

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ένα δημοκρατικό πείραμα

.....

**Συμμετοχικός
Δημοτικός
Προϋπολογισμός**

Ένα δημοκρατικό πείραμα

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός: Ένα δημοκρατικό πείραμα

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Γιώργος Βελεγράκης, Γεωργία Μπεκριδάκη, Θάνος Ανδρίτσος

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Δημήτρης Λυμπερόπουλος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ/ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Εριφύλη Αράπογλου - ενARTE

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΚΔΟΣΗΣ/ΕΡΕΥΝΑΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ

Έργο των φορέων Κ.Α.Λ.Ο

Με την υποστήριξη

Το έργο με τίτλο

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: Ένα δημοκρατικό πείραμα
των συγγραφέων Γιώργου Βελεγράκη, Γεωργίας Μπεκριδάκη, Θάνου Ανδρίτσου
και με εκδότη το ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ διατίθεται με την άδεια
Creative Commons Αναφορά Δημιουργού –
Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές.

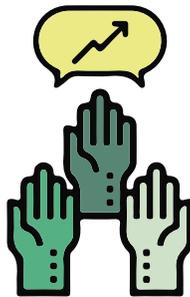
ΙΔΡΥΜΑ ΧΑΪΝΡΙΧ ΜΠΕΛ ΕΛΛΑΔΑΣ

Αριστοτέλους 3, 546 24 Θεσσαλονίκη
T +30 2310 282829, F +30 2310 282832
E info@gr.boell.org, N www.gr.boell.org
1η ΕΚΔΟΣΗ: ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2021

ISBN: 978-618-5580-05-6

Συμμετοχικός Δημοτικός Προϋπολογισμός

Ένα δημοκρατικό πείραμα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ	8
ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ	
ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ	11
Εισαγωγή σε έννοιες, προσεγγίσεις και ιστορικές αναφορές	11
Τί είναι και πώς λειτουργεί ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός; ...	13
Τα βήματα ενός κύκλου Συμμετοχικού Προϋπολογισμού	15
Αντίκτυπος του Συμμετοχικού	
Προϋπολογισμού: Βασικές προσεγγίσεις	18
Ποιότητα της δημοκρατίας: Πολιτικός αντίκτυπος	19
Συμμετοχή των πολιτών στο σύστημα	
διακυβέρνησης: Κοινωνικός αντίκτυπος	20
Αναδιανομή πόρων: Οικονομικός αντίκτυπος	22
Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	25
Πολιτικές και θεσμικό πλαίσιο στην Ευρώπη	25
Καλές πρακτικές από διεθνή παραδείγματα	29
Η περίπτωση του Πόρτο Αλέγκρε	31
Η περίπτωση της Λισαβόνας	34
Η περίπτωση της Σεβίλλης	40
Σύντομος σχολιασμός	40
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	46
Εισαγωγή	46
Γιατί μας ενδιαφέρει η Ελλάδα;	46
Πρώτη εκτίμηση για το βαθμό εφαρμογής του ΣΠ στη χώρα ...	47
Πώς εξελίχτηκε η συζήτηση για τον ΣΠ στην Ελλάδα;	48
Πηγαίνοντας λίγο πίσω	51

Ποιο το θεσμικό πλαίσιο για τον ΣΠ στην Ελλάδα;	53
Τελικά, υπάρχει οποιαδήποτε συμμετοχή στις υποθέσεις των Δήμων;	56
Καλές πρακτικές από ελληνικά παραδείγματα	57
Δήμος Ιωαννιτών	59
Δήμος Χαλανδρίου	62
Δήμος Κηφισιάς	66
Σύντομος σχολιασμός	69
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	71

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΟΙ ΔΗΜΟΙ, ΕΝΕΡΓΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ

Καθώς περπατούσα στην ευρωπαϊκή συνοικία των Βρυξελλών το Νοέμβριο του 2021, σταμάτησα λίγο πριν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπροστά σε δύο μεγάλα ενημερωτικά banners. Σε τρεις γλώσσες, γαλλικά, φλαμανδικά και αγγλικά, μπορούσε να διαβάσει κανείς πληροφορίες σχετικά με το πρόγραμμα συμμετοχικού προϋπολογισμού του Δήμου Ισέλ, στον οποίο υπάγεται το συγκεκριμένο τμήμα της πόλης. Σε ένα πολυσύχναστο μέρος, μπροστά σε στάση λεωφορείου, βρίσκει κανείς όσα πρέπει να γνωρίζει και, εντέλει, πώς μπορεί να εμπλακεί ενεργά.

Όσα χρόνια έμενα-μένω στην Ελλάδα, στα όρια του Δήμου Θεσσαλονίκης, ποτέ δεν είχα την αίσθηση ότι ο Δήμος προσπαθεί να προκαλέσει τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Συνολικά, στη χώρα μας η σχέση δήμων-πολιτών περιορίζεται κατά κανόνα στην παροχή υπηρεσιών. Η παρατεταμένη κρίση και η πανδημία, όμως, ανέδειξαν την ανάγκη για αλλαγή του ρόλου του Δήμων, καθώς και το αίτημα των πολιτών για ανοιχτές διαδικασίες που ενισχύουν τη συμμετοχική δημοκρατία.

Οι Βρυξέλλες, στις οποίες αναφέρθηκα παραπάνω, είναι μόνο ένα παράδειγμα πόλης που θεσμοθετεί τις απαραίτητες προϋποθέσεις λειτουργίας της δημοκρατίας σε τοπικό επίπεδο με συμμετοχικό τρόπο. Στην παρούσα έκδοση μαθαίνει κανείς από την εμπειρία πόλεων τόσο εντός Ευρώπης όσο και διεθνώς με όχημα τον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό. Μάλιστα, ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός δεν είναι απλώς μία διαδικασία τοπικής διαβούλευσης, αλλά παρέχει τον απαραίτητο χώρο, λόγο και έλεγχο στους πολίτες.

Ακόμα και μέσα από τις ελληνικές απόπειρες που συναντά κανείς στις επόμενες σελίδες, αναδεικνύεται η μεγάλη χρησιμότητα του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού ως ενός από τα πολύ λίγα παραδείγματα θεσμοθετημένης συμμετοχικής δημοκρατίας σήμερα περισσότερο ίσως από ποτέ. Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αποτελεί κεντρική αξία για το Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ και πιστεύουμε πως το συγκεκριμένο πρόγραμμα βάζει ένα λιθαράκι στην αλλαγή παραδείγματος στην ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Μιχάλης Γούδης

Διευθυντής Ιδρύματος Χάινριχ Μπελ,
Γραφείο Θεσσαλονίκης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το παρόν κείμενο είναι μια προσπάθεια προσέγγισης των θεσμών, εργαλείων, συμμετεχόντων και διαδικασιών του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού (εφεξής ΣΠ). Όπως φαίνεται και παρακάτω, ο ΣΠ έχει μια αρκετά πλούσια ιστορία, καθώς τυπικά και άτυπα έχει ήδη εφαρμοστεί σε διαφορετικά περιβάλλοντα ανά τον κόσμο, σε διαφορετικές πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, με την ανάπτυξη και την αξιοποίηση διαφορετικών θεσμικών εργαλείων και κυρίως με διαφορετικούς εμπλεκόμενους φορείς και κοινωνικές ομάδες ανά περίπτωση. Επομένως, εμφανίζονται πολλαπλότητα και πολυπλοκότητα τόσο στην παρουσίαση των διαφορετικών μοντέλων όσο και στις διαδικασίες αφαίρεσης που είναι αναγκαίες για να εξαχθούν συμπεράσματα και να βρεθούν οι τρόποι τοπικοποίησης της διαδικασίας σε δημοτικό και περιφερειακό επίπεδο (με άλλα λόγια, στην Τοπική Αυτοδιοίκηση [ΤΑ]) στην Ελλάδα.

Αυτός, όμως, είναι ο σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης, δηλαδή να μελετηθεί και να παρουσιαστεί ο ΣΠ ως ένας δυνάμει «κώρος» προς όφελος της δημοκρατίας. Ως ένας πιο ολοκληρωμένος σχεδιασμός για τη συμπερίληψη, τη συμμετοχή των πολιτών και την ενίσχυση της δημοκρατίας σε τοπικό επίπεδο μέσω της δημιουργίας θεσμικών εργαλείων αλλά και άτυπων πειραματισμών. Υπ' αυτό το πρίσμα, η συγγραφική ομάδα διαμόρφωσε τη μελέτη.

Πριν απ' όλα, θέτουμε μια σε βάθος ανάλυση του ΣΠ παρουσιάζοντας τις έννοιες, τις συγκλίσεις και τις ιστορικές προσεγγίσεις για την ανάπτυξη της έννοιας και της διαδικασίας που προτείνει. Εξαρχής, και για τις ανάγκες αυτής της μελέτης, ορίζουμε τον ΣΠ ως μια μορφή εμπλοκής των μη εκλεγμένων πολιτών στη συζήτηση του δημοτικού προϋπολογισμού ή/και την άμεση διάθεση χρηματοδότησης, με μόνιμο και ανεξάρτητο από άλλες διαδικασίες τρόπο, κατά τον οποίο:

- Συζητείται η χρηματοοικονομική ή/και δημοσιονομική διάσταση σε τοπικό επίπεδο.
- Εμπλέκεται στη διαδικασία διαβούλευσης άμεσα μια δημοτική ή περιφερειακή τοπική Αρχή με αιρετό σώμα.
- Η διαδικασία δεν έχει παροδικό χαρακτήρα, αλλά επαναλαμβάνεται.

- Η διαδικασία περιλαμβάνει συγκεκριμένες μορφές δημόσιας διαβούλευσης (για παράδειγμα, τακτικές συναντήσεις, φόρουμ κ.ά.).

Επίσης, ορίζονται εκείνες οι προκλήσεις που δυνάμει αντιμετωπίζει ο ΣΠ και εν συντομία μπορούμε να πούμε ότι είναι:

- Η αντιμετώπιση του χαμηλού επιπέδου δημοκρατικής συμμετοχής στη διαμόρφωση πολιτικών και αποφάσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Η ενίσχυση της ικανότητας και της ποιότητας της διακυβέρνησης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Η βελτίωση της πρόσβασης σε πόρους για τους πολίτες και τις τοπικές κοινωνίες.
- Η διαχείριση των επιπτώσεων από οικονομικές κρίσεις σε τοπικό επίπεδο.

Πέρα από τους στόχους της εκάστοτε διαδικασίας ΣΠ, είναι σημαντικό να προβληθεί η υλοποίησή του σε κάθε φάση. Γι' αυτό και παρουσιάζονται τα βήματα ενός ολόκληρου κύκλου ΣΠ. Στη συνέχεια, μελετάται ο αντίκτυπος του ΣΠ σε διαφορετικές κλίμακες και υπό διαφορετικές κατηγορίες, τον οποίο έχουμε ονομάσει πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό αντίκτυπο.

Στη συνέχεια, γίνεται μια προσπάθεια για μελέτη της ευρωπαϊκής και διεθνούς εμπειρίας. Στο πρώτο μέρος του παρόντος κεφαλαίου αναδεικνύουμε το θεσμικό επίπεδο και απαντάμε σε ερωτήσεις όπως: Πώς περιγράφεται ο ΣΠ στις διεθνείς και ευρωπαϊκές πολιτικές γενικώς και στην ΤΑ ειδικώς; Σε ποιο βαθμό έχει ενσωματωθεί ο ΣΠ στις ευρωπαϊκές πολιτικές και δεσμεύσεις; Εδώ βλέπουμε με κριτικό μάτι τις πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί, την αποτελεσματικότητά τους και το κατά πόσο έχουν ενσωματώσει τους πολίτες κατά την εφαρμογή τους.

Στο δεύτερο μέρος του κεφαλαίου εστιάζομαστε σε συγκεκριμένα παραδείγματα. Αυτά είναι πολύ σημαντικά καθώς προσφέρουν μια –έστω και μερική– εικόνα για τις εμπειρίες υλοποίησης σχεδίων ΣΠ σε διαφορετικές συνθήκες. Η επιλογή των παραδειγμάτων έγινε:

1. με εστίαση στη σημαντικότητα και τον αντίκτυπο του παραδείγματος (για παράδειγμα, Πόρτο Αλέγκρε, Βραζιλία),
2. λαμβάνοντας υπόψη τις αντιστοιχίες και κοινωνικοπολιτικές ομοιότητες με την Ελλάδα (για παράδειγμα, Λισαβόνα στην Πορτογαλία και Σεβίλλη στην Ισπανία),
3. για τη διάρκεια και την εξέλιξη των εφαρμογών δεκατρία χρόνια από τον πρώτο πειραματισμό ως σήμερα (Λισαβόνα) και
4. για τον μεγάλο οικονομικό αντίκτυπο της υλοποίησης (Σεβίλλη).

Το επόμενο κεφάλαιο μας εισάγει στην ελληνική εμπειρία. Προσπαθούμε να παρουσιάσουμε και να μελετήσουμε την ιστορική διαδρομή και το θεσμικό πλαίσιο, τον τρόπο εφαρμογής (εφόσον τίθεται) του ΣΠ στο τοπικό επίπεδο και, κυρίως, την ενσωμάτωσή του στην τοπική διακυβέρνηση (δήμους και περιφέρειες) και τα παραδείγματα εκείνα που μπορούν να ονομαστούν καλές πρακτικές καθώς έχουν εφαρμοστεί (μερικώς ή πλήρως) και μας προσφέρουν σημαντικά μαθήματα υλοποίησης. Το κεφάλαιο αυτό γράφηκε έπειτα από έρευνα στην πρωτογενή και δευτερογενή βιβλιογραφία, αλλά και με απευθείας συζητήσεις και συνεντεύξεις με εκπροσώπους δημοτικών Αρχών που έχουν υλοποιήσει ή βρίσκονται σε διαδικασία υλοποίησης σχεδίων ΣΠ και συγκεκριμένα των Δήμων Αθηναίων, Ιωαννιτών, Κηφισιάς, Χαλανδρίου, Βύρωνα και Τρικκαίων. Με όλους αυτούς μάλιστα πραγματοποιήθηκε συζήτηση στοργυλής τραπέζης τον Ιούνιο του 2021, κατά την οποία συζητήθηκαν οι εφαρμογές και οι δυσκολίες, και ανταλλάχθηκαν εμπειρίες μεταξύ των άμεσα εμπλεκομένων.

Το τελευταίο κεφάλαιο αφορά τα συμπεράσματα της μελέτης, τα ανοιχτά ερωτήματα καθώς και τις γενικές προτάσεις πολιτικής που μπορούν να αξιοποιηθούν από άλλες ερευνητικές ομάδες στο μέλλον και, κυρίως, από δημοτικές Αρχές και πολίτες, που θέλουν να σχεδιάσουν ή/και να εμπλακούν σε διαδικασίες ΣΠ.

Η συγκεκριμένη έκδοση, ο οδηγός αυτός, σε καμία περίπτωση δεν εξαντλεί το θέμα του ΣΠ. Αποτελεί ένα πρώτο βήμα, μια πρώτη θεωρητική και εμπειρική μελέτη που κυρίως ανοίγει τη συζήτηση και θέτει τις γενικές γραμμές για την ανάλυση των διαδικασιών. Θεωρούμε ότι θα –και ευελπιστούμε να– αξιοποιηθεί από ερευνητικούς φορείς, φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, ομάδες πολιτών, τοπικές πρωτοβουλίες αλλά και πολίτες αυτόνομα για την κατανόηση των διαδικασιών συμμετοχής, συνσχεδιασμού και συναπόφασης. Πολύ περισσότερο, ελπίζουμε να αποτελέσει αφορμή και έναυσμα για ανάπτυξη σχεδίων ΣΠ σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο ως μια διαδικασία εκπαίδευσης, συζήτησης, σκέψης, ανατροφοδότησης, πειραματισμού και ουσιαστικής συμμετοχής με στόχο την ενίσχυση της δημοκρατίας σε διαφορετικές κλίμακες και συνθήκες.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΕ ΕΝΝΟΙΕΣ, ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Μία σύντομη αναφορά για το πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η διαδικασία του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού (ΣΠ) στη Βραζιλία κι από εκεί σε όλο τον κόσμο θα βοηθήσει τον αναγνώστη στην καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών που λαμβάνει κάθε φορά ο ΣΠ σε σχέση και με το περιβάλλον στο οποίο εμφανίζεται.

Το 1988 η Βραζιλία βρίσκεται σε φάση δημοκρατικής μετάβασης και δημιουργίας του νέου Συντάγματος της χώρας, έπειτα από είκοσι χρόνια στρατιωτικής δικτατορίας (1964-1985). Μία από τις βασικές προτεραιότητες του νέου Συντάγματος ήταν η θωράκιση των ατομικών ελευθεριών και η θεσμοθέτηση των δημοκρατικών διαδικασιών στη διακυβέρνηση της χώρας, ούτως ώστε η «Νέα Δημοκρατία»,¹ όπως την αποκαλούν, να έχει πιο ανθεκτικά υλικά και θεμέλια από αυτά του παρελθόντος. Στην ίδια πολιτική γραμμή, το 1980 το Εργατικό Κόμμα (PT) είχε αρχίσει να αναπτύσσει μια σειρά από μεταρρυθμιστικές πολιτικές συμμετοχικής δημοκρατίας σε διάφορα επίπεδα της κεντρικής και τοπικής εξουσίας, ενσωματώνοντας στο πρόγραμμά του τα αιτήματα των κοινωνικών κινημάτων της περιόδου.

Με αυτή τη στρατηγική για την ενίσχυση της φωνής των «από τα κάτω», το PT στηρίζει τον νέο δήμαρχο που εκλέγεται το 1989 στο Πόρτο Αλέγκρε και εφαρμόζει τον ΣΠ για πρώτη φορά στην πιο ολοκληρωμένη του μορφή. Το Πόρτο Αλέγκρε έχει μείνει στην πολύ σύγχρονη ιστορία ως η πόλη από την οποία γεννήθηκαν πολλά πειράματα για το «Σοσιαλισμό του 21ου αιώνα». Από το 2001 και μετά φιλοξένησε πολλές φορές το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ, όπως και παγκόσμιες Δικτυώσεις για την Αλληλέγγυα

1 Βλ. <http://biblioteca.clacso.edu.ar/ar/libros/lasa97/weyl.pdf>

Οικονομία. Το νέο Σύνταγμα έδινε στην Τοπική Αυτοδιοίκηση μεγάλο βαθμό οικονομικής αυτονομίας, και έτσι ο δήμαρχος επέλεξε και μέσα από τον ΣΠ να αντιμετωπίσει τις κοινωνικές ανισότητες, τη διαφθορά και τη φτώχεια, αναδιανέμοντας τόσο οικονομικούς πόρους όσο και εξουσία στους πολίτες.²

Στην πορεία, ο ΣΠ και το αίτημά του για πολιτικό εκδημοκρατισμό υιοθετήθηκαν και από άλλα κόμματα της αντιπολίτευσης, που αναγνώριζαν την ανάγκη για επανίδρυση των δημοκρατικών διαδικασιών, και επεκτάθηκαν με πολλές παραλλαγές σε δεκάδες πόλεις της χώρας.

Ο ΣΠ στο Πόρτο Αλέγκρε προέκυψε σε κλίμα κοινωνικών διεκδικήσεων για περισσότερη δημοκρατία, οι οποίες ενέπνευσαν κοινωνικές οργανώσεις στην Ευρώπη, φορείς της κοινωνίας των πολιτών, πολιτικές ομαδοποιήσεις, σχήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης από το χώρο της Αριστεράς και εκατοντάδες κινήματα τα οποία ταξίδεψαν στη μακρινή Βραζιλία για να έρθουν σε επαφή με τις μορφές άμεσης δημοκρατίας που εφαρμόζονταν εκεί.³ Το αποτέλεσμα ήταν ότι από το 2001 και έπειτα ο ΣΠ εφαρμόζεται –με εμφανή την επιρροή του από το Πόρτο Αλέγκρε– στη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία, ενώ η συνεργασία των στελεχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης μεταξύ Ευρώπης και Βραζιλίας συνεχίστηκε και μέσα από μακρόπνοες συνεργασίες, όπως η συμμετοχή στο Δίκτυο URBAL.⁴ Στο έργο αυτό συμμετείχαν τα Δημοτικά Συμβούλια των πόλεων των δύο ηπείρων για θέματα που αφορούσαν «Τοπικά Χρηματοοικονομικά και Συμμετοχικό Προϋπολογισμό», με προεξέχουσες συμμετοχές τα τοπικά συμβούλια της Ισπανίας και της Ιταλίας.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναδρομή, βλέπουμε ότι οι ρίζες του ΣΠ αφορούν κάτι παραπάνω από ένα ζήτημα πολιτικής (policy) για την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Αφορούν ένα όραμα και μια στρατηγική για μια εναλλακτική πολιτική (Politics), η οποία υπερβαίνει τους περιορισμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, αλλά και φέρνει την κοινωνική πλειοψηφία στο επίκεντρο της πολιτικής ζωής του τόπου, με κανόνες και διαφανείς διαδικασίες. Η στρατηγική αυτή στοχεύει σε μια πιο αποκεντρωμένη άσκηση εξουσίας, δίνοντας τον απαραίτητο χώρο και τρόπο στην κοινωνική πλειοψηφία και δη στις πιο μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες ώστε να ελέγχουν και να

² Lüchmann, Lígia – Romão, Wagner – Borba, Julian (2018). “30 years of Participatory Budgeting in Brazil: the lessons learned”, στο Nelson Dias, *Hope for democracy: 30 Years of Participatory Budgeting Worldwide* (σσ. 89-103).

³ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

⁴ Cabannes, Y. (επιμ.) (2003). *Participatory budgeting and local finances*. Network Urbal No. 9, Πόρτο Αλέγκρε, PGU-ALC, European Community.

εμπλέκονται ενεργά σε κομβικές διαδικασίες της τοπικής εξουσίας, όπως αυτή της κατάρτισης του ετήσιου προϋπολογισμού.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ Ο ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ;

Ο Συμμετοχικός Προϋπολογισμός είναι μια διαδικασία η οποία δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες μιας περιοχής (ατομικά ή οργανωμένα σε ομάδες) να διαδραματίσουν αποφασιστικό ρόλο για την κατανομή μέρους του διαθέσιμου προϋπολογισμού ενός Δήμου. Πρόκειται για μια αμεσοδημοκρατική προσέγγιση στη διαμόρφωση του ετήσιου προϋπολογισμού, κατά την οποία μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών, που αναπτύσσεται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, διαμορφώνονται προτάσεις με βάση τις προτεραιότητες και τα αιτήματα των πολιτών.⁵

Συνυπάρχουν λοιπόν, θεσμικά και εξωθεσμικά μέσα άσκησης πολιτικής, εμπλέκονται συνελύσεις πολιτών, αποφάσεις Δημοτικών Συμβουλίων, συνεδριάσεις οικονομικών επιτροπών, η εκάστοτε δημοτική Αρχή, διαβουλεύσεις και αποφάσεις πολιτών. Ο ΣΠ συνδυάζει στοιχεία της άμεσης δημοκρατίας με εκείνα της αντιπροσωπευτικής⁶ σε ένα ζήτημα όπως αυτό του ελέγχου, της αξιολόγησης και, εντέλει, της απόφασης για το ποια δημόσια έργα θα υλοποιηθούν, σε ποια περιοχή και υπό ποίες προϋποθέσεις.

Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τρόποι για να εφαρμοστεί ο ΣΠ, ανάλογα με την προσέγγιση και τη στοχοθεσία κάθε δημοτικής Αρχής που τον εγκαινιάζει, τις κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες εμφανίζεται, το πολιτικό σκηνικό στο οποίο αναπτύσσεται και τους οικονομικούς περιορισμούς που καλείται να αντιμετωπίσει. Παρ' όλες τις διαφοροποιήσεις, υπάρχουν χαρακτηριστικά που ανάγουν τον ΣΠ σε μια διακριτή διαδικασία σε σχέση με άλλες που αφορούν εμπλοκή πολιτών σε σχεδιασμούς έργων ή υπηρεσιών δημόσιου συμφέροντος:

1. Οι πολίτες εμπλέκονται από το πολύ αρχικό στάδιο της προετοιμασίας μέχρι την τελική αξιολόγηση,
2. οι πολίτες διαχειρίζονται υλικούς πόρους, ένα ποσοστό του προϋπολογισμού του Δήμου τους,
3. η πολύμηνη εμπλοκή των πολιτών ενδυναμώνει την κουλτούρα παρέμβασης στα κοινά.

⁵ Σδούκου, Αλεξάνδρα (2008). «Η έννοια του συμμετοχικού προϋπολογισμού στο χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Διεθνείς πρακτικές και προοπτικές – εφαρμογές στον ελλαδικό χώρο» (πτυχιακή εργασία).

⁶ Ό.π.

Βασικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία του ΣΠ εν συνόλω είναι:

1. η αυτοδιαχείριση και η αυτενέργεια των πολιτών,
2. η προτεραιότητα στην κάλυψη κοινωνικών αναγκών που δεν καλύπτονται,
3. η ενίσχυση των δημοκρατικών διαδικασιών,
4. η εμπλοκή των μη προνομιούχων σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων,
5. η βελτίωση της καθημερινότητας αποκλεισμένων ομάδων.

Είναι γεγονός ότι αντίστοιχες αρχές διέπουν και τους οργανισμούς της κοινωνικής αλληλέγγυας οικονομίας που είναι επίσης μια εναλλακτική προσέγγιση της οικονομικής δραστηριότητας, όπως ο ΣΠ είναι εναλλακτική προσέγγιση της άσκησης πολιτικής, και για αυτόν το λόγο ο κοινωνιολόγος Έρικ Ολίν Ράιτ (E.O.Wright)⁷ θεωρεί και τις δύο εναλλακτικές ως «μετασχηματιστικές» σκιαγραφώντας τη δυνατότητα να προκαλέσουν δομικές κοινωνικές αλλαγές.

Βέβαια, δεδομένου ότι ο ΣΠ υλοποιείται σε πάνω από 11.800 περιοχές,⁸ υπάρχουν πολύ διαφορετικές εφαρμογές, με λιγότερο ή περισσότερο μετασχηματιστικά χαρακτηριστικά. Ενδεικτικά να αναφέρουμε σε αυτό το σημείο την εμπειρία της Γερμανίας, όπου παρέχεται η δυνατότητα στους πολίτες να επηρεάζουν την ιεράρχηση της κατανομής του δημόσιου προϋπολογισμού. Ο ΣΠ στη Γερμανία δεν είναι μια μορφή άμεσης δημοκρατίας, επειδή ο νόμος για τον προϋπολογισμό άπτεται των δημοτικών συμβουλίων⁹. Η συμμετοχική κατάρτιση του προϋπολογισμού ποικίλλει μεταξύ ενός συμβουλευτικού ρόλου προς τον Δήμο, της κοινωνικής νομιμοποίησης των αποφάσεων και της ενίσχυσης της διαφάνειας, και γενικότερα αποσκοπεί σε μια κατεύθυνση «ανοίγματος» του Δήμου (open governance) προς τους πολίτες ενισχύοντας την αξιοπιστία του.

Πότε όμως μια διαδικασία εμπίπτει στο ολοκληρωμένο μοντέλο του ΣΠ; Υπάρχουν διαδικασίες άμεσης εμπλοκής των πολιτών που δεν άπτονται του ΣΠ; Η καταγραφή της άποψης των πολιτών σε ένα ερωτηματολόγιο ενός έργου που υλοποιεί ο Δήμος μπορεί να θεωρηθεί συμμετοχική διαδικασία; Μία πλατφόρμα συλλογής παραπόνων και καταγραφής αιτημάτων

7 Wright, E.O. (2018). *Ρεαλιστικές Ουτοπίες*. Αθήνα: Εκδόσεις Ασίνη.

8 Βλ. <https://www.pbatlas.net/world.html>

9 Scherer, Sabrina – Wimmer, Maria A. (2012). "Reference Process Model for Participatory Budgeting in Germany", στο Ann Macintosh – Efthimios Tambouris – Øystein Sæbø. *Electronic Participation* (IFIP ePart 2012). Springer Berlin / Heidelberg. Nr. 7.444, S. 97-111.

μπορεί να θεωρηθεί συμμετοχική διαδικασία; Η ψηφοφορία των πολιτών σε προεπιλεγμένα έργα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση θεωρείται ΣΠ; Τα ανοικτά δεδομένα, η συνεχής ενημέρωση, η αξιολόγηση και ο έλεγχος των πεπραγμένων ενός Δήμου εντάσσονται στη φιλοσοφία του ΣΠ;

Παρακάτω παρατίθενται κάποια κριτήρια τα οποία προσπαθούν να ρυθμίσουν το τοπίο:

- Το επίκεντρο της συμμετοχής των πολιτών στον προϋπολογισμό επικεντρώνεται σε οικονομικά ζητήματα με περιορισμένους πόρους.
- Πεδίο εφαρμογής: Η συμμετοχή εφαρμόζεται σε μια ολόκληρη πόλη ή περιοχή με δικές της πολιτικές και διοικητικές αρμοδιότητες.
- Συστηματική προσπάθεια: Πρόκειται για μια διαρκή και επαναλαμβανόμενη διαδικασία. Μία έκτακτη ανοικτή διαβούλευση για οικονομικά θέματα δεν θεωρείται συμμετοχικός προϋπολογισμός.
- Δημόσιος διάλογος: Η διαδικασία του συμμετοχικού προϋπολογισμού βασίζεται σε ανεξάρτητες δημόσιες συζητήσεις, όπου το μέσο (για παράδειγμα, Διαδίκτυο, συνελεύσεις) μπορεί να επιλέγεται ελεύθερα. Οι γραπτές έρευνες για τη χρηματοδότηση προϋπολογισμού ή μια δημόσια συνεδρίαση του συμβουλίου δεν θεωρούνται συμμετοχικοί προϋπολογισμοί.
- Η λογοδοσία είναι δημόσια προσβάσιμη: Οι αποφάσεις σχετικά με τα αποτελέσματα σε κάθε στάδιο συμμετοχής πρέπει να είναι διαθέσιμες και προσβάσιμες στο ευρύ κοινό¹⁰.

ΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΕΝΟΣ ΚΥΚΛΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ

Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών σε θεσμική μορφή ή σε μη θεσμική, στην οργανωμένη της μορφή σε συλλογικότες ή ως ενεργών πολιτών αποτελεί ένα βασικό παράγοντα, ούτως ώστε να αποτελέσει ο ΣΠ μοχλό διεκδίκησης της τοπικής εξουσίας από τους πολίτες ή ακόμα και να αλλάξει τις προτεραιότητες στους σχεδιασμούς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η απαρχή αυτής της ενέργειας μεταξύ αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης και ενός μη θεσμοθετημένου μοντέλου, όπως αυτό του ΣΠ, προϋποθέτει την πολιτική επιλογή μιας δημοτικής Αρχής, η οποία ρυθμίζει τη μεθοδολογία και τους χρόνους της εφαρμογής σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.

Παρακάτω παραθέτουμε τις φάσεις υλοποίησης εκκινώντας από τις αποφάσεις που λαμβάνει ο Δήμος:

¹⁰ Ό.π.

1 Αποφασιστικός ή συμβουλευτικός ο ρόλος των πολιτών;		8 Επιλογή προτάσεων που έχουν περάσει το feasibility check	
2 Οι πολίτες ψηφίζουν προεπιλεγμένα έργα ή διαβουλεύονται σε ευρύτερες θεματικές		9 Ψηφοφορία και τελική επιλογή από Δημοτικό Συμβούλιο	
3 Ισότιμη συμμετοχή σε άτομα ή σε οργανωμένες ομάδες πολιτών		10 Επικοινωνία αποτελεσμάτων στην περιοχή ενδιαφέροντος	
4 Ενημερωτική καμπάνια στην περιοχή ενδιαφέροντος		11 Υλοποίηση των επιλεγμένων έργων	
5 Διαδικασίες διαβούλευσης		12 Επικοινωνία πορείας έργων στην περιοχή ενδιαφέροντος	
6 Συλλογή προτάσεων και ιδεών		13 Αξιολόγηση της διαδικασίας	
7 Έλεγχος εφικτότητας – ιδέες σε «θερμοκοιτίδα»		14 Έλεγχος τελικής υλοποίησης και λογοδοσία	

Δημοτική Αρχή

Πολίτες

Υπηρεσίες Δήμου

Όπως έχει καταγραφεί από όλες τις εμπειρίες ανά τον κόσμο, η διαδικασία εμπλοκής των πολιτών αφορά ένα ημερολογιακό έτος και μια σειρά από βήματα από την έναρξη μέχρι την τελική απόφαση επιλογής μιας δαπάνης. Απαιτεί διάρκεια, αλλά και πολλά ενδιάμεσα βήματα τα οποία διαμορφώνουν τη μέθοδο ως αμεσοδημοκρατική και παρεμβάλλονται στην παραδοσιακή διαδικασία έγκρισης ή μη ενός έργου από το εκλεγμένο σώμα των αντιπροσώπων.

Τούτων δοθέντων, ο ΣΠ δεν μπορεί να αφορά έκτακτες δαπάνες που οφείλουν να οριστικοποιηθούν σε άμεσο χρόνο, αλλά πρόκειται περισσότερο για ένα σχεδιασμό προσανατολισμού των πόρων με ένα ποσοστό του ετήσιου ή του κλαδικού προϋπολογισμού. Οι τομείς που είθισται να προσανατολίζονται οι «από τα κάτω» επιλεγμένοι πόροι περιλαμβάνουν κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος, δημόσια έργα και υποδομές, υπηρεσίες υγείας, αθλητισμό και πολιτισμό, περιβαλλοντική και αστική ανάπτυξη, νεολαία και ψυχαγωγία.

Το ακόλουθο σχήμα είναι ένας τυπικός κύκλος ΣΠ στο Πόρτο Αλέγκρε, που περιλαμβάνει πολλαπλές διά ζώσης συνελεύσεις, εκτενή μελέτη των οικονομικών δεδομένων και διαδικασίες επιλογής-διαβούλευσης-τεχνικής επεξεργασίας-εκλογής.

Το μήνα Μάρτιο, η Τοπική Αυτοδιοίκηση κηρύττει την έναρξη του κύκλου δίνοντας τις απαραίτητες πληροφορίες που οφείλουν οι συμμετέχοντες να γνωρίζουν για τον κανονισμό του ΣΠ και για τα οικονομικά του Δήμου, ενώ οι ίδιοι *εποπτεύουν* την πορεία των έργων που επελέγησαν την προηγούμενη χρονιά. Τους επόμενους μήνες ξεκινάει ο δημόσιος διάλογος για τις προτεραιότητες της περιοχής, *εκλέγονται* εκπρόσωποι από κάθε συ- νέλευση ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων, *ιεραρχούνται* οι θε- ματικές και ενισχύεται η διαβουλευτική διαδικασία. Στη συνέχεια οργανώ- νονται εκ νέου θεματικές και περιφερειακές συνελεύσεις με στόχο τη μέγι- στη γεωγραφική κάλυψη, ξεκινά μια πρώτη διαδικασία *επιλογής* και το σώμα των εκπροσώπων *κατατάσσει* τα αιτήματα χρηματοδότησης ανά θέμα/υποθέμα βασιζόμενο σε προσυμφωνημένα κριτήρια.

Το επόμενο βήμα αρχίζει από το μήνα Ιούλιο, οπότε και εκκινούν οι κοινές συναντήσεις με τις οικονομικές υπηρεσίες του Δήμου και με το Δη- μοτικό Συμβούλιο. Στο σημείο αυτό αναλύεται η τεχνική και οικονομική *εφικτότητα* των προτάσεων και ετοιμάζεται ένα πρώτο Επενδυτικό Σχέδιο προερχόμενο από τους πολίτες.

Από τον Αύγουστο το Επενδυτικό Σχέδιο συζητείται, *ψηφίζεται*, ενσωμα- τώνεται στον προϋπολογισμό της πόλης και υποβάλλεται στο Δημοτικό Συμβούλιο για πιθανή αναθεώρηση και έγκριση.

Το προτελευταίο βήμα είναι η εκ νέου συζήτηση του επενδυτικού πλά- νου για τυχόν τροπολογίες και αλλαγές πριν από την τελική ψήφισή του, ενώ το τελευταίο βήμα αφορά τον κανονισμό λειτουργίας του ίδιου του ΣΠ και πιθανές τροποποιήσεις τις διαδικασίας.¹¹

ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Κάθε εφαρμογή ΣΠ είναι διαφοροποιημέ- νη σε στρατηγική ή σε σημεία από οποια- δήποτε άλλη, και οι εξάρσεις και οι υφέ- σεις ως προς τη μετασχηματιστική ή λιγό- τερο μεταρρυθμιστική δυναμική τους θα μπορούσαμε να πούμε ότι ακολουθούν τις

διακυμάνσεις και άλλων εκφάνσεων συλλογικής δράσης και κοινωνικής κινητοποίησης.

Όπως είδαμε και στα γραφήματα παραπάνω, οι προσεγγίσεις για τη χάραξη πολιτικών είτε εκ του σχεδιασμού τους είτε εκ του αποτελέσματος έχουν βραχυπρόθεσμα το δικό τους αποτύπωμα και σε βάθος χρόνου τον

¹¹ Fabre, Adrien (2015). *An Overview of Participatory Budgeting*.

δικό τους θεσμικό και κοινωνικό αντίκτυπο. Σε συνάφεια, λοιπόν, με τις προσεγγίσεις υιοθετείται και αναπτύσσεται ο ΣΠ, και γεννιούνται και τα ανάλογα αποτελέσματα.

Αποτελεί ο ΣΠ έναν τρόπο ανανέωσης της κοινωνίας των πολιτών; Μία στρατηγική εμπάθυνσης της τοπικής δημοκρατίας; Ένα εργαλείο εκμοντερνισμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης; Μία μέθοδο βελτιστοποίησης της παροχής υπηρεσιών ή ένα πείραμα αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών σε τοπικό επίπεδο;

Παρακάτω παραθέτουμε τα βασικά κριτήρια προσεγγίσεων, όπως τα κατηγοριοποιούμε, λαμβάνοντας υπόψη μια σειρά ταξινομήσεων.^{12, 13, 14}

Ποιότητα της δημοκρατίας: Πολιτικός αντίκτυπος

Ο συμμετοχικός προϋπολογισμός, ανάλογα με την Αρχή που τον υλοποιεί, έχει τη δυναμική να ενδυναμώνει και να ενδυναμώνει τη δημοκρατία και, πιο συγκεκριμένα, να εκδημοκρατίσει τη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή του κεφαλαίου, ο ΣΠ έχει τις ρίζες του σε ένα πολιτικό σχέδιο, ρητά ειπωμένο, που προσπάθησε να ξεπεράσει τα όρια της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, για να δημιουργήσει ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών στους δημοκρατικούς θεσμούς, καθώς και για να προσφέρει περισσότερους δημόσιους πόρους σε κοινότητες που δεν εξυπηρετούνται.¹⁵ Στην ιδεατή μορφή του, αποτελεί μια προσέγγιση προς την κατεύθυνση μιας ριζοσπαστικής ή συμμετοχικής δημοκρατίας, όπου η τοπική εξουσία θα παραχωρεί αρμοδιότητες και δικαιώματα άμεσα στους πολίτες, θα εξασφαλίζει τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων για να ενισχύσει την «αντιστροφή των προτεραιοτήτων»,¹⁶ ώστε μέσα από τον πολιτικό ανταγωνισμό οι κυβερνήσεις να πιέζονται για την αναδιανομή των πόρων, ενώ τις κοινωνικές ανάγκες να τις υποδεικνύουν οι ίδιοι οι ενεργοί πολίτες.

¹² Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*, global civic engagement – Service for Development Initiatives, Service Agency Communities in One World.

¹³ Scherer, Sabrina – Wimmer, Maria A. (2012). “Reference Process Model for Participatory Budgeting in Germany”, στο Ann Macintosh – Efthimios Tambouris – Øystein Sæbø. *Electronic Participation* (IFIP ePart 2012). Springer Berlin / Heidelberg. Nr. 7.444, S. 97-111.

¹⁴ Wampler, Brian (2012). *Participatory Budgeting: Core Principles and Key Impacts*, *Journal of Public Deliberation*.

¹⁵ Wampler, B. – Touchton, M. (2017). *Participatory budgeting: adoption and transformation*. Making All Voices Count Research Briefing. Μπράιτον: IDS.

¹⁶ Wampler, Brian – McNulty, Stephanie – Touchton, Michael. “The Global Spread and Transformation of Participatory Budgeting”, στο Nelson Dias (2018) *Hope for Democracy: 30 years of Participatory Budgeting Worldwide*. Φάρο (Πορτογαλία): Oficina, σελ. 55.

Ως ένα όχημα για κοινωνική δικαιοσύνη και ριζικές αλλαγές πολιτικής υφής χρησιμοποιήθηκε πρωτίστως από πολιτικούς, στελέχη και ακτιβιστές της Αριστεράς. Στην εφαρμογή του έβλεπαν έναν τρόπο να έρθει η κοινωνική πλειοψηφία στο προσκήνιο και να υποστηρίξει αλλαγές στη λειτουργία του κράτους ή, ελλείψει συμμάχων σε πολιτικό επίπεδο, να έχουν συμπαράστατες σε δραστικά μέτρα αναδιανομής πλούτου. Εν τω μεταξύ, η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στη σχέση εξουσίας-πολιτών αποτελούσε καίριο βήμα αλλά και αυτοσκοπό που διαπερνούσε οριζόντια τη στοχοθεσία του ΣΠ. Ειδικά στις περιοχές της Βραζιλίας, από όπου και ξεκίνησε το δημοκρατικό αυτό «πείραμα», είχε άμεση επίδραση στη μετάβαση από ένα κράτος με υψηλά ποσοστά διαφθοράς και πελατειακών σχέσεων σε διαδικασίες μέσω των οποίων οι πολίτες τουλάχιστον ασκούσαν εποπτεία και μεγαλύτερη επιτήρηση στη δημοτική εξουσία.

Στην αντίπερα όχθη του μετασχηματισμού βλέπουμε την προσέγγιση του συμμετοχικού εκμοντερνισμού,¹⁷ η οποία στοχεύει στην αποτελεσματικότερη έκβαση των υποθέσεων του Δήμου, στη δημιουργία ευρύτερων συναινέσεων και την αποφυγή τριγμών, καθώς και στη βελτιστοποίηση της παροχής των υπηρεσιών. Κατ' αυτή την οπτική, δεν δρομολογείται κάποια αλλαγή ως προς το *status quo* της άσκησης της εξουσίας, ενώ η συμμετοχή των πολιτών συνίσταται στην ανατροφοδότηση σχετικά με τον εκσυγχρονισμό των υπηρεσιών ως μονοσήμαντων χρηστών και αποδεκτών. Αυτή την οπτική τη συναντάμε σε ένα πλαίσιο μεταρρυθμίσεων της δημόσιας διοίκησης για τις νέες ανάγκες των πολιτών (εννοείται ανάγκες του σύγχρονου τρόπου ζωής, δυνατότητες τεχνολογίας και άμεσης επικοινωνίας κ.ο.κ.) των σύγχρονων κρατών. Την κοινωνία των πολιτών εδώ αποτελούν άτομα, με περιορισμένη αυτονομία ή εμπλοκή, και όπου αυτή συμβαίνει, δεν ενδυναμώνει την ιδιότητα του πολίτη, αλλά αποτελεί έναν κρίκο στην αλυσίδα της πιο χρηστικής διοίκησης που λύνει προβλήματα και παρέχει αξιόπιστες υπηρεσίες.

Συμμετοχή των πολιτών στο σύστημα διακυβέρνησης: Κοινωνικός αντίκτυπος

Στη στρατηγική αυτή προσέγγιση η δημιουργία ουσιαστικού χώρου συμμετοχής των πολιτών και διαδικασιών εμπλοκής ουσίας είναι ο πρωταρχικός στόχος. Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση στη σταδιακή αλλαγή της κουλτούρας συμμετοχής στο κοινωνικό «γίγνεσθαι», εφόσον οι πολίτες ελέγχουν,

¹⁷ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation, global civic engagement – Service for Development Initiatives, Service Agency Communities in One World.*

αποφασίζουν, εκπαιδεύονται και μαθαίνουν τους τρόπους διοίκησης των υποθέσεων της πόλης τους. Η προσέγγιση αυτή λειτουργεί ως εργαστήρι δημοκρατικών διαδικασιών, όπου οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να συνδιαλέγονται, να διαφωνούν και να αποφασίζουν κοινά αποδεκτές λύσεις, εξασκούν τις υποχρεώσεις τους στο κοινωνικό σύνολο και αποκτούν μια νέα ταυτότητα: Από κάτοικοι μιας περιοχής γίνονται γείτονες και δρώντες.

Αναπτύσσεται συλλογική ταυτότητα και μια κουλτούρα παρέμβασης στις δημόσιες υποθέσεις, που δεν αφορούν πια μόνο τον καθένα ξεχωριστά, αλλά τη γεωγραφική περιοχή, τον τόπο και την κοινότητα ως σύνολο. Διότι η ατομική διάσταση είναι σημαντική, αλλά η κοινωνική και η συλλογική είναι απαραίτητες για την εκπλήρωση του κοινωνικού μετασχηματισμού.¹⁸ Ταυτόχρονα, αναδεικνύεται έντονα η παιδαγωγική της δημοκρατίας,¹⁹ λόγω της οποίας μέσα από την κοινή διαχείριση καθημερινών ατομικών καταστάσεων, τοποθετημένων σε ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, διαμορφώνεται ένα πλαίσιο αναστοχασμού, που ενισχύει την πολιτειότητα και την κοινωνική παρέμβαση.

Αν ο ένας πόλος της συμμετοχής των πολιτών είναι χειραφετητικός και ενδυναμωτικός, ο άλλος πόλος περιγράφει μια πιο αδύναμη συμμετοχικότητα από άποψη αυτονομίας και ποιότητας της εμπλοκής της κοινωνίας των πολιτών. Η συμμετοχή της κοινωνίας ζητείται με ένα μη δεσμευτικό για την εξουσία τρόπο, συχνά αποσπασματικό, χωρίς διάρκεια, και αποτελεί περισσότερο μια «διαβουλευτική στροφή» της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης παρά μια εισβολή σε ένα νέο είδος δημοκρατίας.²⁰

Αυτό το μοντέλο περιλαμβάνει περισσότερο διαδικτυακές ή έκτακτες ψηφοφορίες χωρίς να έχει προηγηθεί διαβούλευση ή δημόσια συζήτηση για το ζήτημα, οι πολίτες έχουν μια αίσθηση συμμετοχής, και συχνά προσελκύει μεμονωμένους πολίτες που κινητοποιούνται για να νομιμοποιήσουν κοινωνικά τη διαδικασία. Αυτή η προσέγγιση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί συμβουλευτική και φαίνεται να είναι πολιτικά ουδέτερη, όχι με την έννοια ότι δεν παράγει αποτελέσματα για την πολιτική ζωή του τόπου και τη λειτουργία των θεσμών, αλλά κυρίως επειδή μπορεί να υλοποιηθεί από δημοτικές Αρχές από όλο το πολιτικό φάσμα. Ο συμβολικός συμμετοχικός

¹⁸ Guimarães, Paula – Valderrama-Hernandez, Rocio (2017). *Fostering democratic pedagogy? The participatory budget in Lisbon*.

¹⁹ Ό.π.

²⁰ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation, global civic engagement – Service for Development Initiatives, Service Agency Communities in One World*.

προϋπολογισμός²¹ έχει γενικά συμβουλευτικό χαρακτήρα και μπορεί να απαντά τόσο σε δημοκρατίες όσο και σε αυταρχικά καθεστώτα. Μερικές φορές αντιπροσωπεύει ένα φαινομενικό «άνοιγμα» που, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει, γι' αυτό και μπορεί να φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που δηλώνει.

Αναδιανομή πόρων: Οικονομικός αντίκτυπος

Οι δημοτικοί πόροι του ετήσιου προϋπολογισμού μιας τοπικής κυβέρνησης είναι το βασικότερο επίδικο του ΣΠ και, όπως είναι λογικό, όσο περισσότεροι είναι οι πόροι, όσο μεγαλύτερο μερίδιο του διαθέσιμου προϋπολογισμού διατίθεται στους πολίτες προς απόφαση, τόσο μεγαλύτερο είναι το ενδιαφέρον των κατοίκων μιας περιοχής να συμμετάσχουν σε μια διαδικασία χρονοβόρα και απαιτητική. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι, όταν εφαρμόζεται ο ΣΠ με σκοπό να μειωθούν οι κοινωνικές ανισότητες, να προσανατολιστούν πόροι στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές μιας πόλης, σε υπηρεσίες και υποδομές, που επηρεάζουν τη ζωή των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, τότε υπάρχουν αποτελέσματα στη βελτίωση της ζωής των πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, στο Πόρτο Αλέγκρε υπήρξε μετατόπιση των δαπανών προς τις φτωχότερες περιοχές της πόλης και η συμμετοχική διαδικασία έφερε ένα πρόγραμμα δαπανών υποστήριξης μειονεκτούντων ομάδων, ενώ στη Νέα Υόρκη και στο Σικάγο φτιάχτηκαν δρόμοι, πάρκα και πεζοδρόμια σε γειτονίες μεταναστών, που δεν θα ήταν σε προτεραιότητα υπό άλλες συνθήκες.

Στην Ευρώπη, από την εμπειρία της Σεβίλλης, όπου το πενήντα τοις εκατό του δημοτικού προϋπολογισμού περνάει από ΣΠ προς συγκεκριμένους τομείς, όπως δημόσια έργα, αθλητισμός, περιβάλλον, πολιτισμός, υγεία και φύλο, η διαδικασία ορίζει συγκεκριμένα κριτήρια²² στην ιεράρχηση των προτάσεων, ως εγγύηση για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και για τον περιορισμό των ανισοτήτων. Κάποια από αυτά είναι το αν πρόκειται για βασικές υποδομές ή πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και ποιες ομάδες επηρεάζονται.

Όπως είδαμε παραπάνω, ο ΣΠ έχει μεγάλες δυνατότητες βελτίωσης των βασικών κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, αλλά αυτή η δυναμική δεν

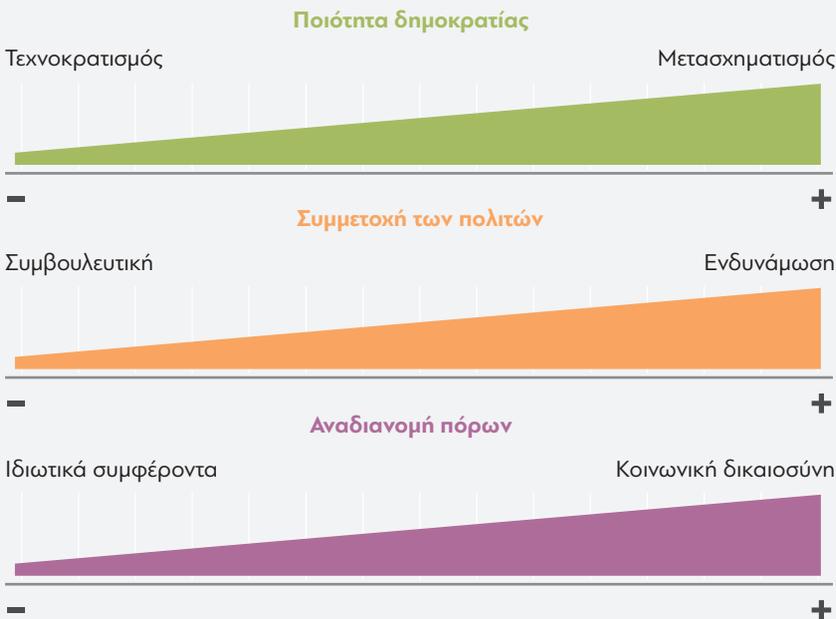
²¹ Manes-Rossi, Francesca – Brusca, Isabel – Levy Orelli, Rebecca – Lorson, Peter C. – Haustein, Ellen (2021). *Features and drivers of citizen participation: Insights from participatory budgeting in three European cities*, Public Management.

²² Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation, global civic engagement – Service for Development Initiatives, Service Agency Communities in One World.*

υλοποιείται πάντα. Συνηθέστερα, ο ΣΠ μπορεί να βελτιώσει τη ζωή των ανθρώπων παρέχοντας πρόσβαση σε υπηρεσίες που καλύπτουν βασικές ανάγκες,²³ αλλά είναι μάλλον απίθανο να αλλάξει ριζικά το βιοτικό τους επίπεδο.

Στον αντίποδα της αναδιανομής πόρων και των συμφωνημένων κριτηρίων, υπάρχουν και πρακτικές μέσα από τον ΣΠ, μέσω των οποίων νομιμοποιούνται υφιστάμενες εγκαθιδρυμένες σχέσεις που εξυπηρετούν άλλου είδους συμφέροντα και πολιτικές. Σε μοντέλα στα οποία η ιεράρχηση των έργων δεν γίνεται με συμφωνημένα κριτήρια, που στις διαβουλεύσεις συμμετέχει ο ιδιωτικός τομέας και οι κορηγοί (multi-stakeholder models), η κατεύθυνση των πόρων γίνεται για την εξυπηρέτηση συμφερόντων που δεν άπτονται του δημόσιου οφέλους, πόσο μάλλον της αναδιανομής υπέρ των κατώτερων στρωμάτων.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν ο Σαντομέγ, ο Χέρτσμπεργκ και ο Αλεγκρέτι (Sintomer – Herzberg – Allegretti)²⁴ το πολυσυμμετοχικό μοντέλο «χαρακτηρίζεται όμως από ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας και αποκλείονται οι μη οργανωμένοι πολίτες. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο αυτό το μοντέλο πρέπει να είναι εκ διαμέτρου αντίθετο με τη συμμετοχική δημοκρατία».

²³ Wampler, B. – Touchton, M. (2017). *Participatory budgeting: adoption and transformation*. Making All Voices Count Research Briefing, Μπράιτον: IDS.

²⁴ Ό.π.

Αυτό που καθίσταται φανερό από τα παραπάνω είναι ότι οποιαδήποτε σχέδια ΣΠ έχουν στον πυρήνα τους δημοκρατικές διαδικασίες και μία προσπάθεια συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση των κριτηρίων αλλά και των εργαλείων για τη σωστή κατανομή των πόρων. Συνεπώς, άμεσα ή έμμεσα, σχετίζονται με τη συμμετοχή στη διαμόρφωση πολιτικών (κυρίως οικονομικών που όμως συνδέονται άμεσα και με άλλα πεδία ανάπτυξης, κοινωνικών πολιτικών κτλ.) τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο ή, έστω, στην κλίμακα εκείνη που τους αφορά και έχει συγκεκριμένο –και ενίοτε μετρήσιμο– αντίκτυπο.

Εκεί, όμως, που εμφανίζεται η μεγαλύτερη ανάγκη είναι το θεσμικό πεδίο, καθώς πρέπει να αναπτυχθούν εργαλεία, διαδικασίες, ακόμα και θεσμοί, προκειμένου να επιτραπεί η ανάπτυξη σχεδίων ή και ολοκληρωμένων μοντέλων ΣΠ. Ακόμα κι όταν εμφανίζονται πιλοτικές εφαρμογές ΣΠ, αυτές πολύ γρήγορα θέτουν την ανάγκη για ενίσχυση της διαδικασίας, γενίκευση σε μεγαλύτερη κλίμακα με τη συμμετοχή περισσότερων τόσο πολιτών όσο και κρατικών/αυτοδιοικητικών θεσμών και μόνιμη παρακολούθηση της πορείας υλοποίησης για μέτρηση του αντίκτυπου. Απαιτούνται, λοιπόν, εργαλεία για τη βελτίωση των κανόνων και των διαδικασιών, πράγμα για το οποίο πρέπει να μεριμνήσει η διακυβέρνηση σε ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό/περιφερειακό επίπεδο.

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Αν και ο ΣΠ είναι ένα φαινόμενο και μια διαδικασία με μακρά ιστορία, η ευρεία διάδοσή του ανά τον κόσμο είναι αποτέλεσμα κυρίως των τριών τελευταίων δεκαετιών. Είναι μια διαδικασία που ξεκίνησε από διαφορετικά μέρη σε τοπικό επίπεδο, επαναλήφθηκε, γενικεύτηκε, ενισχύθηκε και, κυρίως, μετασχηματίστηκε και αναπροσαρμόστηκε στις εκάστοτε πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Επομένως, είναι ένα φαινόμενο παγκόσμιο που όμως τοπικοποιείται στον εκάστοτε κοινωνικό σχηματισμό και πλαίσιο.

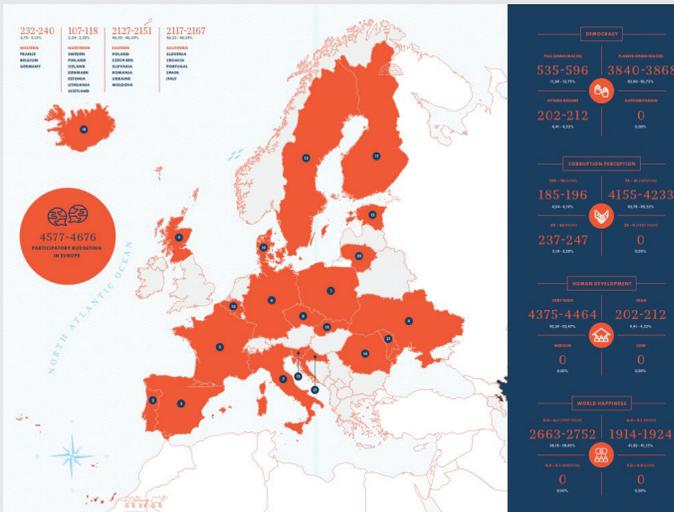
Αυτή η σημαντική επέκταση απαιτεί, ωστόσο, μια κριτική και προσεκτική εστίαση στις διαφορετικές γεωγραφίες του ΣΠ, στην εδαφική και κοινωνική του δυναμική ανά περίπτωση, καθώς και στις ανάγκες, στα κίνητρα και στις επιδιώξεις, που συνδέονται με αυτόν. Πολύ περισσότερο, αξίζει να εστιαστούμε στο θεσμικό πλαίσιο που επέτρεψε και επιτρέπει την ενίσχυσή του. Αντιστρόφως, βέβαια, πρέπει να δούμε και τις θεσμικές ελλείψεις ή δεσμεύσεις, που περιορίζουν τη δυναμική του.

Όπως θα παρουσιαστεί και στη συνέχεια, η Ευρώπη, αν και έπεται χρονικά της Νότιας Αμερικής –που θεωρείται πρωτοπόρα χρονικά και θεσμικά σε ζητήματα ΣΠ–, κατάφερε μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να διευρύνει το περιεχόμενό του. Αντί να συνδεθεί άμεσα με την αναδιανομή και την κοινωνική δικαιοσύνη –όπως, για παράδειγμα, η περίπτωση του Πόρτο Αλέγκρε–, στην Ευρώπη ο ΣΠ γεννήθηκε από την ανάγκη συμμετοχής, ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, εκσυγχρονισμού των δημόσιων υπηρεσιών και καταπολέμησης της διαφθοράς.²⁵ Όπως σημειώνεται σε μελέτη, σήμερα στην Ευρώπη εμφανίζεται το τριάντα εννιά τοις εκατό των παγκόσμιων καταγραφών του ΣΠ.²⁶ Μεταξύ 2005 και 2012, τα ευρωπαϊκά παραδείγματα ΣΠ αυξήθηκαν από πενήντα πέντε σε πάνω από χίλια τριακόσια.

²⁵ Briefing for the European Parliament – January 2016. “Participatory Budgeting: An innovative approach”, βλ. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI\(2016\)573894_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI(2016)573894_EN.pdf)

²⁶ Dias, Nelson – Enríquez, Sahsil – Júlio, Simone (Org.) (2019). *The Participatory Budgeting World Atlas*. Πορτογαλία: Eropoia and Oficina.

Μια μελέτη του 2008 υπολόγισε ότι το 5,3% του ισπανικού πληθυσμού, το 1,4% του γερμανικού πληθυσμού και το 1% των Πορτογάλων και Ιταλών πολιτών ζούσαν σε πόλεις που χρησιμοποιούσαν ήδη κάποιο σχέδιο ΣΠ.²⁷ Συνολικά, πάνω από οκτώ εκατομμύρια Ευρωπαίοι πολίτες εμπλέκονται ενεργά στον ΣΠ.²⁸

Παραδείγματα ΣΠ ανά την Ευρώπη.

Πηγή: (2019): *The Participatory Budgeting World Atlas*

Τα πρώτα και πιο ενεργά εγχειρήματα παρατηρούνται στη Ισπανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Πολωνία και την Πορτογαλία, με πολλαπλές θεματικές. Για παράδειγμα, στη Γερμανία ο ΣΠ έχει χρησιμοποιηθεί για τη μείωση του δημόσιου χρέους και ως στρατηγική κινήτρων προς τις τοπικές κοινότητες για την καλύτερη απορρόφηση των πόρων.²⁹ Στη Γαλλία τα περισσότερα εγχειρήματα ξεκίνησαν από πρωτοβουλίες πολιτών που πίεσαν τις τοπικές Αρχές να ακολουθήσουν. Η Πολωνία έχει ακόμα και σήμερα τον

²⁷ Herzberg, C. – Sintomer, Y. – Rocke, A. (2008). "From Porto Alegre to Europe: potentials and limitations of participatory budgeting", *International Journal of Urban and Regional Research* 32 (1).

²⁸ Herzberg, C. – Sintomer, Y. – Allegretti, G. (2013). *Participatory Budgeting Worldwide, Engagement Global*, σελ. 41.

²⁹ Sarnes, J. "Remedies for the public debt problem: the impact of dysfunctional incentive structures and behavioral aspects on German municipal debts", Hertie school of governance, working paper 51/2010.

μεγαλύτερο αριθμό ενεργών εγχειρημάτων ΣΠ, χάρη σε ένα νόμο του 2009 που εισήγαγε ειδικά πακέτα πόρων από το κράτος προς τις τοπικές Αρχές, τα οποία όμως προϋπέθεταν την απευθείας συμμετοχή των πολιτών στη διαχείρισή τους. Στην Ιταλία το ενδιαφέρον για τον ΣΠ άρχισε να αυξάνεται από το 2001. Πολλές πόλεις δεσμεύτηκαν να εισαγάγουν συμμετοχικές πρακτικές στον δημοσιονομικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων της Ρώμης, της Νάπολης και της Βενετίας.³⁰ Στην Ισπανία και την Πορτογαλία θα εστιαστούμε, μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα, παρακάτω.

Χρονοδιάγραμμα Συμμετοχικού Προϋπολογισμού στην ΕΕ	
2001	Δήμοι στη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία εισάγουν τον ΣΠ στις δράσεις τους.
2008	Η Λισαβόνα γίνεται η πρώτη ευρωπαϊκή πόλη που εισάγει τον ΣΠ μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας.
2008	Η Ένωση Δήμων και Περιφερειών στη Σουηδία προωθεί τον ΣΠ σε όλη τη χώρα.
2009	Η Πολωνία υιοθετεί νόμο που θεσπίζει ένα ταμείο για την υποστήριξη σχεδίων προϋπολογισμού με βάση τη συναπόφαση σε τοπικό επίπεδο.
2014	Το Παρίσι γίνεται η μεγαλύτερη πόλη στην Ευρώπη που εφαρμόζει ΣΠ.
2017	Η Πορτογαλία διαμορφώνει εθνική νομοθεσία η οποία καθιστά υποχρεωτικό τον ΣΠ σε όλα τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, υλοποιεί σχέδια ΣΠ σε εθνικό επίπεδο, και μάλιστα, υλοποιεί τουλάχιστον τρία μεγάλα σχέδια ΣΠ: ένα για το σύνολο της χώρας, ένα ειδικά για τη νεολαία και ένα ειδικά για τα σχολεία.

Σε θεσμικό επίπεδο, εκτός από τις εθνικές κυβερνήσεις, οι υπερεθνικοί οργανισμοί –κυρίως η Παγκόσμια Τράπεζα και τα Ηνωμένα Έθνη– προωθούν σχέδια ΣΠ. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, τα κίνητρα για την εισαγωγή σχεδίων ΣΠ αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εξωτερικής βοήθειας και της οικονομικής στήριξης, που παρέχονται. Σύμφωνα με πρόσφατους υπολογισμούς, από το 2002 η Παγκόσμια Τράπεζα έχει παράσει

³⁰ Briefing for the European Parliament – January 2016. “Participatory Budgeting: An innovative approach”, βλ. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI\(2016\)573894_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI(2016)573894_EN.pdf)

περισσότερα από 280.000.000 δολάρια σε δάνεια και επιχορηγήσεις για την υποστήριξη έργων που σχετίζονται με τον ΣΠ σε τουλάχιστον δεκαπέντε χώρες.³¹ Τα Ηνωμένα Έθνη υποστηρίζουν τον ΣΠ μέσω του προγράμματος UN-Habitat, το οποίο στοχεύει να βοηθήσει τις τοπικές Αρχές στην υιοθέτηση μιας περιεκτικής, διαφανούς και συμμετοχικής αστικής διακυβέρνησης. Τα τελευταία δεκαοκτώ χρόνια, όπως υπολογίζεται, το συγκεκριμένο πρόγραμμα ανέπτυξε διαδικασίες συμμετοχικής διακυβέρνησης και ΣΠ σε εκατόν σαράντα πόλεις πενήντα οκτώ χωρών. Επίσης, έχει αναπτυχθεί μια βιβλιοθήκη εργαλείων, που μπορεί να αξιοποιηθεί από διάφορους φορείς για την προώθηση του ΣΠ και περιλαμβάνει τέσσερις κατηγορίες εργαλείων: τεχνικά μέσα, νομικά μέσα, εργαλεία τοπικής διακυβέρνησης και πόρους.³²

Μετά την Παγκόσμια Τράπεζα και τα Ηνωμένα Έθνη, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι ο υπερεθνικός οργανισμός με τις περισσότερες προσπάθειες υποστήριξης του ΣΠ, ιδίως στον τομέα της δημοσιονομικής στήριξης. Αυτές οι προσπάθειες συνδυάζονται με την ανάγκη ενθάρρυνσης της συμμετοχής του κοινού στη λήψη αποφάσεων για δημοσιονομικά ζητήματα. Όμως, παρατηρείται ένα σημαντικό πρόβλημα ή έλλειψη. Παρότι σε πολλές ανακοινώσεις, δελτία Τύπου και άλλα επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφέρεται ο ΣΠ, δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο και δεσμευτικό πλαίσιο για αυτόν. Παρατηρείται μια συνεχής αναφορά σε στατιστικά στοιχεία και πλεονεκτήματα, αλλά όχι κάποια συγκεκριμένη δέσμη μέτρων ή ένας οδηγός που μπορεί να βοηθήσει την εδραίωση και την ενίσχυσή του. Την ίδια στιγμή εμφανίζεται ένα εξίσου προβληματικό στοιχείο: Το γεγονός ότι σε πολλές διεθνείς συνεργασίες της με την Αφρική, την Ασία ή τη Νότια Αμερική η ΕΕ θέτει ως πρώτη προτεραιότητα το ζήτημα του ΣΠ, χωρίς όμως η ίδια ως θεσμική και εκτελεστική Αρχή να μπορεί να το θεσπίσει στο εσωτερικό της. Επομένως, μια πρώτη και σημαντική παρατήρηση είναι ότι απαιτούνται σημαντικοί μετασχηματισμοί ακόμα και σε θεσμικό επίπεδο, προκειμένου να τεθούν σε ισχύ και να ενισχυθούν σχέδια ΣΠ σε συνδυασμό με άλλες διαδικασίες συμμετοχής και δημοκρατικής εμπλοκής.

31 Goldfrank, B. (2012). The "World Bank and the globalisation of participatory budgeting", *Journal of Public Deliberation* 8 (2).

32 Briefing for the European Parliament – January 2016. "Participatory Budgeting: An innovative approach", βλ. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI\(2016\)573894_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573894/EPRS_BRI(2016)573894_EN.pdf)

ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΠΟ ΔΙΕΘΝΗ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Από τη Μαδαγασκάρη μέχρι τη Ρωσία και από τις ΗΠΑ μέχρι την Ιαπωνία έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα πάνω από 11.500³³ ενεργές εφαρμογές του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού, η μεγάλη πλειονότητα των οποίων εφαρμόζεται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση (Δήμους ή Κοινότητες), με πολύ λιγότερες καταγραφές να εμφανίζονται σε περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Μέσα σε τριάντα δύο χρόνια από την πρώτη ολοκληρωμένη εμφάνισή του στη Βραζιλία το 1989, το φαινόμενο της συνεργασίας τοπικών Αρχών με τους πολίτες για ένα πολύπλοκο ζήτημα, όπως αυτό της κατάρτισης του οικονομικού σχεδιασμού της πόλης, έχει πάρει κυριολεκτικά παγκόσμιες διαστάσεις. Το γεγονός ότι αυτή η εξάπλωση δεν οφείλεται στη θεσμοθέτηση αυτής της συνέργειας, εφόσον η τεράστια πλειονότητα παραμένει εκτός θεσμικού πλαισίου των τοπικών ή εθνικών κυβερνήσεων, προκαλεί ακόμα περισσότερο το ενδιαφέρον για το πλαίσιο, τις συνθήκες και τις προσδοκίες από την εφαρμογή του ΣΠ, που του επιτρέπουν να πολλαπλασιάζεται, να έχει εξάρσεις και υφέσεις, να μετασχηματίζεται, να περιλαμβάνεται ακόμα και στο λόγο μεγάλων ιδρυμάτων, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα.³⁴

Εξάπλωση σε παγκόσμια κλίμακα σημαίνει επίσης ότι ο ΣΠ εμφανίζεται σε τελείως διαφορετικά κοινωνικά, πολιτισμικά και πολιτικά συστήματα.³⁵ Εξού και οι τάσεις αποκτούν ένα εύρος νοηματοδοτήσεων που εκκινούν από τη δυνατότητα εμπάθυνσης της δημοκρατίας και των θεσμών, από την ενδυνάμωση και τη συμπερίληψη των καθημερινών ανθρώπων σε πολιτικές διαδικασίες μέχρι την αποκέντρωση της διοίκησης, την κοινωνική καινοτομία και την επανόρθωση της εμπιστοσύνης στο κράτος.

Στο σημείο αυτό αξίζει ένα γρήγορο πέρασμα από κάθε ήπειρο ξεχωριστά, για να δούμε κάποια βασικά στοιχεία που επιτρέπουν την καλύτερη κατανόηση του ζητήματος.

Η Ευρώπη είναι η ήπειρος στην οποία εμφανίζεται το τριάντα εννιά τοις εκατό των παγκόσμιων καταγραφών του ΣΠ, που σε απόλυτους αριθμούς κυμαίνονται μεταξύ 4.577 και 4.676 πρωτοβουλιών. Γεωγραφικά, το ενενήντα τοις εκατό αυτών εμφανίζεται ισόποσα σε Νότια και Ανατολική Ευρώπη, και σύμφωνα με τους ερευνητές πλαισιώνεται και χρησιμοποιείται ως

³³ Dias, Nelson – Enríquez, Sahsil – Júlio, Simone (Org.) (2019). *The Participatory Budgeting World Atlas*. Πορτογαλία: Epopeia and Oficina.

³⁴ Βλ. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6640>

³⁵ Baiocchi, Gianpaolo – Ganuza, Ernesto (2014). "Participatory Budgeting as if Emancipation Mattered", *Politics & Society* 2014, Vol. 42 (1), σσ. 29-50.

εργαλείο εμβάθυνσης δημοκρατίας, προώθησης της κοινωνικής συμμετοχής και οικοδόμησης σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των θεσμών και των πολιτών.

Περνώντας στην Αφρική, καταγράφονται συνολικά 958 εφαρμογές, εκ των οποίων οι 270 μόνο σε μια χώρα, τη Μαδαγασκάρη, ενώ είναι η ήπειρος όπου συναντάμε πάνω από το πενήντα τοις εκατό των ΣΠ σε μη δημοκρατικά ή αυταρχικά καθεστώτα. Αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο ότι ο ΣΠ δεν εμφανίζεται μόνο εκεί όπου υπάρχει πολιτική βούληση για δημοκρατικές τομές εισόδου των λαϊκών μαζών στο προσκήνιο, αλλά και σε αυταρχικές κυβερνήσεις οι οποίες ανοίγουν κάποια παράθυρα συμβολικής συμμετοχής, που δεν απειλούν τον απόλυτο έλεγχο της διακυβέρνησης. Η βασική στοχοθεσία του ΣΠ στην περιοχή περιγράφεται ως προώθηση της ηγεσίας, της συμμετοχικότητας και της διαφάνειας στη δημόσια διοίκηση.

Στη Βόρεια Αμερική, ΗΠΑ και Καναδά, ο ΣΠ εφαρμόζεται είκοσι χρόνια μετά την πρώτη εμφάνισή του στη Λατινική Αμερική, γύρω στο 2009, ενώ την τελευταία δεκαετία εμφανίζει μεγάλη άνθηση και αυτή τη στιγμή μετράμε 178 περιπτώσεις. Με διαφορετικά χαρακτηριστικά σε Καναδά, όπου η αίσθηση της κοινότητας είναι πολύ αναπτυγμένη και το πολιτικό σύστημα χαρακτηρίζεται απόλυτα δημοκρατικό, ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες που η δημοκρατία χαρακτηρίζεται σχετικά αδύναμη (όπως και στην Ευρώπη), εντούτοις με χαμηλή διαφθορά, η στόχευση του ΣΠ της περιοχής επικεντρώνεται στην προώθηση της ισότητας, της συμμετοχής στην εξουσία και της συμπερίληψης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Κεντρικής Αμερικής, με 142 περιπτώσεις ΣΠ, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό οφείλονται στην «υποχρεωτικότητα», εφόσον η Δομινικανή Δημοκρατία θεσμοθέτησε τον ΣΠ για όλους τους δήμους της το 2007, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν 120 παραδείγματα. Οι μελετητές περιγράφουν τη θεσμοθέτηση ως μέρος των απαραίτητων διαδικασιών οι οποίες προωθούν τη συμμετοχή, βελτιώνουν την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα της δημοτικής διοίκησης και εγγυώνται την αναδιανομή πόρων σε περιοχές και έργα, που μειώνουν κοινωνικές ανισότητες.

Στη Νότια Αμερική, εκεί όπου γεννήθηκαν οι προϋποθέσεις για την επέκταση ενός ριζοσπαστικού ΣΠ, εμφανίζονται μέχρι σήμερα πάνω από 3.000 περιπτώσεις, σχεδόν το σύνολο των οποίων εμφανίζεται σε χώρες με αδύναμες δημοκρατίες και υψηλό ποσοστό διαφθοράς στη δημόσια διοίκηση. Έτσι οι συμμετοχικές μεθοδολογίες εισόδου της κοινωνίας των πολιτών στο προσκήνιο της τοπικής εξουσίας φέρεται να ήταν κομμάτι μιας

στρατηγικής εκδημοκρατισμού του πολιτικού συστήματος, του αγώνα κατά της διαφθοράς από πολιτικές ελίτ και της δικαιότερης αναδιανομής των οικονομικών πόρων για την επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Στην Ασία, σύμφωνα με τα δεδομένα, εμφανίζονται περίπου 2.770 ΣΠ, εκ των οποίων το εξήντα επτά τοις εκατό μόνο σε μια χώρα, την Ιαπωνία. Σχεδόν το σύνολο των εφαρμογών είναι σε περιοχές με αδύναμες δημοκρατίες και μέτρια διαφθορά, και οι εφαρμογές στοχεύουν στο να ενισχύσουν το διάλογο με τους θεσμούς, να ενισχυθεί η διαφάνεια και να ενδυναμωθεί το τοπικό σύστημα διακυβέρνησης.

Τέλος, στην Ωκεανία εμφανίζονται –αρχής γενομένης το 2012– 15 περιπτώσεις κυρίως στην Αυστραλία, με το μοναδικό χαρακτηριστικό ότι οι πολίτες λαμβάνουν μέρος στη λήψη αποφάσεων για το εκατό τοις εκατό του προϋπολογισμού. Δεδομένου ότι η δημοκρατία θεωρείται ως ισχυρή και με χαμηλά ποσοστά διαφθοράς, το αφήγημα γύρω από τον ΣΠ αναφέρεται στην ενίσχυση θεσμών συμμετοχικής δημοκρατίας, εμπιστοσύνης στους θεσμούς και προώθησης της συμμετοχής στα κοινά.³⁶

Στη συνέχεια θα δούμε πιο αναλυτικά τις εφαρμογές του Πόρτο Αλέγκρε ως την απαρχή του ΣΠ παγκοσμίως, που επηρέασε άμεσα ή έμμεσα τα μοντέλα στην Ευρώπη, της Λισαβόνας και της Σεβίλλης ως τις ευρωπαϊκές εμπειρίες με τον μεγαλύτερο αντίκτυπο, με τη μεγαλύτερη διάρκεια (δώδεκα χρόνια και πάνω), με το μεγαλύτερο ποσοστό προϋπολογισμού (η Σεβίλλη έδινε στον ΣΠ το πενήντα τοις εκατό του ετήσιου προϋπολογισμού). Επίσης, η Λισαβόνα και η Σεβίλλη επελέγησαν διότι έχουν διαφορετικές αφετηρίες και καταλήξεις –ή, ορθότερα, προσεγγίσεις– και ως εκ τούτου προσφέρουν μια ποικιλία διδαγμάτων.

Η περίπτωση του Πόρτο Αλέγκρε

Εμβληματικές αλλαγές στη σύγχρονη ιστορία της Βραζιλίας συνετέλεσαν έτσι ώστε το Πόρτο Αλέγκρε να γίνει σημείο αναφοράς, έμπνευσης και μελέτης του ΣΠ τριάντα χρόνια μετά την πρώτη εμφάνισή του. Η πτώση των διαδοχικών δικτατοριών και η αλλαγή του Συντάγματος της χώρας το 1988 προς μια ριζοσπαστική θεμελίωση της δημοκρατίας, βαθιά ριζωμένη σε μια κοινωνία κοινοτήτων, επηρέασε το πολιτικό σκηνικό της Βραζιλίας για πάνω από τριάντα χρόνια. Σε αυτό το κλίμα, τα κοινωνικά κινήματα πόλης διεκδικούσαν όλο και περισσότερο χώρο στη δημόσια σφαίρα, η συλλογική δράση ήταν περισσότερο νομιμοποιημένη από ποτέ, και ειδικά

³⁶ Τα δεδομένα για κάθε ήπειρο είναι διαθέσιμα στο Dias, Nelson – Enríquez, Sahsil – Júlio, Simone (Org.) (2019). *The Participatory Budgeting World Atlas*. Πορτογαλία: Eropoia and Oficina.

το Πόρτο Αλέγκρε έγινε η πόλη συνάντησης των κοινωνικών κινημάτων από όλο τον κόσμο, μέσα από τη φιλοξενία των Παγκόσμιων Κοινωνικών Φόρουμ.

Το 1989, με την υποστήριξη του Εργατικού Κόμματος (PT), εξελέγη δήμαρχος ένας αριστερός πολιτικός που, γνωρίζοντας ότι ένα πολιτικό πρόβλημα που θα κληρονομούσε ήταν η διαφθορά στη δημόσια διοίκηση και το πελατειακό κράτος,³⁷ αποφάσισε να εφαρμόσει στην πιο ολοκληρωμένη μέχρι τότε μορφή του τον ΣΠ, «ανοίγοντας» το καυτό ζήτημα της κατανομής του δημοτικού προϋπολογισμού στους πολίτες. Στηρίχτηκε σε εξαιρετικά εύφορο κοινωνικά έδαφος, με εκατοντάδες συλλόγους, ομάδες πολιτών, συλλογικότητες, κινήματα πόλης, παραγωγικούς συνεταιρισμούς, που διεκδικούσαν αποφασιστικά να έχουν λόγο στις πολιτικές αποφάσεις και μερίδιο στην παραγωγή του πλούτου. Ταυτόχρονα, αποφασιστικό ρόλο έπαιξε και το νέο Σύνταγμα που έδινε περιθώρια διοικητικής και οικονομικής αυτονομίας στην πόλη.³⁸

Τα παραπάνω ενισχύθηκαν με την παραδοσιακή αντιπολιτευτική στάση απέναντι στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση από την Πολιτεία Ρίο Γκράντε ντο Σιλ, πρωτεύουσα της οποίας είναι το Πόρτο Αλέγκρε που έχει παράδοση προοδευτικών ρευμάτων και μειωμένες ανισότητες σε σχέση με την τεράστια ψαλίδα που παρατηρείται σε άλλες πόλεις.³⁹

Πρόκειται για μια προσέγγιση «συγκυβέρνησης» με τους πολίτες, με πρωτοβουλία της νεοεκλεγείσας δημοτικής Αρχής, ως απόρροια ενσωμάτωσης του ΣΠ σε όλες τις πολιτικές πλατφόρμες του Εργατικού Κόμματος. Ο ΣΠ μέχρι το 2002 έγινε σήμα κατατεθέν του κόμματος⁴⁰ αλλά και αιτήματος του κόσμου, των καθημερινών ανθρώπων και των οργανωμένων ομάδων για αναδιανομή εξουσίας και οικονομικών πόρων. Στο Πόρτο Αλέγκρε, όπως και σε όλη τη Νότια Αμερική, πλην του Περού και του Εκουαδόρ,⁴¹ απουσιάζει το θεσμικό πλαίσιο ενσωμάτωσης του ΣΠ στις δημόσιες πολιτικές. Ως εκ τούτου, η υλοποίησή του εξαρτάται από τη βούληση και

³⁷ Βλ. <https://participedia.net/case/44>

³⁸ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

³⁹ Sintomer, Yves – Rocke, Anja – Herzberg, Carsten (2016). *Participatory Budgeting in Europe: Democracy and public governance*. Λονδίνο: Routledge, σελ. 11.

⁴⁰ Luchmann, Ligia – Romao, Wagner – Borba, Julian (2018). *30 years of Participatory Budgeting in Brazil: the lessons learned in Nelson Dias (org.) Hope for Democracy: 30 years of Participatory Budgeting Worldwide*. Φάρο (Πορτογαλία): Oficina, σελ. 89-103.

⁴¹ Dias, Nelson – Enriquez, Sahsil – Julio, Simone (Org.) (2019). *The Participatory Budgeting World Atlas*. Πορτογαλία: Epopeia and Oficina.

τη δέσμευση της εκάστοτε κυβέρνησης. Δεν είναι τυχαίο ότι η μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων δημιουργίας και εξαφάνισης των ΣΠ συμπίπτει με την περίοδο που η πολιτική δύναμη η οποία τούς υποστηρίζει βρίσκεται ή όχι στην εξουσία⁴².

Όσον αφορά το οργανωτικό μοντέλο, στο Πόρτο Αλέγκρε αποτελείται από μια συμμετοχική μεθοδολογία τριών επιπέδων:

1. ανοιχτές συνελεύσεις με όλους τους κατοίκους στις γειτονιές,
2. ένα φόρουμ εκλεγμένων αντιπροσώπων ανά περιοχή,
3. ένα συμμετοχικό συμβούλιο με εκλεγμένους αντιπρόσωπους σε επίπεδο πόλης.⁴³ Το συμβούλιο του ΣΠ με την ονομασία COP (Conselho do Orcamento Participativo) είναι το όργανο εκείνο που διαμορφώνει το σύστημα λήψης αποφάσεων, τα κριτήρια κατανομής των πόρων, τον αριθμό των ολομελειών και κωδικοποιεί τα ζητήματα προς συζήτηση. Τέλος, το COP ολοκληρώνει τις προτάσεις προϋπολογισμού και τις παρουσιάζει στο Δημοτικό Συμβούλιο.⁴⁴

Σύμφωνα με τους μελετητές, η συμμετοχή των πολιτών όλων των κοινωνικών κατηγοριών και ειδικά όσων είθισται να μην εμπλέκονται σε πολιτικές διαδικασίες αποτέλεσε κύρια προτεραιότητα αυτής της προσέγγισης. Η συμμετοχή, λοιπόν, μέχρι το 2004 έφτασε τους πενήντα χιλιάδες κατοίκους,⁴⁵ που ισούται περίπου με το τέσσερα τοις εκατό του συνολικού πληθυσμού. Το πιο εντυπωσιακό από όλα είναι ότι η σύνθεση του πληθυσμού επιτυγχάνεται να είναι εκείνη που αρχικώς είχε στοχεύσει η συγκεκριμένη προσέγγιση και που συνήθως αποκλείεται: χαμηλά εισοδήματα, γυναίκες και η νέα γενιά⁴⁶ η προερχόμενη από τις πιο φτωχοποιημένες περιοχές.

Ένα αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό, όταν περιγράφουμε παραδείγματα του ΣΠ, που είναι κι εκείνο το οποίο υπόκειται σε μεγαλύτερη κριτική εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι μετρήσιμο, είναι το ποσοστό του προϋπολογισμού που καλείται ο κόσμος να συνδιαμορφώσει και να ανακαταείμει.

⁴² Ganuza, Ernesto – Baiocchi, Gianpaolo (2012). “The Power of Ambiguity: How Participatory Budgeting Travels the Globe,” *Journal of Public Deliberation*, Vol. 8: Iss. 2, Article 8.

⁴³ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni. (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

⁴⁴ Cabannes, Yves (2004). “Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy”, *Environment & Urbanization* Vol. 16, No. 1.

⁴⁵ Βλ. <https://participedia.net/case/5524>

⁴⁶ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni. (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

Στο Πόρτο Αλέγκρε το εκατό τοις εκατό του προϋπολογισμού θεωρείται ότι εξετάζεται και επηρεάζεται από το COP και ειδικότερα το δέκα τοις εκατό συζητείται στις συνελεύσεις βάσης, που αποτελεί το εκατό τοις εκατό του ποσού το οποίο αφορά τους πόρους για επενδύσεις στην πόλη.⁴⁷

Ο κύριος άξονας του ΣΠ στην περιοχή ήταν η αναδιανομή πόρων με στόχο την άρση των ανισοτήτων που πλήττουν τις πιο φτωχοποιημένες περιοχές, για μια πιο δίκαια κατανομή. Στις φτωχογειτονιές του Πόρτο Αλέγκρε και άλλων πόλεων οι παρατηρητές σημειώνουν τις εξελίξεις που οφείλονται σε αυτή την επιλογή, σε τομείς όπως η στέγαση, η βασική υγιεινή, η ρύθμιση χρήσεων γης ή η εκπαίδευση.⁴⁸ Η σημαντική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των πιο χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων φαίνεται και στα ακόλουθα παραδείγματα:

- Την περίοδο 1988-1997 οι συνδέσεις αποχέτευσης και νερού αυξήθηκαν από εβδομήντα πέντε τοις εκατό του συνόλου των νοικοκυριών σε ενενήντα οκτώ τοις εκατό.
- Νέα συγκροτήματα δημόσιων κατοικιών στέγασαν χίλιους εφτακόσιους πολίτες το 1986 και είκοσι επτά χιλιάδες το 1989.
- Ο αριθμός των σχολικών εγκαταστάσεων υπερτετραπλασιάστηκε από το 1986.
- Ο προϋπολογισμός για την υγεία και την εκπαίδευση αυξήθηκε από 13% το 1985 σε σχεδόν σαράντα τοις εκατό το 1996.⁴⁹

Η περίπτωση της Λισαβόνας

Η επόμενη περίπτωση με την οποία θα ασχοληθούμε είναι αυτή της Λισαβόνας, ως της πρώτης πρωτεύουσας στην Ευρώπη που εφάρμοσε ΣΠ το 2008, σε μια προσπάθεια να εμπλέξει τους πολίτες στην επεξεργασία και την ιεράρχηση προτάσεων για να χρηματοδοτηθούν από το Δήμο, χωρίς να κατατάσσεται στην σφαίρα της πολιτικής επιρροής της Βραζιλίας. Το παράδειγμά της αποδείχτηκε εξαιρετικά επιδραστικό στη διάδοση του ΣΠ σε όλη την Πορτογαλία αλλά και στην Ευρώπη, κυρίως διότι έδειξε μεγάλη ευελιξία στο να εξελίσσεται,⁵⁰ να προσαρμόζεται, αλλά και να ενσωματώνει

⁴⁷ Cabannes, Yves (2004). "Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy", *Environment & Urbanization* Vol. 16, No. 1.

⁴⁸ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

⁴⁹ Βλ. <https://participedia.net/case/5524>

⁵⁰ Allegretti, Giovanni – Antunes, Sofia (2014). "The Lisbon Participatory Budget: results and perspectives on an experience in slow but continuous transformation", *Field Actions Science*

την τεχνολογία και τις ψηφιακές πλατφόρμες⁵¹ στην κατεύθυνση της αύξησης της συμμετοχής. Από το 2002, που ο ΣΠ πρωτοεμφανίστηκε σε μικρές πόλεις της χώρας, μέχρι και σήμερα, κεφαλαιοποιεί την τεχνολογία που παράγεται και προωθεί διαφορετικές εκδοχές ΣΠ επιβεβαιώνοντας την ευελιξία του. Ταυτόχρονα, πρόκειται για μια χώρα που έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο από άποψη ΑΕΠ,⁵² ποσοστών ανεργίας, εφαρμογής προγραμμάτων λιτότητας από την ΕΕ την περίοδο της βαθιάς οικονομικής κρίσης 2010-2017, χαμηλούς δείκτες εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς, καθώς και ανατροπές στο πολιτικό σκηνικό.

Η πρώτη εφαρμογή του ΣΠ συνέπεσε όχι μόνο με μία από τις χειρότερες οικονομικές κρίσεις που βίωσε η χώρα, αλλά και με την εδαφική και λειτουργική αναδιοργάνωση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.⁵³ Το 2006 κρίση μεγάλης έντασης στο θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης προκάλεσε την παραίτηση του τότε δημάρχου της Λισαβόνας και τη διενέργεια πρόωγων εκλογών, με αποτέλεσμα ο νέος συνασπισμός μειοψηφίας που κλήθηκε να αναλάβει τη διοίκηση της πόλης να συμφωνήσει στην ανάγκη να ενισχυθεί η συμμετοχή των πολιτών μέσα από καινοτόμες μορφές διακυβέρνησης.⁵⁴

Η περίοδος εγκυμονούσε μεγάλες αλλαγές στην πορτογαλική πόλη, αλλά επικρατούσε παράλληλα και μεγάλη δυσπιστία στο σύστημα και στους πολιτικούς εκπροσώπους. Οι δημοκρατικοί θεσμοί είχαν χάσει την αξιοπιστία τους, η απόσταση μεταξύ εκλεγμένων και ψηφισάντων μεγάλωνε και μεγάλη πλειονότητα της κοινωνίας πίστευε ότι οι πολιτικοί δεν ενδιαφέρονταν πια να υπηρετήσουν το κοινό καλό, ούτε να ικανοποιήσουν τις προσδοκίες των πολιτών.⁵⁵ Μέσα σε αυτές τις συνθήκες αναδύθηκε η με-

Reports (Online), Special Issue 11. Προσβάσιμο από: 21 Μαρτίου 2014.

51 Dias, Nelson – Júlio, Simone – Martins, Vânia – Sousa, Vanessa – Biel, Filipa (2018). "Participatory Budgeting in Portugal – standing between a hesitant political will and the impacts on public policies", στο Nelson Dias (org.). *Hope for Democracy: 30 years of Participatory Budgeting Worldwide*. Φάρο (Πορτογαλία): Oficina, σσ. 89-103.

52 Βλ. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_gdp&lang=en

53 Allegretti, Giovanni – Antunes, Sofia (2014). "The Lisbon Participatory Budget: results and perspectives on an experience in slow but continuous transformation", *Field Actions Science Reports* (Online), Special Issue 11. Προσβάσιμο από: 21 Μαρτίου 2014.

54 Guimarães, Paula – Valderrama-Hernandez, Rocio (2017). "Fostering democratic pedagogy? The participatory budget in Lisbon", *Pedagogika Spoleczna* Nr. 3 (65).

55 Dias, Nelson – Júlio, Simone – Martins, Vânia – Sousa, Vanessa – Biel, Filipa (2018). "Participatory Budgeting in Portugal – standing between a hesitant political will and the impacts on public policies", στο Nelson Dias (org.). *Hope for Democracy: 30 years of Participatory Budgeting Worldwide*. Φάρο (Πορτογαλία): Oficina, σσ. 89-103.

θοδολογία του ΣΠ ως ενός τρόπου για να ξανακίζονταν κανάλια επικοινωνίας μεταξύ πολιτών, κοινοτήτων και πολιτικών, ενός εργαλείου που θα επανέφερε την εμπιστοσύνη της κοινωνίας στους δημοκρατικούς θεσμούς. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η περίπτωση της Λισαβόνας είναι πιο κοντά στην λεγόμενη «δημοκρατία της εγγύτητας»,⁵⁶ που στοχεύει σε μια επανορθωτική εικόνα για την τοπική κυβέρνηση και δευτερευόντως στην ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών, ενώ, στο βαθμό που οι τελευταίες εκδοχές της «αναβαθμίζουν» τις διαβουλευτικές διαδικασίες, πλησιάζουν και στο μοντέλο της πιο συμμετοχικής δημοκρατίας.

Οι πρώτες εμπειρίες του ΣΠ στην Πορτογαλία εμφανίστηκαν το 1998, αλλά η πρώτη διαβουλευτική διαδικασία ξεκίνησε επίσημα το 2008 στη Λισαβόνα και μέχρι το 2016 είχε αλλάξει εννιά φορές τρόπο λειτουργίας,⁵⁷ απόδειξη των συνεχιζόμενων αλλαγών που ενσωμάτωνε. Ο βασικός στόχος ήταν η ανανέωση στον τρόπο άσκησης δημόσιων πολιτικών, χωρίς το παράδειγμα της Λισαβόνας να έχει συνδεθεί με τα προτάγματα της βραζιλιάνικης εμπειρίας για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πιο φτωχών στρωμάτων, της κοινωνικής δικαιοσύνης και του εκδημοκρατισμού.⁵⁸

Στις πρώτες εφαρμογές του (2008-2009), ο ΣΠ είχε καθαρά συμβουλευτικό χαρακτήρα και η μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε στη συμβολική, αποκλειστικά ψηφιακή ψηφοφορία μικρών έργων ήσσονος σημασίας. Η διαδικασία δεν περιλάμβανε κάλεσμα για συνεδριάσεις. Όμως, από το 2010 και μετά, έγινε μια σημαντική αλλαγή προς αυτή την κατεύθυνση, όταν άρχιζαν να σχεδιάζονται συνελεύσεις στις γειτονίες σε ετήσιο κύκλο, κατά τις οποίες αναδεικνύονταν τα κοινά κοινωνικά προβλήματα των κατοίκων, γίνονταν ανταλλαγή θέσεων και προτάσεων, αναζητούνταν κοινές λύσεις και ξεκινούσε μια πιο ουσιαστική διαδικασία Συμμετοχικού Προϋπολογισμού μέσα από μεθόδους κοινωνικής μάθησης.⁵⁹

Στη συνέχεια οι προτάσεις μεταφέρονταν στις δημοτικές υπηρεσίες του Δήμου για τεχνική επεξεργασία και μέσα από μια σειρά νέων διαβουλεύσεων, κοντά στο μοντέλο του Πόρτο Αλέγκρε, έρχονταν εκ νέου στις

⁵⁶ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni. (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

⁵⁷ Guimarães, Paula – Valderrama-Hernandez, Rocio (2017). “Fostering democratic pedagogy? The participatory budget in Lisbon”, *Pedagogika Spoleczna* Nr. 3 (65).

⁵⁸ Allegretti, Giovanni – Antunes, Sofia (2014). “The Lisbon Participatory Budget: results and perspectives on an experience in slow but continuous transformation”, *Field Actions Science Reports* (Online), Special Issue 11. Προσβάσιμο από: 21 Μαρτίου 2014.

⁵⁹ Guimarães, Paula – Valderrama-Hernandez, Rocio (2017). “Fostering democratic pedagogy? The participatory budget in Lisbon”, *Pedagogika Spoleczna* Nr. 3 (65).

συνελεύσεις των κατοίκων για τελική έγκριση. Ο ΣΠ στη Λισαβόνα δεν είναι θεσμοθετημένος με νόμο μέχρι σήμερα, αλλά υπάρχει ένα ρυθμιστικό πλαίσιο κανόνων και μία «Χάρτα Αρχών», που προωθείται από το Δήμο ως οδηγός, εφόσον οι πολίτες διαχειρίζονται μέσα από αυτή τη διαδικασία και μέχρι το 2010 πάνω από 5.000.000 ευρώ ήτοι το 5,4% του ετήσιου προϋπολογισμού της πόλης,⁶⁰ ενώ από το 2018 μέχρι σήμερα το διαθέσιμο ποσό έχει μειωθεί σε 450.000 ευρώ⁶¹ ετησίως.

Ός προς τη σύνθεση των συμμετεχόντων, άντρες και γυναίκες συμμετέχουν εξίσου, με μεγάλη συμμετοχή νέων κάτω των 35 ετών, γεγονός στο οποίο βοηθάει και η διαδικτυακή συμμετοχή, απόφοιτοι δευτεροβάθμιας και ανώτερης εκπαίδευσης και κάτοικοι κυρίως των κεντρικών περιοχών της πόλης. Η χρήση των ψηφιακών συμμετοχικών πλατφορμών τόσο στην κατάθεση προτάσεων όσο και στην ψηφοφορία φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στη διάχυση και τη συμμετοχή όλο και περισσότερων πολιτών, ειδικά της νέας γενιάς.⁶² Στην ίδια κατεύθυνση, από το 2017 υλοποιείται ένα συμπληρωματικό πρόγραμμα, το «Empatia»,⁶³ το οποίο προσφέρει ψηφιακά εργαλεία για την απρόσκοπτη διαβούλευση επί θεματικών και την ευθυγράμμιση των προτεινόμενων έργων με τη στρατηγική ανάπτυξης της περιόδου.

Ένα από τα κριτήρια επιτυχίας ενός ΣΠ είναι ο αριθμός των προτάσεων που κατατέθηκαν και, φυσικά, ο αριθμός όσων εγκρίθηκαν και υλοποιήθηκαν. Στο Δήμο της Λισαβόνας τα πρώτα δέκα χρόνια (2008-2018) κατατέθηκαν 6.200 προτάσεις⁶⁴ στην αρχική φάση των διαβουλεύσεων, 1.829 επιλέχθηκαν και 105 υλοποιήθηκαν. Παρακάτω, ο πίνακας⁶⁵ με τα αναλυτικά δεδομένα:

⁶⁰ Βλ. <https://participedia.net/case/4967>

⁶¹ Βλ. <https://op.lisboaaparticipa.pt/projetos-vencedores>

⁶² Dias, Nelson – Enríquez, Sahsil – Júlio, Simone (Org.) (2019). *The Participatory Budgeting World Atlas*. Πορτογαλία: Epopeia and Oficina.

⁶³ Βλ. <https://participedia.net/case/4967>

⁶⁴ Ό.π.

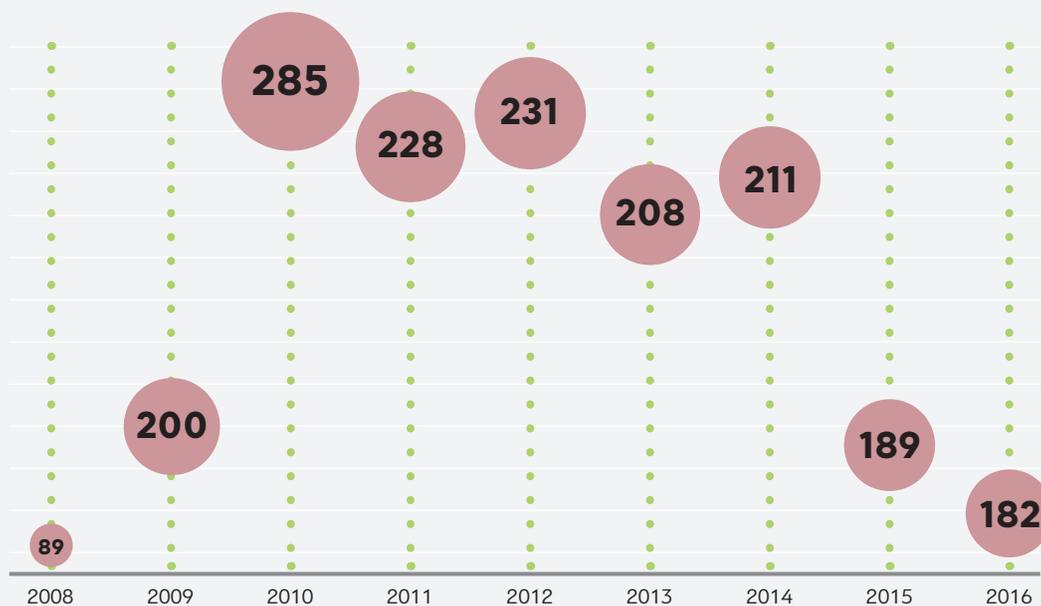
⁶⁵ Guimarães, Paula – Valderrama-Hernandez, Rocio (2017). "Fostering democratic pedagogy? The participatory budget in Lisbon", *Pedagogika Spoleczna* Nr. 3 (65).

Κατανομή σχεδίων, ψήφων και ποσών επένδυσης από το 2008 έως το 2016.

Πηγή: (27.01.2017): <http://www.lisboaparticipa.pt/edicoes-anteriores>

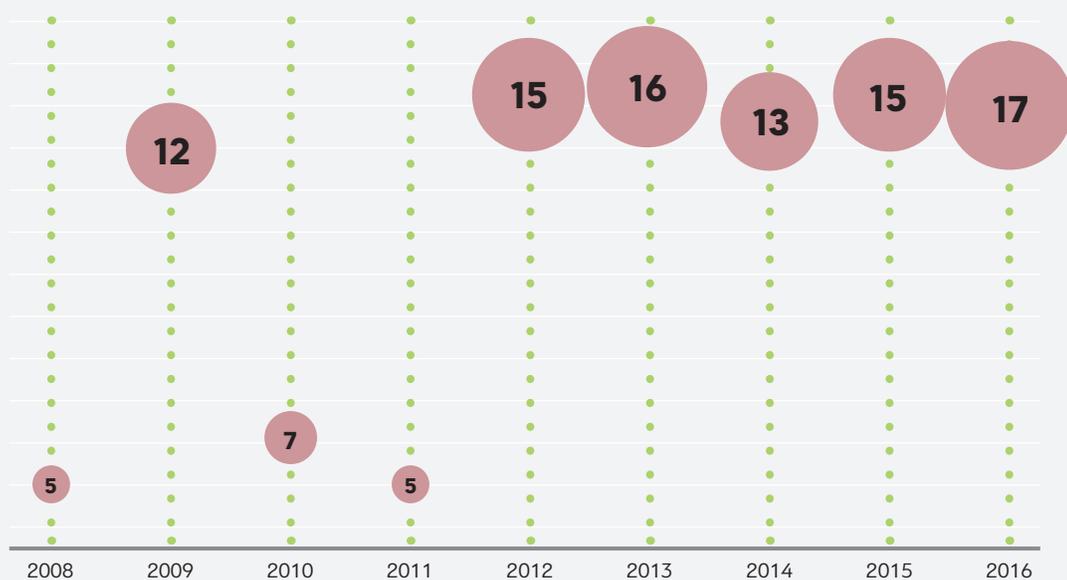
ΕΡΓΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ ΣΕ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

Πίνακας 1α:

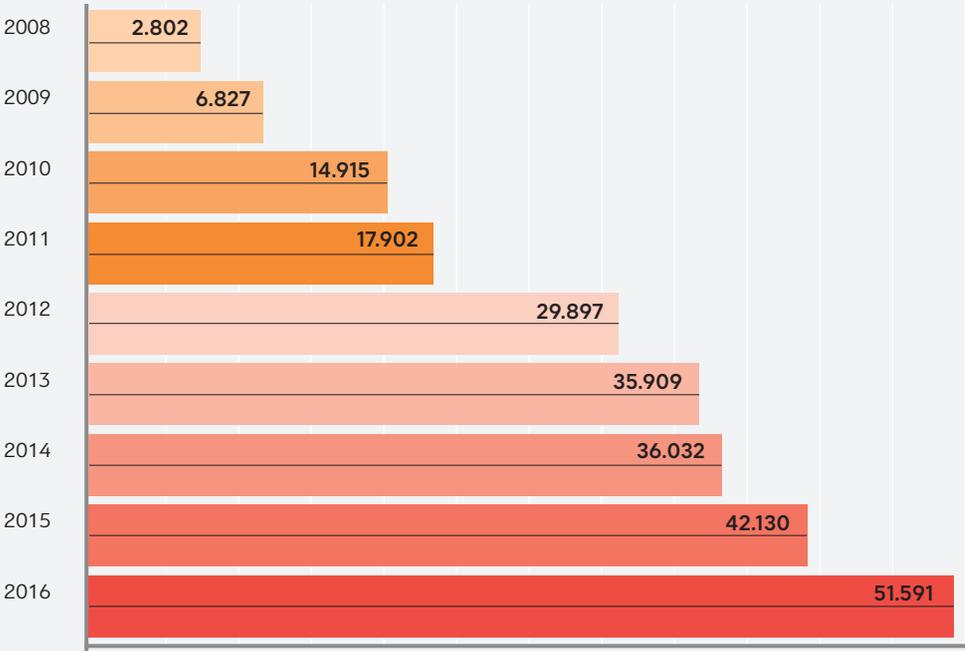
Πίνακας 1β:

ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΑ ΕΡΓΑ

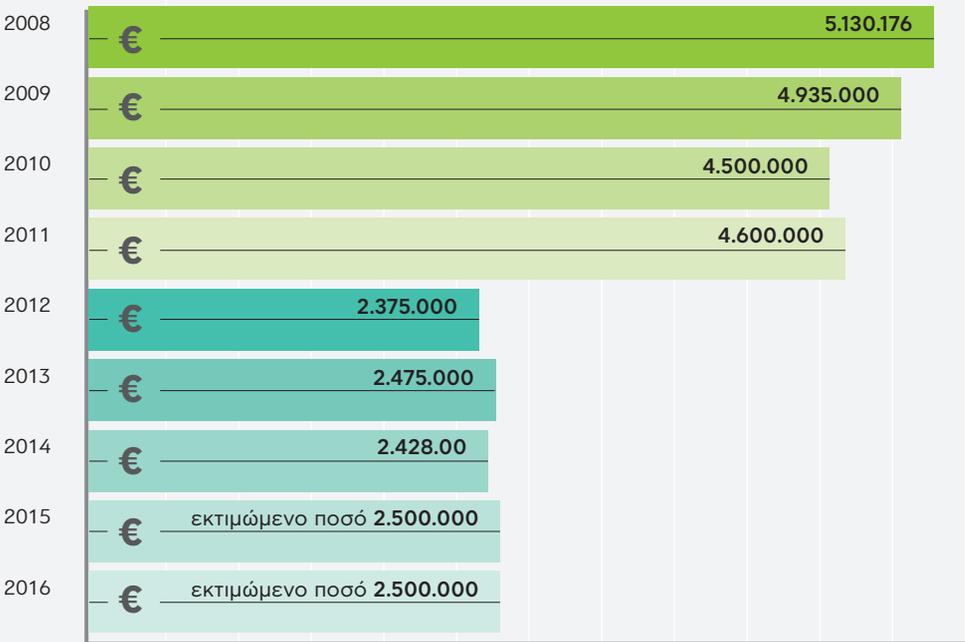
ΨΗΦΟΙ

Πίνακας 1γ:

Πίνακας 1δ:

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Ο ΣΠ στη Λισαβόνα είναι ακόμα ενεργός, χωρίς καμία διακοπή ανεξαρτήτως πολιτικών αλλαγών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και με συνεχή ανατροφοδότηση για τη βελτιστοποίησή του. Ήδη έχουν οριστεί τα δύο χρόνια ως το μέγιστο διάστημα για την ολοκλήρωση των επιλεγμένων έργων, εφόσον είχαν παρατηρηθεί καθυστερήσεις και φαινόμενα μη ολοκλήρωσης έργων. Ταυτόχρονα, είναι γεγονός ότι καταγράφονται κάποιοι ενδοιασμοί για την ποιότητα της συμμετοχής, του ελέγχου και της διαβούλευσης μέσα από τη χρήση των ψηφιακών πλατφορμών ως χώρων συνεύρεσης και για το κατά πόσο, τελικά, με αυτό τον τρόπο εμπλοκής αποδυναμώνονται ή όχι μετασχηματιστικές δυναμικές.⁶⁶ Θεωρούμε, παρ' όλα αυτά, πως σημασία έχει ότι η διαδικασία είναι ακόμα ενεργή, κινητοποιεί κατοίκους και η ψηφιακή παρουσία δίνει συνεχή πρόσβαση για το είδος των έργων που υλοποιούνται και για την πορεία τους.⁶⁷ Η Τοπική Αυτοδιοίκηση εγγυάται τη συνέχισή τους, έτσι ώστε να παράγεται κοινωνικός και οικονομικός αντίκτυπος για την τοπική κοινωνία και ο ΣΠ να γίνεται αντικείμενο μελέτης και κριτικής αποτίμησης.

Η περίπτωση της Σεβίλλης

Κι ενώ η ανάπτυξη του ΣΠ στη Λισαβόνα επηρεάστηκε έμμεσα από τον πλούτο του Πόρτο Αλέγκρε, η Ισπανία και η Ιταλία εμπνεύστηκαν από το όραμα για εκδημοκρατισμό των θεσμών και για κοινωνική δικαιοσύνη, και προσπάθησαν να δημιουργήσουν νέες διαδικασίες που να ταιριάζουν στην κουλτούρα και στις συνθήκες των πόλεών τους.

Σε όλη την Ισπανία σήμερα μετράμε περίπου 400 εφαρμογές ΣΠ, με τις πρώτες να εμφανίζονται πιλοτικά το 2001.⁶⁸ Μέχρι το 2009 υπήρχαν περίπου 150 εφαρμογές και αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι εκείνη την περίοδο (2000-2010) πολλοί Δήμοι διοικούνταν από το συνασπισμό του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (PSOE) με την Ενωμένη Αριστερά (IU),⁶⁹ ο οποίος, είτε για λόγους καλύτερης διακυβέρνησης και νομιμοποίησης των ασκούμενων πολιτικών είτε οραματιζόμενος μια πιο πολιτικοποιημένη και αυτόνομη κοινωνία των πολιτών,⁷⁰ ενσωμάτωσε τον ΣΠ στο πρόγραμμα των παρατάξεών του. Η λειτουργία των ΣΠ στην Ισπανία το 2010-2015

⁶⁶ Βλ. <https://participedia.net/case/4967>

⁶⁷ Βλ. <https://op.lisboaparticipa.pt/>

⁶⁸ Francés, Francisco – Carratalá, Liberto – Ganuza, Ernesto (2018). "20 Years of Participatory Budgeting in Spain", στο Nelson Dias (org.). *Hope for Democracy: 30 years of Participatory Budgeting Worldwide*. Φάρο (Πορτογαλία): Oficina, σσ. 89-103.

⁶⁹ Ό.π.

⁷⁰ Medina, Cristina (2008). *The political ambiguities of participation: The case of participatory budgeting in Seville (2004-2008)*.

ήταν υφεσιακή, με πολλές πρακτικές να σταματούν για πολιτικούς και οικονομικούς λόγους, ενώ από το 2015 και έπειτα έχουμε νέο γύρο ανάπτυξης του ΣΠ, κατά τον οποίο νέα πολιτικά κόμματα που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά εισήγαγαν και υποστήριξαν το θεσμό ενσωματώνοντας και το αίτημα των πολιτών για άμεση, ποιοτικότερη δημοκρατία και αυτονομία στις αποφάσεις των τοπικών εξουσιών. Μόνο στην Καταλονία το 2017 πάνω από 100 προσπάθειες εμπλέκουν χιλιάδες πολίτες στη διαμόρφωση του ΣΠ και συνολικά οι προσπάθειες στη χώρα φτάνουν στις 300.

Μελετάμε, λοιπόν, τη Σεβίλλη ως μία από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ισπανίας που έκαναν την αρχή στην Ευρώπη, άμεσα επηρεασμένη από τη Βραζιλία, τόσο που οι ερευνητές δημιούργησαν ειδική κατηγορία για αυτό το ρεύμα, με το όνομα «Πόρτο Αλέγκρε προσαρμοσμένο στην Ευρώπη».⁷¹ Από το 2004 ως το 2013 σχεδόν 20.000 από τους 700.000 πολίτες της Σεβίλλης έλαβαν μέρος σε συμμετοχικές διαδικασίες, για να επιλέξουν σε ποιους τομείς θα διετίθετο το πενήντα τοις εκατό του ετήσιου προϋπολογισμού του Δήμου,⁷² το οποίο αποτελεί και το μεγαλύτερο καταγεγραμμένο ποσοστό στην Ευρώπη που διετίθετο στον ΣΠ. Η πρωτοβουλία ξεκίνησε από το συνασπισμό του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (PSOE) και της Ενωμένης Αριστεράς (IU), που από το 2003 ως το 2011 αποτελούσαν τη Δημοτική Αρχή της πόλης,⁷³ και λειτούργησε μέχρι το 2016, οπότε διεκόπη προσωρινά και υπό το βάρος της κριτικής ότι είχε χάσει τα χαρακτηριστικά «παρέμβασης», με την υπόσχεση από τη δημοτική Αρχή ότι θα το επανέφερε μετά την απαραίτητη ανατροφοδότηση.

Το παράδειγμα της Σεβίλλης εμπνέει στην προσέγγιση που οι ερευνητές χαρακτηρίζουν «συμμετοχική δημοκρατία», η οποία είθισται να βρίσκεται κάτω από μια «αριστερή ομπρέλα», με την έννοια ότι υπάρχει μια αριστερή Δημοτική Αρχή η οποία καλεί τους πολίτες να συνδιαμορφώσουν δημόσιες πολιτικές και εφαρμόζεται η στρατηγική ώστε η συμμετοχή των πολιτών να έχει πραγματικές επιπτώσεις στην ενδυνάμωση και τη χειραφέτηση⁷⁴ του κοινωνικού υποκειμένου.

Ο τρόπος οργάνωσης των πρώτων χρόνων μαρτυρεί τη μικρή χρήση των τεχνολογικών μέσων, οπότε η ενασχόληση των πολιτών σήμαινε την εν

⁷¹ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni (2013), *ό.π.*

⁷² Βλ. <https://participedia.net/case/4224>

⁷³ Francés García, Francisco José – Ganuza, Ernesto (2014). "The Participants' print In The Participatory Budget: Overview On The Spanish Experiments", στο *Hope for Democracy. 25 Years of Participatory Budgeting Worldwide*. In-LoCo, σσ. 301-313.

⁷⁴ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni. (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

σώματι παρουσία τους, γεγονός που έχει κι αυτό τη σημασία του για την ποιότητα του διαλόγου, της κοινωνικής μάθησης και της δημιουργίας αισθήματος κοινότητας μεταξύ των εμπλεκόμενων. Η πόλη διαιρέθηκε σε δεκαπέντε ζώνες, εντός των οποίων συγκροτήθηκαν είκοσι μία συνελεύσεις, στις οποίες συμμετείχαν χιλιάδες κόσμου (περίπου 9.000 άτομα μόνο για το 2006).⁷⁵ Κάθε συνέλευση εξέλεγε έναν εκπρόσωπο. Στη συνέχεια συγκροτούνταν η Επιτροπή των Εκπροσώπων, η οποία ως πρώτο καθήκον είχε να καταρτίσει το «Καταστατικό Λειτουργίας» της κάθε συνέλευσης.⁷⁶ Η επιτροπή είχε επιπλέον το ρόλο να εγγυάται την τήρηση των αποφάσεων των συνελεύσεων, να παρακολουθεί την εξέλιξη των διαδικασιών και να εποπτεύει την υλοποίηση των έργων από την πλευρά της δημοτικής Αρχής.

Συμπληρωματικά, οι πιο ενεργοποιημένοι πολίτες δημιούργησαν υποστηρικτικές ομάδες με αρμοδιότητα τις καμπάνιες ενημέρωσης στο ευρύ κοινό, τη διακίνηση πληροφοριών, την προετοιμασία των συνελεύσεων και την υποστήριξη των συντονιστών.⁷⁷ Πολύ βασικό χαρακτηριστικό για τους Δήμους που προτεραιοποιούν τη δίκαιη κατανομή πόρων ανάλογα με τις ανάγκες τις κάθε γειτονιάς είναι τα συγκεκριμένα κριτήρια επιλογής. Παρακάτω, βλέπουμε κριτήρια που έχει ορίσει ο ΣΠ της Σεβίλλης:

Πίνακας 2:

Κριτήρια κατανομής συμμετοχικού προϋπολογισμού στη Σεβίλλη.

Πηγή: Ayuntamiento de Sevilla, 2004.

ΓΕΝΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Επενδύσεις και συντήρηση

Βασικές υποδομές
(φωτισμός, ασφαλτοστρώσεις, ύδρευση κ.ο.κ.)
Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες
Πληθυσμός που επηρεάζεται

Προγράμματα και δραστηριότητες

Πληθυσμός που επηρεάζεται
Κατάσταση των κοινωνικών υποδομών στην
περιοχή επιρροής του ΣΠ
Απουσία δημόσιων κοινωνικών υπηρεσιών

ΣΥΜΠΛΗ- ΡΩΜΑΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Επενδύσεις και συντήρηση

Περιοχή που επηρεάζεται
Οικολογική βιωσιμότητα
Ενσωμάτωση στην αρχιτεκτονική
της πόλης (περιοχής)

Προγράμματα και δραστηριότητες

Υποστήριξη δημοκρατικών και ανθρωπιστικών
αξιών, όπως ανεκτικότητα, ειρήνη, αλληλεγγύη

⁷⁵ Βλ. <https://www.tni.org/en/archives/act/16822>

⁷⁶ Βλ. <https://www.tni.org/en/archives/act/16822>

⁷⁷ Herzberg, Carsten – Sintomer, Yves – Allegretti, Giovanni. (2013). *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation*.

Συμμετέχοντες στον ΣΠ ήταν το σύνολο των κατοίκων της πόλης, με ιδιαίτερη βαρύτητα –λόγω προσέγγισης– στα μεσαία και χαμηλά εργατικά στρώματα καθώς και στη νέα γενιά. Ειδικά για τους νέους πολίτες, το ενδιαφέρον ήταν τέτοιο, ώστε από το 2010 και έπειτα άλλαξαν οι κανόνες του ΣΠ για να επιτρέπουν τη συμμετοχή παιδιών άνω των 10 ετών!

Η φυσιογνωμία των έργων σχετιζόταν με έργα βασικής υποδομής, περιβαλλοντικού, κοινωνικού ενδιαφέροντος κυρίως σε περιοχές που υπολείπονταν αστικών υποδομών. Επίσης, τα αποτελέσματα του ΣΠ οδήγησαν σε δημιουργία ποδηλατικού δικτύου και αθλητικών εγκαταστάσεων και στην ανακατασκευή πεζοδρομίων και σχολείων στις πιο υποβαθμισμένες περιοχές.⁷⁸ Ο οικονομικός αντίκτυπος του ΣΠ στην πόλη εκείνη τη δεκαετία ήταν από τους μεγαλύτερους που έχουν καταγραφεί πανευρωπαϊκά, εφόσον την πρώτη δεκαετία οι κάτοικοι διαχειρίζονταν περίπου το πενήντα τοις εκατό των χρημάτων της πόλης τους, παρότι είχαν τομεακούς περιορισμούς.

Πώς αποτυπώνεται ο κοινωνικός και πολιτικός αντίκτυπος από την πρώτη δεκαετία εφαρμογής και τι μας μένει ως παρακαταθήκη του ρεύματος «Πόρτο Αλέγκρε προσαρμοσμένο στην Ευρώπη»;

Το μοντέλο που ακολούθησε η Σεβίλλη διήρκεσε δώδεκα χρόνια και το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή προσωρινά έχει σταματήσει δηλώνει μια *de facto* αδυναμία να προσαρμοστεί στις προτεραιότητες της νέας δημοτικής Αρχής και στις προσδοκίες των πολιτών. Παρ' όλα αυτά, αποτελεί ένα από τα μακροβιότερα και πιο επιδραστικά παραδείγματα για την ιστορία του ΣΠ στην Ευρώπη, κι αυτό για μια σειρά από λόγους:

- Η μακροχρόνια εμπλοκή των κατοίκων καλλιέργησε μια *κουλτούρα συμμετοχής*, συνεχούς ενδιαφέροντος και κινητοποίησης των κατοίκων για τα κοινωνικά προβλήματα του τόπου τους και για την εύρεση συλλογικών λύσεων, για τις δημόσιες τοπικές πολιτικές, καθώς και για την εξάσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων.⁷⁹ Εξοικείωσε τον καθημερινό κάτοικο με τις συλλογικές διαδικασίες και ενθάρρυνε τη διαχείριση των δημόσιων πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων.
- Το γεγονός ότι όλοι οι κάτοικοι μιας πόλης έχουν δυναμικά τον έλεγχο στο πενήντα τοις εκατό του δημοτικού προϋπολογισμού κατατάσσει αυτή την καινοτόμο προσέγγιση, πέρα από διαφανή και απο-

⁷⁸ Βλ. <https://www.tni.org/en/archives/act/16822>

⁷⁹ Guimarães, Paula – Valderrama-Hernandez, Rocio (2017). “Fostering democratic pedagogy? The participatory budget in Lisbon”, *Pedagogika Spoleczna* Nr. 3 (65).

τελεσματική, ως *συμπεριληπτική*.⁸⁰ Σε μια περίοδο που ο όρος «καινοτομία» αγγίζει πτυχές τεχνολογικών εξελίξεων, αποτελεσματικότητας και ταχύτητας, εδώ αναδεικνύεται μια πιο ποιοτική πτυχή καινοτομίας, αυτή της επίτευξης δημοκρατικά καλύτερων αποτελεσμάτων στην άσκηση πολιτικών, μέσα από τη συμπερίληψη της άποψης όλων των πολιτών σε καίριες αποφάσεις.

- Οι διαδικασίες διαβούλευσης μεταξύ των πολιτών εκκινούσαν από το στάδιο της αλληλοενημέρωσης, της ανάλυσης των κοινωνικών προβλημάτων, των προτάσεων για λύσεις και της ανταλλαγής ιδεών, αλλά κατέληγαν σε διαδικασία λήψης αποφάσεων με όλη την ευθύνη που φέρει η άσκηση αυτού του μη θεσμοθετημένου δημοκρατικού δικαιώματος. Άρα σε πολιτικό επίπεδο κρίνεται πολύ σημαντική η συμβολή του ΣΠ στην εξάπλωση μιας άλλης *κουλτούρας δημοκρατίας*⁸¹ εντός και εκτός Σεβίλλης.

Σύντομος σχολιασμός

Είναι προφανές ότι θα μπορούσαν να επιλεγούν και να μελετηθούν και άλλα παραδείγματα. Αυτά που επελέγησαν, για τους λόγους που αναφέρουμε παραπάνω, προσφέρουν μια σειρά από χρήσιμα συμπεράσματα που μπορούν να αξιοποιηθούν ως «μαθήματα» τα οποία είναι δυνατόν υπό προϋποθέσεις να βοηθήσουν στην ανάπτυξη νέων εγχειρημάτων ΣΠ, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα:

Ιστορικό-Κοινωνικό-Οικονομικό πλαίσιο

Για να μακρομερεύσει ένα εγχείρημα ΣΠ, οφείλει να γειωθεί κοινωνικά και τοπικά, και να συνδεθεί με ένα όραμα για μια άλλη τοπική αυτοδιοίκηση.	Τα περισσότερα εγχειρήματα συνδέονται με ευρύτερους μετασχηματισμούς που είτε προηγούνται είτε ακολουθούν.	Διαμορφώνεται ένα πλαίσιο κοινού οράματος κυρίως ως προς τη δημοκρατία, τη συμμετοχή και τον κοινωνικό μετασχηματισμό.
--	--	--

⁸⁰ Βλ. <https://participedia.net/case/4224>

⁸¹ Βλ. <https://participedia.net/case/4224>

Πολιτική διάσταση

Η πολιτική βούληση του κόμματος εξουσίας είναι αναγκαία προϋπόθεση για την εφαρμογή του ΣΠ.

Καλό είναι να μένουν θεσμίσεις και θεσμοθετήσεις σε βάθος χρόνου.

Είναι μια διαδικασία τόσο συμμετοχής όσο και ελέγχου των πολιτών προς τις τοπικές Αρχές.

Συνεπώς, οι πολίτες θα πρέπει να το κατανοήσουν ως αναφαίρετο δικαίωμα λόγου και ελέγχου, και όχι ως πρόσκληση σε «δείπνο με φίλους».

Ο ΣΠ δεν είναι απλά ένα κοινωνικό φόρουμ ανταλλαγής και δημιουργίας κοινωνικής συνείδησης, οφείλει να έχει απτά οικονομικά αποτελέσματα, για να έχει λόγο ύπαρξης.

Συνεργασία σε πολλαπλά επίπεδα

Απαιτείται συνεργασία με όλες τις δομές και υπηρεσίες της τοπικής διακυβέρνησης από τα πρώτα κιόλας στάδια⁸² κατάρτισης ενός σχεδίου ΣΠ.

Το παραπάνω είναι απαραίτητο για να αποφευχθούν:

η μη υλοποίηση του ΣΠ για τεχνικούς λόγους

η απογοήτευση του κόσμου λόγω άγνοιας των βασικών περιορισμών

η μείωση της συμμετοχής λόγω ελλιπούς ενημέρωσης

⁸² Βλ. και Medina, Cristina (2008). *The political ambiguities of participation: The case of participatory budgeting in Seville (2004-2008)*, ό.π.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γιατί μας ενδιαφέρει η Ελλάδα;

Οι μορφές συμμετοχικού σχεδιασμού και διαβούλευσης ως μεθοδολογίες διεύρυνσης της συμμετοχής στην άσκηση πολιτικής και εκδημοκρατισμού της λειτουργίας των Δήμων και των Περιφερειών, αλλά και ειδικότερα οι μεθοδολογίες και τα παραδείγματα ΣΠ έχουν βρεθεί αρκετές φορές στο επίκεντρο του δημόσιου διαλόγου για την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η συζήτηση αυτή επανέρχεται καθώς βρισκόμαστε τα τελευταία χρόνια σε μια συγκυρία ολοένα και μεγαλύτερης συγκέντρωσης των εξουσιών και των διαχειριστικών αρμοδιοτήτων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, γεγονός που ανανεώνει το αίτημα για πιο δημοκρατικές και συμμετοχικές διαδικασίες στη λήψη αποφάσεων γενικότερα και ειδικότερα στα θέματα της οικονομίας και της διαχείρισης των πόρων.

Ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, στην Ελλάδα ανακινήθηκε η δημόσια αναζήτηση για τις μορφές και τις δυνατότητες των διάφορων μορφών συμμετοχικότητας, ως παραδειγμάτων και μεθοδολογιών υπέρβασης των οικονομικών αδιεξόδων που προκλήθηκαν από την κεντρική υποχρηματοδότηση των Δήμων και τους συρρικνωμένους δημοτικούς προϋπολογισμούς. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναδείχτηκε το ενδιαφέρον για τον ΣΠ και τις προοπτικές υλοποίησής του από τους φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα. Η διεθνής εμπειρία εφαρμογής μεθοδολογιών ΣΠ, από το εμβληματικό παράδειγμα του Πόρτο Αλέγκρε μέχρι πιο σύγχρονες περιπτώσεις, όπως, για παράδειγμα, της Λισαβόνας ή της Νέας Υόρκης, αποτελεί σημείο αναφοράς, που επανέρχεται στη δημόσια διαβούλευση στο πλαίσιο της αναζήτησης καλών πρακτικών και προώθησης ενός διαφορετικού μοντέλου οικονομικής διαχείρισης. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, παρότι η αναζήτηση και ο προβληματισμός είναι σχετικά έντονα, τα παραδείγματα εκτεταμένης αξιοποίησης εργαλείων και μεθοδολογιών ΣΠ είναι αρκετά περιορισμένα. Έτσι, παραμένει μεγάλη η απόσταση ανάμεσα στον ερευνητικό και πολιτικό διάλογο και στα παραδείγματα εφαρμοσμένης πολιτικής.

Εξάλλου, ο προβληματισμός και ο διάλογος αυτός παραμένουν ενεργοί τόσο στο επίπεδο των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όσο και σε εκείνο των τοπικών κοινωνιών και κοινοτήτων, για παράδειγμα, μέσω λαϊκών συνελεύσεων και άλλων τοπικών πρωτοβουλιών. Όπως παρατηρείται σε όλες τις συζητήσεις σχετικά με συμμετοχικές διαδικασίες σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων, υπάρχουν διακριτά επίπεδα συζητήσεων (για παράδειγμα, ακαδημαϊκή έρευνα, τοπικές και κεντρικές Αρχές, τοπικά κινήματα ή πιλοτικές εφαρμογές) τα οποία πολύ συχνά δεν επικοινωνούν μεταξύ τους. Οπωσδήποτε, η έλλειψη σύνδεσης μεταξύ των δύο επιπέδων –της τοπικής κοινωνίας και των θεσμικών λειτουργιών– υπονομεύει τις προοπτικές αποτελεσματικής εφαρμογής και υλοποίησης ΣΠ που να διαμορφώνεται και να επικαιροποιείται με γνώμονα τις τοπικές ανάγκες.

Πρώτη εκτίμηση για το βαθμό εφαρμογής του ΣΠ στη χώρα

Παρά το ότι στην Ελλάδα υπάρχει μια σημαντική παρακαταθήκη από τοπικά κινήματα, καθώς και από τη δραστηριότητα συλλόγων και ομάδων πολιτών στο επίπεδο της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, ο βαθμός καθιέρωσης και θεσμικής ενσωμάτωσης των μεθοδολογιών συμμετοχικότητας στο σχεδιασμό και στην άσκηση πολιτικής καθώς και του ΣΠ στους Δήμους και στις Περιφέρειες είναι ακόμη αρκετά χαμηλός.

Οι αιτίες αυτού του φαινομένου μπορούν να αναζητηθούν σε δομικά χαρακτηριστικά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα, στον αυξημένο βαθμό γραφειοκρατικοποίησης, καθώς και στις επιπτώσεις των πολιτικών της λιτότητας στη μορφή και τη λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα, η αυξανόμενη συγκέντρωση αρμοδιοτήτων οικονομικής διαχείρισης σε θεσμούς του κεντρικού κράτους ή και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η συνακόλουθη αμφισβήτηση της οικονομικής βιωσιμότητας και αυτοτέλειας των Δήμων αποτελούν βασικές όψεις μιας διαδικασίας που έχει αποκτήσει μόνιμα χαρακτηριστικά. Την τελευταία δεκαετία η διαδικασία αυτή αναδιαμορφώνεται, με πλευρές οικονομικών εξουσιών να μεταφέρονται στο τοπικό επίπεδο μαζί όμως με τη μείωση των πόρων και την απευθείας σύνδεση με την κρατική δημοσιονομική πολιτική και τους υπερεθνικούς θεσμούς.

Τα παραπάνω συνδέονται με τη στροφή των Δήμων ολοένα και περισσότερο στην αναζήτηση ευρωπαϊκών πόρων για την ενίσχυση των δημοτικών προϋπολογισμών, γεγονός που συχνά οδηγεί τους Δήμους σε απόπειρες εισαγωγής και υλοποίησης μεθόδων διαβούλευσης, ακόμα και αρχικών μορφών ΣΠ. Ωστόσο, επειδή η επιλογή αυτή βασίζεται στην οικονομική πίεση και όχι στη συνειδητή πολιτική συμμετοχής, οι απόπειρες αυτές

είναι συχνά ευκαιριακές και αποσπασματικές, με κύριο γνώμονα τις απαιτήσεις του χρηματοδοτικού προγράμματος και όχι τις ανάγκες και τους στόχους της τοπικής κοινωνίας που καλείται να συμμετάσχει σε αυτές.

Στο πλαίσιο αυτό, μορφές συμμετοχής και διαβούλευσης, που υλοποιούνται, καταλήγουν συχνά σε συμπεράσματα και προτάσεις με γνωμοδοτικό χαρακτήρα, και συνεπώς, αυτά είναι λιγότερο δεσμευτικά και επιδραστικά στη λήψη αποφάσεων και στην άσκηση της δημοτικής και περιφερειακής πολιτικής.

Σε όλα τα παραπάνω προστίθεται και η ελλιπής εξειδίκευση του θεσμικού πλαισίου των Δήμων για την υλοποίηση ΣΠ καθώς και η έλλειψη θεσμικών εγγυήσεων για την απρόσκοπτη λειτουργία ενός εγχειρήματος ΣΠ, πέρα από το χρονικό όριο της τετραετίας (ή της πενταετίας παλαιότερα) και των ενδεχόμενων αλλαγών στη σύνθεση της διοίκησης ενός Δήμου. Το γεγονός αυτό έχει συνέπεια ορισμένα εγχειρήματα ΣΠ ή εφαρμογές που προσεγγίζουν αυτή τη λογική (για παράδειγμα, στο Δήμο Ιωαννιτών, Αγίας Παρασκευής, Αθηναίων, στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας κ.α.) να μη συνεχίζονται έπειτα από την αλλαγή των διοικήσεων στους Δήμους. Αναμφίβολα, τέτοιες εκβάσεις απογοητεύουν την τοπική κοινωνία και αποθαρρύνουν τους δημότες να συμμετέχουν, αφού αυτοί τις βιώνουν ως κρίσεις εκπροσώπησης και αποξενώνονται από τους τοπικούς θεσμούς.

ΠΩΣ ΕΞΕΛΙΧΤΗΚΕ Η ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΠ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ;

Η εμπειρία από τα εγχειρήματα ΣΠ στους Δήμους και στις Περιφέρειες στην Ελλάδα είναι σχετικά πρόσφατη. Ωστόσο, μέσα σε αυτό το σύντομο χρονικό διάστημα έχει αναπτυχθεί ένας ουσιαστικός διάλογος για τον ΣΠ, με εφαλτήριο τις διεθνείς εμπειρίες αλλά και τις εγχώριες καλές πρακτικές που αναδύονται μέσα από την περιορισμένη εφαρμογή αυτής της μεθοδολογίας από Δήμους και Περιφέρειες στην Ελλάδα. Με την εισαγωγή του Προγράμματος Καλλικράτης το 2010 και τη διαμόρφωση των Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης, άνοιξε η συζήτηση για τη σταδιακή θεσμοθέτηση διαδικασιών συμμετοχικής δημοκρατίας στους Δήμους και ειδικότερα για την εφαρμογή μεθοδολογιών ΣΠ. Δυστυχώς, είναι αρκετά περιορισμένη η εφαρμογή του παραπάνω θεσμού με τρόπο διευρυμένο και ουσιαστικό.

Αντίστοιχα, το πλαίσιο των Ευρωπαϊκών Χρηματοδοτικών Προγραμμάτων, όπως διαμορφώθηκε από το 2007 και έπειτα, έχει επίσης επιδράσει στην κατεύθυνση της ενίσχυσης μορφών και μεθοδολογιών συμμετοχής, έστω και σε επίπεδο προγραμματικών διακηρύξεων ή πιλοτικών εφαρμογών. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι, παρά τη γενική αύξηση μορφών και

εγχειρημάτων συμμετοχικού σχεδιασμού και διαβούλευσης, οι περιπτώσεις ΣΠ είναι αισθητά πιο περιορισμένες. Αποδεικνύεται, δηλαδή, πιο εύφορο το έδαφος για εφαρμογή μεθόδων συμμετοχής των πολιτών στον χωρικό σχεδιασμό, στη συζήτηση για εφαρμογή πολιτικών κ.α., παρά στον «πυρήνα» της διαχείρισης, που είναι τα οικονομικά.

Ταυτόχρονα, οι εμπειρίες των κινημάτων πόλης και ειδικότερα η εμπειρία του κινήματος των πλατειών στην Ελλάδα έγιναν το εφελτήριο για την ανάδειξη ενός πεδίου κοινωνικού πειραματισμού για την πολιτική συμμετοχή και τον εκδημοκρατισμό των θεσμικών λειτουργιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Μέσα από αυτές τις εμπειρίες αναδείχθηκαν προτάσεις και μεθοδολογίες συμμετοχής σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, στοχεύοντας στην ενίσχυση της οριζόντιας συμμετοχής των πολιτών με απώτερο στόχο την έκφραση των αναγκών της κοινότητας στην ασκούμενη πολιτική. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και το Σύνταγμα 2.0, το οποίο αποτελεί μία από τις δράσεις της πλατφόρμας πολιτικής καινοτομίας Πολιτεία 2.0 (Πολιτεία 2ης γενιάς). Η Δράση Σύνταγμα 2.0 στόχευε στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη μιας πρότυπης δημοκρατικής διαδικασίας σχεδιασμού και νομιμοποίησης ενός νέου Συντάγματος για την Ελλάδα μέσα από την ενεργό συμμετοχή των πολιτών.

Στο έδαφος αυτό και με την ενίσχυση των τοπικών κινημάτων, όπως οι λαϊκές συνελεύσεις, τα δίκτυα αλληλεγγύης και τα περιβαλλοντικά κινήματα, οι τοπικές κοινωνίες αλλά και κάποιοι Δήμοι στράφηκαν στις μεθοδολογίες ΣΠ και επικείμενα να τις αξιοποιήσουν ως δημοκρατικά εργαλεία άσκησης και υλοποίησης πολιτικής.

Αν η προαναφερθείσα διαδικασία καθόρισε την ανάδυση των συμμετοχικών διαδικασιών «από τα κάτω», άλλη μια παράλληλη διαδικασία προερχόταν «από τα πάνω», δηλαδή από το επίπεδο των θεσμών σε εθνικό και, κυρίως, σε διεθνές επίπεδο. Όπως παρουσιάστηκε στις προηγούμενες ενότητες, τα προηγούμενα δέκα ως είκοσι χρόνια ήταν μια περίοδος που τα διαφορετικά παραδείγματα ΣΠ (αρκετά διαφορετικά και μεταξύ τους) άρχισαν να αναπτύσσονται και να βρίσκουν και θεσμικές εκφράσεις σε διεθνή κείμενα, συμφωνίες και οργανισμούς. Η συζήτηση αυτή έφτασε και στην Ελλάδα, ωστόσο η χρονική ταύτισή της με την έναρξη της κρίσης και της εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας δημιούργησε ένα ιδιαίτερο πλαίσιο. Σε μια περίοδο παρατεταμένης πολιτικής πόλωσης και ραγδαίων περικοπών στο εισόδημα και στις παροχές του κοινωνικού κράτους (με έντονη, μάλιστα, την πλευρά «επιβολής» των μέτρων από υπερεθνικούς μηχανισμούς), οι προσπάθειες συμμετοχικών διαδικασιών που εκκινούσαν

από κεντρικούς ή τοπικούς φορείς εξουσίας συχνά αντιμετωπίζονταν με δυσπιστία.

Το 2011 η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες που συμμετέχουν στη διεθνή «Open Government Partnership»⁸³ και ξεκινά την κατάρτιση των «Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση». Στο τελευταίο, 4ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση,⁸⁴ δεν γίνεται ειδική αναφορά στον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό. Παρ' όλα αυτά, στο προηγούμενο, 3ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση 2016-2018,⁸⁵ ο «Ανοικτός-Συμμετοχικός Προϋπολογισμός» αναφέρεται ως μία από τις δεσμεύσεις για την Ανοικτή Τοπική Αυτοδιοίκηση σε δύο περιφέρειες της χώρας (Δέσμευση 24 για την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, Δέσμευση 26 για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας).

Για την Δυτική Μακεδονία, η δέσμευση περιλαμβάνει τη διάθεση ενός ποσού (της τάξεως των 100.000 ευρώ κατ' έτος) για τη συμμετοχική λήψη αποφάσεων σχετικά με δράσεις προβολής/προώθησης του τουριστικού/πολιτιστικού προϊόντος.⁸⁶ Για την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, η δέσμευση περιλαμβάνει ένα πιο διευρυμένο πρόγραμμα ανοικτού⁸⁷ αλλά και συμμετοχικού⁸⁸ προϋπολογισμού, κατά το οποίο οι πολίτες κατέθεσαν και αξιολόγησαν (με ηλεκτρονική ψηφοφορία) προτάσεις για έργα που εντάχτηκαν στον περιφερειακό προϋπολογισμό.

Η δεκαετία 2010-2020 αποτελεί την περίοδο που ξεκινούν σταδιακά αρκετές εφαρμογές ΣΠ στην Ελλάδα, με κάποιους Δήμους (για παράδειγμα, το Δήμο Κορυδαλλού) να κάνουν τα πρώτα βήματα λίγα χρόνια πριν, στα τέλη της δεκαετίας του 2000. Στο διάστημα 2010-2014 και 2014-2019 (δύο θητείες δημοτικών Αρχών), με διαφορετικές αφετηρίες και επίπεδα εφαρμογής, Δήμοι όπως της Αθήνας, των Ιωαννίνων, της Κηφισιάς, του Χαλανδρίου, του Βύρωνα, των Τρικάλων κ.ά. ξεκίνησαν σε μεγαλύτερη ή μικρότερη κλίμακα την εφαρμογή και υλοποίηση μορφών και προγραμμάτων ΣΠ. Επίσης, αρχίζουν να εφαρμόζονται όλο και πιο εκτεταμένα σε Δήμους οι διαδικασίες διαβούλευσης και συμμετοχής σε αναπτυξιακές πολιτικές που έχουν άμεση σχέση και με τους δημοτικούς προϋπολογισμούς.

⁸³ Βλ. <https://www.opengovpartnership.org/>

⁸⁴ Μάιος 2019 – Επικοινωνία: Δεκέμβριος 2020 (https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2019/05/Greece_Action-Plan_2019-2022_Update_GR.pdf)

⁸⁵ Ιούλιος 2016, https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2001/01/GREEK_NAP3-OGP-GR.pdf

⁸⁶ Βλ. <https://opengov.pdm.gov.gr/>

⁸⁷ Βλ. <https://hello.crowdapps.net/opendata-stereas-elladas/open-budget/>

⁸⁸ Βλ. <https://pbplatform.crowdapps.net/sterea/>

Τέτοιες περιπτώσεις είναι, για παράδειγμα, οι διαδικασίες διαβούλευσης για τη διαμόρφωση των στρατηγικών Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (ΟΧΕ), Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ), για την κατάρτιση των Σχεδίων Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) κ.ά.

Παρότι η ανάγκη διαβούλευσης –με τυπικούς ή ουσιαστικούς όρους– θα παραμένει διαρκώς αναγκαία για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με αναπτυξιακές πολιτικές και κατά τη νέα Προγραμματική Περίοδο (2021-2027), η πρόκληση για τη διευρυμένη αξιοποίηση του ΣΠ παραμένει ανοικτή. Στη συγκυρία της τρέχουσας υγειονομικής κρίσης και σε συνδυασμό με τις αντιφατικές εμπειρίες από την αποσπασματική εφαρμογή μεθοδολογιών ΣΠ, διαφαίνεται ένας κίνδυνος περιορισμού προσπαθειών και πειραματισμών σχετικών με τον ΣΠ. Την τελευταία διετία, είναι λίγες περιπτώσεις οργανωμένων προγραμμάτων ΣΠ σε Δήμους. Αιτίες του περιορισμού του πλήθους των ΣΠ δεν είναι μόνο οι ιδιαίτερες συνθήκες της πανδημίας, αλλά και τα συχνά αντιφατικά αποτελέσματα και η έλλειψη συνέχειας σε παλαιότερες προσπάθειες που επέδρασαν σε αυτή τη διστακτικότητα.

Δυστυχώς, η περίοδος της πανδημίας διεθνώς, μαζί με την ανάγκη υιοθέτησης μέτρων προστασίας των πολιτών, καθορίστηκε και από τη μείωση των δημοκρατικών διαδικασιών, συχνά με την αιτιολόγηση των «έκτακτων συνθηκών». Έτσι, παρότι ένα τέτοιο γεγονός θα μπορούσε να ενισχύσει την τάση για πιο δημοκρατικές, συμπεριληπτικές και φιλικές προς το περιβάλλον κοινωνίες, υπάρχει ο κίνδυνος να ενισχυθεί η αντίστροφη τάση.

Πηγαίνοντας λίγο πίσω

Ο διάλογος, οι προβληματισμοί καθώς και οι σχετικές τοπικές εμπειρίες για θέματα συμμετοχής και ΣΠ, ωστόσο, δεν εμφανίστηκαν στον 21ο αιώνα, στη σύγχρονη Ελλάδα. Αντίστοιχες συζητήσεις και πειραματισμοί ανάγονται στην πρώτη μεταδικτατορική περίοδο, όταν ξεκίνησε ο εκδημοκρατισμός των θεσμών και της τοπικής αυτοδιοίκησης, και μπόρεσαν να ανθήσουν τοπικές πρωτοβουλίες και συλλογικές διαδικασίες σε Δήμους και γειτονίες, και σε αρκετές περιπτώσεις να αποκτήσουν και κάποιο βαθμό θεσμικής αναγνώρισης.

Αν και ο όρος «Συμμετοχικός Προϋπολογισμός» είναι μια σχετικά πρόσφατη προσθήκη στο λεξιλόγιο της εγχώριας τοπικής αυτοδιοίκησης, ωστόσο το πνεύμα εκδημοκρατισμού του ΣΠ εμφανίζεται σε αρκετούς συμμετοχικούς θεσμούς και αναπτυξιακά σχήματα, που καθιερώθηκαν. Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα, η δημοκρατική μεταρρύθμιση της λειτουργίας των θεσμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης επιχειρήθηκε, μεταξύ άλλων, μέσω αλλαγών στις διαδικασίες εκλογής των αυτοδιοικητικών οργάνων, με αλλαγές στο εκλογικό σύστημα καθώς και με την εισαγωγή διαδικασιών που ενθάρρυναν και προωθούσαν τη λαϊκή συμμετοχή.

Επιπλέον, οι θεσμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ήταν πιο κατάλληλοι για να προωθήσουν και να ενσωματώσουν παραδείγματα συμμετοχικής λειτουργίας, σε αντίθεση με άλλες δομές και θεσμούς του κεντρικού κράτους. Για παράδειγμα, μία από τις πρώτες πρωτοβουλίες για την εισαγωγή συμμετοχικών θεσμών στην Τοπική Αυτοδιοίκηση ήταν ο νόμος 1235/1982, ο οποίος μετέτρεψε το Νομαρχιακό Συμβούλιο σε όργανο συμμετοχής των αιρετών και ορισμένων επαγγελματικών ομάδων προερχόμενων από την τοπική κοινωνία.⁸⁹ Επίσης, ο νόμος 1270/1982 εισήγαγε συμμετοχικούς θεσμούς με στόχο τη δημοκρατική αποκέντρωση.

Τοπικές λαϊκές συνελεύσεις, συνελεύσεις γειτονιών ή και άτυπα τοπικά δημοψηφίσματα επίσης έκαναν την εμφάνισή τους ως μορφές συμμετοχικής δημοκρατίας στους Δήμους. Ωστόσο, η πολιτική τους αποτελεσματικότητα υπονομεύτηκε από την έντονη γραφειοκρατικοποίηση των δομών των ΟΤΑ και από την πρόσδεσή τους στο κεντρικό κράτος. Τα δομικά αυτά χαρακτηριστικά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εμπόδισαν τον αποφασιστικό περιορισμό του κρατικού συγκεντρωτισμού, παρότι σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη αυτό το παράδειγμα της αποκέντρωσης αποκτούσε όλο και πιο ισχυρή γείωση. Σε αυτό το πλαίσιο, η εφαρμογή συμμετοχικών πρακτικών τα επόμενα χρόνια έγινε με αποσπασματικό τρόπο και δεν συνέβαλε καταλυτικά στην εμπάθυνση της δημοκρατικής λειτουργίας και της καθιέρωσης συμμετοχικών θεσμών που να επιδρούν ουσιαστικά στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην υλοποίησή τους.

Μορφές και εφαρμογές ΣΠ στην Ελλάδα εμφανίζονται εκ νέου και με αναφορά στη διεθνή χρήση του όρου, ως μεθοδολογίες άσκησης πολιτικής στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 2000. Ήδη από το 2008 οι Δήμοι Κορυδαλλού και Καισαριανής έχουν καταγράψει εμπειρίες από τις πιλοτικές εφαρμογές του ΣΠ σε τομείς αθλητισμού, τοπικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας και παιδείας, με τη συμμετοχή δημοτών, εκπροσώπων τοπικών επιχειρήσεων, συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, τοπικών αθλητικών σωματείων και άλλων.⁹⁰

⁸⁹ Σπυριδων, Σ. (2014). *Η πορεία του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα σε σχέση με το πολιτικό σύστημα και την ευρωπαϊκή του προοπτική*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Επιστημών, Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, σσ. 138-139, διαθέσιμο στο: <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/35331?lang=el#page/138/mode/2up>

⁹⁰ Βλ. σχετικά, Σδούκου, Α. (2009). «Η έννοια του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού στο χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης: Διεθνείς πρακτικές και προοπτικές – Εφαρμογές στον ελλαδικό χώρο» (πτυχιακή εργασία). Διοίκηση Μονάδων Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Τεχνολογικό Ίδρυμα Καλαμάτας, σσ. 49-52.

ΠΟΙΟ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΠ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ;

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει εξειδικευμένο θεσμικό πλαίσιο⁹¹ για τον ΣΠ, ούτε και για θέματα συμμετοχής των πολιτών και συμμετοχικής δημοκρατίας. Όπως αναφέρεται στο 3ο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση 2016-2018⁹² (σελ. 16):

... Στην Ελλάδα δεν υφίσταται ένα ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο που να ρυθμίζει τα θέματα της ανοιχτής και συμμετοχικής διακυβέρνησης, με αποτέλεσμα, παρά τις διάφορες ενέργειες που έχουν γίνει κατά το παρελθόν, να απουσιάζει μια συνολική στρατηγική και η υλοποίησή της.

Τα βήματα της Διαύγειας και της Ανοιχτής Διαβούλευσης και η συμμετοχή στη Διεθνή Πρωτοβουλία Συνεργασίας για την Ανοικτή Διακυβέρνηση έχουν ήδη ενισχύσει σημαντικά τις λειτουργίες ανοικτότητας στο κράτος, όμως το συνολικό πλαίσιο παραμένει αδύναμο, χωρίς ολοκληρωμένες και ουσιαστικές ρυθμίσεις με δεσμευτικό χαρακτήρα...

Η λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και η εφαρμογή εν δυνάμει μεθοδολογιών ΣΠ από Δήμους και Περιφέρειες ρυθμίζονται από το Πρόγραμμα Καλλικράτης (Ν. 3852/2010, ΦΕΚ Α87/07.06.2010) και από το Πρόγραμμα Κλεισθένης (Ν. 4555/2018, ΦΕΚ Α133/19-7-2018) που εισήχθη ως τροποποίηση και συμπλήρωση του Καλλικράτη.

Στο πλαίσιο του Προγράμματος Καλλικράτης, προβλέπεται η λειτουργία των δημοτικών επιτροπών διαβούλευσης, μέσα από τις οποίες είναι δυνατόν να αποκτήσουν θεσμική αναγνώριση και να υλοποιηθούν εγχειρήματα ΣΠ από Δήμους και Περιφέρειες. Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας των Επιτροπών Διαβούλευσης (2010), αυτές απαρτίζονται από εκπροσώπους

⁹¹ Η έρευνα για το θεσμικό πλαίσιο στην Ελλάδα βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο Αγανίδης, Δημήτρης. «Εισαγωγή στο θεσμικό πλαίσιο των εργαλείων συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης», Εισήγηση στο Σεμινάριο: «Πόλη και πολίτες: Εμπειρίες, περιορισμοί και ευκαιρίες των συμμετοχικών διαδικασιών» του Institute of Place Management, διαθέσιμο στο: <https://www.placemanagement.org/media/se5bbpyn/greek-document-29th-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BB%CE%B7%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-1%CE%BF-%CF%83%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF.pdf>

⁹² Βλ. https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2001/01/GREEK_NAP3-OGP-GR.pdf

φορέων της τοπικής κοινωνίας, δημότες εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους ενώ δικαίωμα συμμετοχής έχουν ο/η δήμαρχος ή οριζόμενος/η με απόφαση αντιδήμαρχος.

Πέρα από κάποιες σχετικά επιτυχημένες εφαρμογές, μέχρι σήμερα ο ρόλος των Επιτροπών Διαβούλευσης στην προώθηση και την εφαρμογή μεθοδολογιών ΣΠ που παράγουν δεσμευτικά αποτελέσματα είναι περιορισμένος και ανεπαρκής. Οι αιτίες για αυτό πρέπει να αναζητηθούν στην έλλειψη πληροφόρησης ή τεχνογνωσίας γύρω από τα ζητήματα του ΣΠ, αλλά συχνά και στις διαδικασίες συγκρότησης και στελέχωσης των επιτροπών.⁹³ Φυσικά, δεν μπορεί να αγνοηθεί η σημασία που έχουν οι επιλογές των διοικήσεων ως προς τον τρόπο που αναγνωρίζουν τη σημασία και αξιοποιούν τόσο τις θεσμικές μορφές διαβούλευσης όσο και άλλες μορφές συμμετοχικής δημοκρατίας.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τα άρθρα 76 και 178 του νόμου 3852/2010, όπως ισχύουν με τις τροποποιήσεις του νόμου 4555/2018, άρθρα 78 και 105, δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης συγκροτείται με απόφαση του οικείου δημοτικού ή περιφερειακού συμβουλίου εντός δύο (2) μηνών από την εγκατάσταση των δημοτικών/περιφερειακών Αρχών. Η διάρκεια της θητείας της δημοτικής/περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης ακολουθεί τη θητεία των δημοτικών/περιφερειακών Αρχών.⁹⁴

Η δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης συγκροτείται με τη συμμετοχή:

- εκπρόσωπων επαγγελματικών, κοινωνικών, πολιτιστικών κ.ά. φορέων της τοπικής κοινωνίας,
- πολιτών σε αριθμό ίσο με το ένα τρίτο (1/3) του αριθμού των μελών εκπροσώπων έπειτα από κλήρωση μεταξύ των εγγεγραμμένων σε ειδικό κατάλογο που τηρείται στο Δήμο ή στην Περιφέρεια με πολίτες εγγεγραμμένους στους εκλογικούς καταλόγους του Δήμου ή της Περιφέρειας.

⁹³ Μπίλια, Α. (2021). «Ο συμμετοχικός προϋπολογισμός ως μέσο ενίσχυσης της συμμετοχικής δημοκρατίας: Ένας θεσμός με μικρή απήχηση στην τοπική αυτοδιοίκηση» (διπλωματική εργασία). Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Ειδικότητας στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική, Πανεπιστήμιο Αττικής, σσ. 66-67.

⁹⁴ Αγανίδης, Δημήτρης. «Εισαγωγή στο θεσμικό πλαίσιο των εργαλείων συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης», Εισήγηση στο Σεμινάριο: «Πόλη και πολίτες: Εμπειρίες, περιορισμοί και ευκαιρίες των συμμετοχικών διαδικασιών» του Institute of Place Management, διαθέσιμο στο: <https://www.placemanagement.org/media/se5bbpyn/greek-document-29th-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BB%CE%B7%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-1%CE%BF-%CF%83%CE%B5%CE%BC%CE%B9%CE%BD%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%BF.pdf>

Οι αρμοδιότητες της δημοτικής/περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης καθορίζονται ως εξής:

- Γνωμοδοτεί για τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης, το επιχειρησιακό πρόγραμμα και το τεχνικό πρόγραμμα του Δήμου ή της Περιφέρειας.
- Γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος, που παραπέμπονται σε αυτήν από το Δημοτικό/Περιφερειακό Συμβούλιο ή τον δήμαρχο/περιφερειάρχη.
- Εξετάζει τα τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του Δήμου ή της Περιφέρειας και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών.
- Διατυπώνει παρατηρήσεις επί του περιεχομένου των κανονιστικού χαρακτήρα αποφάσεων.
- Εισηγείται στο Δημοτικό/Περιφερειακό Συμβούλιο τη διεξαγωγή δημοτικού δημοψηφίσματος.
- Διατυπώνει απλή γνώμη επί του προσχεδίου του προϋπολογισμού. Η διατύπωση γνώμης από τη δημοτική/περιφερειακή επιτροπή διαβούλευσης δεν αποκλείει την παράλληλη ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες μέσω Διαδικτύου. Οι προτάσεις της ηλεκτρονικής διαβούλευσης συγκεντρώνονται και συστηματοποιούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες του Δήμου ή της Περιφέρειας και παρουσιάζονται από τον πρόεδρο της δημοτικής/περιφερειακής επιτροπής διαβούλευσης.

Οι συνελεύσεις κατοίκων (άρθρο 85 του νόμου 3852/2010, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 87 του νόμου 4555/2018):

- Συγκαλούνται με ευθύνη του προέδρου ή του συμβουλίου κοινότητας.
- Συμμετέχουν κάτοικοι και φορείς της κοινότητας.
- Προτείνουν στα αρμόδια όργανα του Δήμου, ανάλογα με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες για την τοπική ανάπτυξη και τις δράσεις που πρέπει να αναλάβει ο Δήμος.

Τα τοπικά δημοψηφίσματα (άρθρα 133-150 του νόμου 4555/2018 – Κλεισθένης Ι) είναι δυνατόν να προκηρυχθούν:

- με απόφαση του οικείου Δημοτικού ή Περιφερειακού Συμβουλίου, που λαμβάνεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων (2/3) του συνόλου των μελών του.
- με αίτηση εγγεγραμμένων εκλογέων του οικείου Δήμου ή Περιφέρειας, ο αριθμός των οποίων δεν μπορεί να είναι μικρότερος του δέκα τοις εκατό (10%) του συνολικού αριθμού των εγγεγραμμένων εκλογέων.

**ΤΕΛΙΚΑ, ΥΠΑΡΧΕΙ
ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΙΣ
ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ
ΔΗΜΩΝ;**

Ολοκληρώνοντας τη συνοπτική αναφορά στο βαθμό εφαρμογής του ΣΠ στην Ελλάδα και στο θεσμικό πλαίσιο που τον διέπει (ή στην έλλειψή του), θα ήταν κρίσιμο να γίνει μια επισήμανση: Όλες οι έρευνες που μελετούν εφαρμογές και πρακτικές σχετικές με τον συμμετοχικό σχεδιασμό, τον ΣΠ και ευρύτερα τη συμμετοχή των πολιτών δεν μπορούν παρά να αναγνωρίσουν τον χαμηλό βαθμό εφαρμογής με εκτεταμένο και καθιερωμένο τρόπο στην Ελλάδα, στον κρατικό μηχανισμό και στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Αυτή είναι η πραγματικότητα, ωστόσο δεν είναι πλήρης.

Μια άλλη πλευρά της θα αναγνώριζε ένα σχετικά υψηλό βαθμό συμμετοχής των πολιτών στην πολιτική και κοινωνική ζωή, μια έντονη και διαρκή πολιτικοποίηση, αντιπαράθεση και διεκδίκηση. Δεν είναι και αυτό μιας μορφής συμμετοχή στα κοινά; Δεν αποκαλύπτει ένα αυξημένο ενδιαφέρον τμημάτων της κοινωνίας σχετικά με την ασκούμενη πολιτική;

Κατά τη γνώμη μας, ισχύουν και τα δύο. Η Ελλάδα είναι μια χώρα με παραδοσιακή εμφάνιση τοπικών και κοινωνικών αγώνων και συλλογικότητων και με έντονη πολιτική ζωή. Αυτό αποτυπώνεται και στους Δήμους, με την ύπαρξη πολυπληθών δημοτικών παρατάξεων, κάθε μορφής φορέων της πόλης, τοπικών ή θεματικών συλλόγων, ακόμα και ομάδων πολιτών. Πολλές φορές, αιτήματα και διεκδικήσεις τέτοιων ομάδων επιδρούν στις πολιτικές αποφάσεις, ακόμα και στα ζητήματα του προϋπολογισμού. Σχεδόν πάντοτε μια δημοτική Αρχή έχει επαφή και διαύλους επικοινωνίας με τις διάφορες συλλογικές εκφράσεις των κατοίκων και συνήθως (ακόμα και για εκλογικούς λόγους) λαμβάνει υπόψη της προτάσεις ή αιτήματα φορέων για την άσκηση πολιτικής.

Από την άλλη, οι θεσμικές μορφές και οι καινοτόμες εφαρμογές δομημένης συμμετοχής των πολιτών στους Δήμους (και στο κράτος), στη λήψη αποφάσεων και στο σχεδιασμό, είναι εξαιρετικά ανεπαρκείς και αδύναμες. Συχνά, ούτε οι διοικήσεις τις επιδιώκουν, ούτε οι δημοτικές υπηρεσίες τις υποδέχονται θετικά ή μπορούν να τις υποστηρίξουν, ούτε οι πολίτες ανταποκρίνονται, ειδικά αν δεν υπάρχουν σοβαρές προϋποθέσεις ώστε μια συμμετοχική διαδικασία να έχει υπόσταση και νόημα.

Τα παραπάνω σκιαγραφούν μια σύνθετη εικόνα συμμετοχής αλλά ταυτόχρονα και απόστασης, αποκλεισμού των πολιτών από τις υποθέσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και ειδικά τις οικονομικές. Οι πολίτες –ειδικά των νεότερων ηλικιών– αποξενώνονται όλο και περισσότερο από την εξουσία (κεντρικά αλλά και τοπικά) και σπανίως συμμετέχουν σε τυπικές διαδικασίες διαβούλευσης που ηγεμονεύονται κατά κύριο λόγο από ανθρώπους και

φορείς με κατοχυρωμένο θεσμικό ή οικονομικό ρόλο. Όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι οι πολίτες και η νεολαία απομακρύνονται από ή αδιαφορούν συνειδητά για την πόλη και τη γειτονιά τους.

Οι δημοτικές υπηρεσίες, συχνά αποψιλωμένες από τις πολιτικές λιτότητας, αντιμετωπίζουν πολλές φορές δυσκολίες εφαρμογής διαδικασιών που διαφέρουν από τον συνηθισμένο τρόπο άσκησης των καθηκόντων τους. Ειδικά σε μια συνθήκη που καινοτόμα εργαλεία και πιλοτικά προγράμματα έρχονται «απ' έξω», πράγμα που σε ένα βαθμό είναι λογικό με τα ευρωπαϊκά προγράμματα, τη χρηματοδότηση από διαφορετικές πηγές και την υποστελέχωση/ελλιπή εξειδίκευση των δημοτικών υπηρεσιών, έχει εντοπιστεί απροθυμία ή και άρνηση. Όμως, θα ήταν μονόπλευρη μια ανάγνωση που θα έμενε μόνο στην αδυναμία των δημοτικών υπηρεσιών να υποδεχτούν νέα εργαλεία και μεθόδους.

Μια ειλικρινής και θαρραλέα προσπάθεια αναβάθμισης του τρόπου που λειτουργούν το κράτος και η τοπική αυτοδιοίκηση, με γνώμονα την ενίσχυση των συμμετοχικών δημοκρατικών διαδικασιών αλλά και την ισότητα και την κοινωνική συνοχή, μπορεί να διαμορφώσει ένα νέο πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των πολιτών, των δημοτικών υπηρεσιών, της διοίκησης και κάθε εμπλεκόμενου φορέα που ενδιαφέρεται (ακαδημαϊκού κόσμου, επιχειρήσεων, ΜΚΟ κ.ά.). Ήδη η μικρή εμπειρία που υπάρχει στην Ελλάδα έχει δείξει τέτοιες δυνατότητες.

ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΠΟ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μια σειρά από Δήμους στην Ελλάδα έχει επιχειρήσει την εφαρμογή του ΣΠ σε μικρότερη ή μεγαλύτερη κλίμακα, με διαφορετική μεθοδολογία και αποτελέσματα. Μεταξύ των Δήμων που έχουν καταγράψει μια εμπειρία από την εφαρμογή ΣΠ ή μεθόδων συμμετοχής των πολιτών σε διαδικασίες που σχετίζονται με λήψη αποφάσεων για την άσκηση πολιτικής και τον προϋπολογισμό είναι οι Δήμοι Αθηναίων, Ιωαννιτών, Χαλανδρίου, Τρικκαίων, Κηφισιάς, Βύρωνα, Κορυδαλλού, Καισαριανής, Αγίας Παρασκευής κ.ά. Επίσης, παρότι ο ΣΠ αποτελεί ακόμα μια σχετικά νέα έννοια που δεν έχει μελετηθεί εκτεταμένα στην Ελλάδα, εντοπίζονται ακαδημαϊκές έρευνες, ΜΚΟ και επαγγελματικές ομάδες που ασχολούνται με το θέμα.

Δεν υπάρχουν σινικά τείχη που να χωρίζουν με απόλυτο τρόπο τον ΣΠ από άλλες διαδικασίες διαβούλευσης επί θεμάτων που σχετίζονται με τα οικονομικά του Δήμου. Μια ευρεία διαδικασία συζητήσεων επί ενός αναπτυξιακού προγράμματος, που καταλήγει στην υιοθέτηση προτάσεων ομάδων των πολιτών, μπορεί να καθορίσει πολύ πιο ουσιαστικά την κατανομή

του προϋπολογισμού⁹⁵ από κάποια διαδικασία που περιγράφεται ως Συμμετοχικός Προϋπολογισμός, αλλά περιλαμβάνει τυπικές διαδικασίες ενημέρωσης και πρόσβασης σε πληροφορία.

Υπ' αυτή την έννοια, το εύρος των εφαρμογών και πρακτικών, που έχουν λάβει χώρα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και σχετίζονται με τον ΣΠ, είναι σχετικά μεγάλο. Μέσα από την έρευνα που υλοποιήθηκε και την επικοινωνία με εκπροσώπους Δήμων που προωθούν και αναφέρονται δημόσια σε διαδικασίες ΣΠ ή συμμετοχικού σχεδιασμού, διαμορφώθηκε μια εικόνα σχετικά τις εγχώριες πρακτικές.⁹⁶

Η μεταφορά της εμπειρίας από τους Δήμους, σε συνδυασμό με την έρευνα που υλοποιήθηκε, οδήγησε σε μια εξαγωγή συμπερασμάτων τόσο για το βαθμό εφαρμογής του ΣΠ στους Δήμους όσο και για τις δυνατότητες και τις δυσκολίες περαιτέρω προώθησής του, και για τις θεσμικές προκλήσεις και τις προοπτικές.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται εκτενέστερα *τρεις μελέτες περίπτωσης-καλές πρακτικές* από Δήμους που υλοποίησαν προγράμματα ΣΠ τα τελευταία χρόνια με τρόπο ολοκληρωμένο και σχετικά εκτεταμένο: *το Δήμο Ιωαννιτών και τους Δήμους Χαλανδρίου και Κηφισιάς στην Αττική*.

Οι τρεις αυτές περιπτώσεις δεν είναι μόνο τρία σχετικά επιτυχημένα και εκτεταμένα παραδείγματα εφαρμογής ΣΠ. Αποτελούν επίσης τρία αντιπροσωπευτικά παραδείγματα διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων και εργαλείων, που ελήφθησαν συνειδητά και έπειτα από ειδική μελέτη και προγραμματισμό από τη μεριά των δημοτικών Αρχών. Υπ' αυτό το πρίσμα, τα παραδείγματα αυτά δεν αποτελούν «μαγικές συνταγές» και λύσεις, που μπορούν να μεταφερθούν αυτούσια αλλού, ούτε είναι εμβληματικές δράσεις εύκολης και απόλυτης επιτυχίας. Αποτελούν, ωστόσο, σημαντικές πραγματικές προσπάθειες, που αναδεικνύουν μεν προβλήματα και δυσκολίες, αποδεικνύουν δε ότι υπάρχουν δυνατότητες εφαρμογής του ΣΠ στην Ελλάδα σήμερα.

⁹⁵ Βλ. και το ορισμό της έννοιας του Σ.Π. στο 1ο Κεφάλαιο.

⁹⁶ Σημαντική σε αυτή την κατεύθυνση ήταν η διοργάνωση, στο πλαίσιο της έρευνας, στις 22/06/2021 μιας εκδήλωσης στρογγυλής τραπέζης, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι Δήμων, πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

Συγκεκριμένα, από Δήμους της χώρας έλαβαν μέρος: Βασίλης Φλούδας εκ μέρους του Δήμου Ιωαννιτών, Έλενα Χριστούλη εκ μέρους του Δήμου Χαλανδρίου, Αλέξης Μακρής εκ μέρους του Δήμου Κηφισιάς, Χάρης Καλλιάρης εκ μέρους του Δήμου Τρικκαίων, Αλέξανδρος Τσιατσάιμης εκ μέρους του Δήμου Αθηναίων, Ανδρέας Καραδάκης εκ μέρους του Δήμου Θεσσαλονίκης, Δημήτρης Κόκκαλης εκ μέρους του Δήμου Βύρωνα καθώς και: ο Γιάννης Ψυχάρης, Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης/Πάντειο Πανεπιστήμιο, η Μάττα Σαμίου, Action Aid, και ο Γιώργος Μελισσοουργός, Ίδρυμα Heinrich Boell. Βλ. https://www.youtube.com/watch?v=VcYD_CGhGIE&ab_channel=DockZone

Δήμος Ιωαννινών

Ο Δήμος Ιωαννινών αποτελεί μια από τις πιο ολοκληρωμένες περιπτώσεις εφαρμογής ΣΠ στην Ελλάδα, και μάλιστα, σε ένα Δήμο μιας μεγάλης επαρχιακής πόλης.

Η διαδικασία ξεκίνησε το 2017 με το συντονισμό να βρίσκεται στο Τμήμα Προγραμματισμού και Ανάπτυξης και με τη συνεργασία του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών της πόλης, που διέθεσε τεκνογνωσία σχετικά με το σχεδιασμό του δημόσιου χώρου σε συμμετοχικά εργαστήρια, στα οποία υπήρξε σημαντική συμμετοχή των πολιτών.

Δεν υπήρχε κάποια προηγούμενη εμπειρία εφαρμογής αντίστοιχων μεθοδολογιών στο Δήμο, και αξιοποιήθηκαν ως αναφορά διεθνή παραδείγματα και ειδικότερα η μελέτη της εμπειρίας της πόλης του Παρισιού και του προγράμματος «Δήμαρχε, έχω μια πρόταση».⁹⁷

Υποβολή προτάσεων για τη Δράση Συμμετοχικού Προϋπολογισμού στο Δήμο Ιωαννινών το 2018.

Πηγή: (2019): <https://www.facebook.com/symmetexo.staioannina.9/photos>

⁹⁷ Βλ. <https://budgetparticipatif.paris.fr/bp/jsp/site/Portal.jsp>

Πλατφόρμα Υποβολής Προτάσεων (2η πρόσκληση) για τον ΣΠ του Δήμου Ιωαννιτών.

Πηγή:

http://www.diavouleusi.eu/simmetoxikos_proipologismos/

Δημιουργήθηκε ειδική πλατφόρμα⁹⁸ για το συντονισμό, την επικοινωνία και την υποβολή προτάσεων, που αποτέλεσε το βασικό εργαλείο της διαδικασίας σε συνδυασμό με τις διά ζώσης διαδικασίες. Στην πλατφόρμα αυτήν οι πολίτες μπορούσαν, είτε ως άτομα, είτε ως εκπρόσωποι φορέων και ομάδων, να καταθέσουν τις προτάσεις τους, να δουν και να σχολιάσουν άλλες προτάσεις κ.ά.

Η πρόταση-πρόσκληση συμμετοχής στις διαδικασίες του ΣΠ κοινοποιήθηκε μέσω του τοπικού Τύπου και των κοινωνικών δικτύων. Στην πρώτη πρόσκληση, το 2018, κατατέθηκαν 67 προτάσεις από δημότες και την τοπική κοινωνία, οι οποίες στο σύνολό τους ξεπερνούσαν τα 2.500.000 ευρώ, ενώ αρχικά το ποσό που είχε αποφασιστεί να διατεθεί για τη δράση του ΣΠ δεν ξεπερνούσε τις 200.000 ευρώ.

Οι προτάσεις που κατατέθηκαν αξιολογήθηκαν με γνώμονα το χαρακτήρα της προτεινόμενης δράσης καθώς και το βαθμό στον οποίο τεκμηριωνόταν ο κοινωνικός της αντίκτυπος. Σημαντικές υπήρξαν η διαφάνεια και η δημοσιότητα της διαδικασίας και η γνωστοποίηση των τρόπων αξιολόγησης και των κριτηρίων βαθμολόγησης των προτάσεων οι οποίες είχαν υποβληθεί. Επίσης, αποδόθηκε μεγάλη σημασία στην εισαγωγή κοινωνικών κριτηρίων για την ενίσχυση της συμμετοχής των ευάλωτων ομάδων.

⁹⁸ Βλ. <http://www.diavouleusi.eu/%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%83-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%83-2/>

📄 Πείτε μας τα σχόλια σας!

📄 Δείτε τα σχόλια σας!

Ιδέες & Προτάσεις
Ομάδες πολιτών - Συλλογικότητες

Ιδέες & Προτάσεις
Δημότες

Ιδέες & Προτάσεις
Εκπρόσωποι Φορέων

Εκπαιδευτικές Βιωματικές Δράσεις
Ευαισθητοποίηση: ένα μικρό ενεργειακό πάρκο στο Γενικό Λύκειο Πεδιάης

Παρούσα κατάσταση: Η εκπαιδευτική διαδικασία του μαθητή και του Φυσικού Επιστήμης

Δάσος – πάρκο φρόντζου

Παρούσα κατάσταση: Δάσος, σπασμένα κλαδιά, ελλιπής φωτισμός και σήμανση, λίγα όργανα γυμναστικής, χωματόδρομος, μηδενική ασφάλεια, ελκυστική είσοδος – έξοδος, οδός/παρτίδα ζώο

Ιωάννινα: Μια προσβάσιμη πόλη/ Ιωαννίνα: "One Accessible city"

Παρούσα κατάσταση: Η πόλη των Ιωαννίνων παρόλο που είναι μια σύγχρονη και νεοκλασική πόλη αντιμετωπίζει πολλές ελλείψεις σε

Εισοδος / Εγγραφή

**Πλατφόρμα
Υποβολής
Προτάσεων
(2η πρόσκληση)
για τον ΣΠ του
Δήμου Ιωαννινών.**

Πηγή:
http://www.diavouleusi.eu/simmetoxikos_proiologismos/

Συστάθηκε μια επιτροπή αξιολόγησης με τη συμμετοχή υπηρεσιακών υπαλλήλων, για να διασφαλιστεί η μέγιστη δυνατή διαφάνεια της διαδικασίας. Στη συνέχεια, τα αποτελέσματα της αξιολόγησης προωθήθηκαν σε μία δεύτερη επιτροπή, στην οποία συμμετείχαν δημοτικοί σύμβουλοι και δημότες, που συμμετείχαν στη διαδικασία. Τα αποτελέσματα της δεύτερης διαδικασίας αξιολόγησης δεν διαφοροποιήθηκαν σημαντικά, καθώς εφαρμόστηκαν τα ίδια κριτήρια βαθμολόγησης. Τελικά, επελέγησαν οκτώ προτάσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν στο Δημοτικό Συμβούλιο.

Τα μεγαλύτερα προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση των προτάσεων εξαιτίας τεχνικών αδυναμιών των κατατεθειμένων προτάσεων. Το γεγονός αυτό έθεσε αρκετά εμπόδια στην απρόσκοπτη υλοποίηση της κάθε πρότασης, διότι στο Δήμο δεν υπήρχε εξειδικευμένο τμήμα που θα μπορούσε να αναλάβει την ευθύνη της συμβουλευτικής για την τεχνική βελτίωση των προτάσεων. Για το λόγο αυτόν, την επόμενη χρονιά αυστηροποιήθηκαν τα κριτήρια για τα τεχνικά χαρακτηριστικά των προτάσεων. Το ενδιαφέρον για συμμετοχή ήταν ακόμα μεγαλύτερο κατά την επόμενη χρονιά, με συμμετοχές δημοτών, εκπροσώπων τοπικών φορέων και ομάδων/συλλογικοτήτων, που ξεπέρασαν στο σύνολο τις 400.

Η υλοποίηση των προτάσεων που τελικά επελέγησαν και σε αυτή την περίπτωση αντιμετώπισε δυσκολίες, και πάλι κατά κύριο λόγο εξαιτίας της μη τεχνικής ωριμότητας των προτάσεων. Επίσης, η υγειονομική κρίση που ξέσπασε τον Μάρτιο του 2020 υπονόμεισε χρονικά και ουσιαστικά την υλοποίηση των προτάσεων.

Το παράδειγμα των Ιωαννίνων δείχνει ότι μια συγκροτημένη προσπάθεια από τη μεριά του Δήμου και των δημοτικών υπηρεσιών για ΣΠ, η οποία αξιοποιεί σύγχρονα εργαλεία επικοινωνίας και συμμετοχής και απευθύνεται στους φορείς της πόλης, μπορεί να επιτύχει μεγάλη συμμετοχή από μεριάς των πολιτών. Οι δυσκολίες ως προς τις τεχνικές δυνατότητες υλοποίησης προτεινόμενων έργων επιδρούν πάντοτε αρνητικά στην όλη διαδικασία και δημιουργούν ένα αίσθημα υπερβολικού φόρτου στις ήδη υποστελεχωμένες τεχνικές υπηρεσίες. Επομένως, η συμμετοχή των πολιτών πάει μαζί με την αναβάθμιση και τη στελέχωση των αρμόδιων υπηρεσιών των Δήμων, ώστε να μπορούν οι προτάσεις των πολιτών να μετουσιώνονται σε υλοποιήσιμα έργα (αν πρόκειται για τεχνικά έργα αστικών παρεμβάσεων).

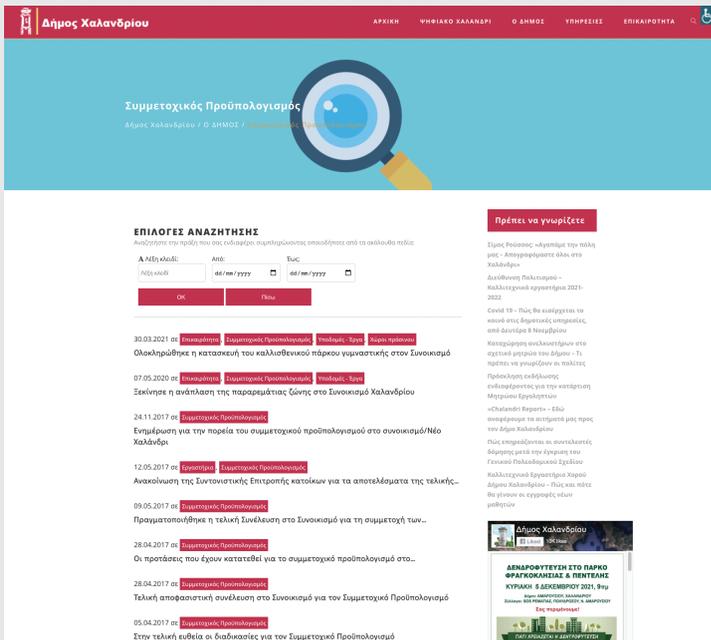
Δήμος Χαλανδρίου

Ο Δήμος Χαλανδρίου είναι προάστιο στα βορειοανατολικά της Αθήνας, με πληθυσμό περίπου 75.000 κατοίκων σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.

Από το 2014 ο Δήμος έχει αποκτήσει σημαντική εμπειρία στην εισαγωγή και την αξιοποίηση συμμετοχικών προγραμμάτων, τα οποία φαίνεται να υποστηρίζονται από μια δραστήρια τοπική κοινωνία. Σε αυτή την κατεύθυνση, ο Δήμος έχει υλοποιήσει εργαστήρια συμμετοχικού σχεδιασμού σε δημόσιους χώρους και σχολεία, ενώ συμμετέχει στο ιδιαίτερα σημαντικό και καινοτόμο πρόγραμμα Cultural Hidrant⁹⁹ του προγράμματος Urban Innovative Actions, το οποίο περιλαμβάνει ένα ιδιαίτερα εκτεταμένο για ελληνικό Δήμο πρόγραμμα συμμετοχικών διαδικασιών για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και το σχεδιασμό του δημόσιου χώρου.

Το 2017 ξεκίνησε μια συγκροτημένη προσπάθεια για την εφαρμογή ΣΠ. Πατώντας πάνω στη θετική εμπειρία των προγραμμάτων συμμετοχικών διαδικασιών, που είχαν ήδη υλοποιηθεί, και εμπνεόμενη από διεθνή παραδείγματα από τη Λατινική Αμερική και το Δήμο της Βαρκελώνης (με τον οποίο βρίσκεται σε επικοινωνία), η δημοτική Αρχή επέλεξε να προχωρήσει σε ένα πρώτο πρόγραμμα εφαρμογής ΣΠ.

99 Βλ. <https://culturalhidrant.eu/en/>

Σελίδα για τον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό του Δήμου Χαλανδρίου.
 Πηγή:
<https://www.chalandri.gr/dhmos/symmetoxikos-proypologismos/>

Η διαδικασία για την εισαγωγή του ΣΠ ορίστηκε μέσω ενός καταστατικού χάρτη που ψηφίστηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο, σύμφωνα με τον οποίο καθορίστηκαν οι αρχές λειτουργίας, τα χαρακτηριστικά και οι στόχοι του ΣΠ. Στη συνέχεια, η εφαρμογή του προγράμματος ξεκίνησε με μία ανοικτή πρόσκληση για διαβούλευση και υποβολή προτάσεων για ΣΠ σε μία γειτονιά του Δήμου Χαλανδρίου και συγκεκριμένα στην περιοχή του *Συνοικισμού*.

Οι κάτοικοι της πόλης προσκλήθηκαν να συμμετάσχουν στη συνέλευση μέσω επιστολών που στάλθηκαν από το Δήμο. Σύμφωνα με τη δέσμευση του Δήμου, οι προτάσεις που θα επιλέγονταν θα είχαν χαρακτήρα αποφασιστικό και δεσμευτικό. Τελικά, στο κάλεσμα αυτό ανταποκρίθηκαν πάνω από 180 άτομα. Στην πορεία, δημιουργήθηκε μια συντονιστική επιτροπή από κατοίκους της περιοχής, η οποία συντόνισε την προσπάθεια. Οι κάτοικοι προχώρησαν σε σειρά συνελεύσεων και συζητήσεων για το πώς θα επιλέξουν να διατεθεί ένα συγκεκριμένο ποσό που είχε οριστεί (αρχικά ήταν 150.000 ευρώ επιπροσθέτως των άλλων έργων του Τεχνικού Προγράμματος για την περιοχή) από το Δημοτικό Συμβούλιο.

Οι διαδικασίες περιλάμβαναν, μεταξύ άλλων, και ψήφιση των κατατεθειμένων προτάσεων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ιεραρχήθηκαν

τέσσερα έργα. Η πρώτη πρόταση που υποβλήθηκε για υλοποίηση ήταν το έργο «Συμμετοχικής Ανάπλασης της περιοχής Συνοικισμού», το οποίο περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο τη διαμόρφωση μιας διαδρομής που οδηγεί στο ανοικτό τμήμα της Ρεματιάς Χαλανδρίου. Το έργο περιλαμβάνει επίσης την ανάπλαση του πάρκου του Συνοικισμού, όπως και την ανακατασκευή του γηπέδου μπάσκετ που βρίσκεται εντός του πάρκου.

Η διαδικασία για την υλοποίηση συνάντησε αρκετά εμπόδια, εξαιτίας τεχνικών αδυναμιών, αναγκών για βελτιώσεις, αλλά και δυσκολίας συνεργασίας μεταξύ των δημοτικών υπηρεσιών και των προτάσεων των πολιτών. Βασική πλευρά που σχετίζεται με αυτό είναι το σύνθετο και συχνά δυσλειτουργικό θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις δημόσιες συμβάσεις. Η υλοποίηση του έργου ξεκίνησε τελικά τον Μάιο του 2020.

Σελίδα για τον
Συμμετοχικό
Προϋπολογισμό του
Δήμου Χαλανδρίου.

Πηγή:
<https://www.chalandri.gr/dhmos/symmetoxikos-proypologismos/>

Η πανδημία έθεσε πολλά εμπόδια στα σχέδια ενίσχυσης των συμμετοχικών πρακτικών και της συνέχισης προγραμμάτων Συμμετοχικού Προϋπολογισμού. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο Δήμος Χαλανδρίου πραγματοποίησε ηλεκτρονικά εργαστήρια διαβούλευσης αναφορικά με τις ανάγκες των προτεινόμενων έργων.

Το Χαλάνδρι παρουσιάζει μια διαφορετική μέθοδο Συμμετοχικού Προϋπολογισμού. Ενώ στην περίπτωση των Ιωαννίνων είχαμε ένα πρόγραμμα που απευθυνόταν στο σύνολο των πολιτών, με κύριο εργαλείο την ψηφιακή πλατφόρμα και υψηλό προϋπολογισμό, το Χαλάνδρι επέλεξε *μια χωρικά εστιασμένη προσέγγιση*. Απευθύνθηκε στους πολίτες μιας γειτονιάς, αναπτύσσοντας την τοπική κοινότητα και την έντονη προσωπική επαφή και μεταφέροντας μέρος των ευθυνών στην τοπική επιτροπή. Επίσης, εναπόθεσε ένα μικρότερο αναλογικά ποσό ως διαθέσιμο για τις επιλεγμένες παρεμβάσεις.

Η πόλη στους πολίτες

**Συνέλευση πολιτών και κατοίκων
Καρελά - Αγ. Άννας**
(από οδό Παλαιολόγου μέχρι και την οδό Καρελά)

Η Συντονιστική Επιτροπή καλεί τους δημότες κατοίκους και εδρεύοντες της περιοχής Καρελά - Αγ. Άννα σε δημόσια διαβούλευση για τη διαμόρφωση του προϋπολογισμού του Δήμου.

Κυριακή 12 Μαρτίου 5 μ.μ.
6ο Γυμνάσιο Χαλανδρίου
Γρίβα 14, Συνοικισμός

Όσοι επιθυμούν μπορούν να καταθέσουν εκ των προτέρων τις προτάσεις τους αποστέλλοντας email στη διεύθυνση synoikismos.sintonistikiki@gmail.com ή γραπτώς στο Δήμο Χαλανδρίου.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Η πόλη στους πολίτες

**Συνέλευση πολιτών και κατοίκων
Κεντρικού Συνοικισμού**
(Μαρινόπουλος - Γυφτοπούλου)

Η Συντονιστική Επιτροπή καλεί τους δημότες, κατοίκους και εδρεύοντες της περιοχής γύρω από τον Μαρινόπουλο και επί της οδού Γυφτοπούλου, σε δημόσια διαβούλευση για τη εφάρμογή της συμμετοχής των πολιτών στην διαμόρφωση του προϋπολογισμού και του τεχνικού προγράμματος του Δήμου.

Κυριακή 19 Μαρτίου 5 μ.μ.
3ο Δημοτικό Χαλανδρίου
Μικράς Ασίας & Μαραθώνος, Συνοικισμός

Όσοι επιθυμούν μπορούν να καταθέσουν εκ των προτέρων τις προτάσεις τους αποστέλλοντας email στη διεύθυνση synoikismos.sintonistikiki@gmail.com ή γραπτώς στο Δήμο Χαλανδρίου.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αφίσες για τοπικές συνελεύσεις σχετικά με τον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό στην περιοχή του Συνοικισμού στο Χαλάνδρι.

Πηγή:
Σελίδα στο facebook «Η πόλη στους πολίτες, Συνοικισμός»: <https://m.facebook.com/pg/H.POLH.STOUS.POLITES>

Εργασίες για την ανάπλαση της παραρεμάτιας ζώνης στο Συνοικισμό Χαλανδρίου. Το έργο περιλαμβάνει επίσης την ανάπλαση του πάρκου του Συνοικισμού, όπως και την ανακατασκευή του γηπέδου μπάσκετ που βρίσκεται εντός του πάρκου. Είναι το πρώτο έργο ΣΠ στο Δήμο.

Και στις δύο περιπτώσεις, το πρόβλημα της τεχνικής ωρίμανσης των μελετών και της ολοκλήρωσης των διαδικασιών ανάθεσης για την υλοποίηση των παρεμβάσεων αποδείχτηκε σημαντικό δημιουργώντας δυσκολίες στις τεχνικές υπηρεσίες των Δήμων. Στην πρώτη περίπτωση, ωστόσο, το πρόβλημα φαίνεται να εντοπίζεται περισσότερο στη δυσκολία ωρίμανσης ενός εκτεταμένου προγράμματος τεχνικών έργων, ενώ στη δεύτερη παρουσιάζεται κυρίως δυσκολία στο ξεπέρασμα θεσμικών προβλημάτων.

Μολαταύτα, και στις δύο περιπτώσεις η συμμετοχή των πολιτών είναι ιδιαίτερα μαζική και, εντέλει, καθοριστική για το προχώρημα των διαδικασιών.

Δήμος Κηφισιάς

Ο Δήμος Κηφισιάς βρίσκεται στον Βόρειο Τομέα Αθηνών της Περιφέρειας Αττικής και έχει πληθυσμό περίπου 71.000 κατοίκων, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή. Πρόκειται για έναν Καλλικρατικό Δήμο, δηλαδή ένα Δήμο που προέκυψε από το Πρόγραμμα Καλλικράτης, μέσα από τη συνένωση των Δήμων Κηφισιάς, Νέας Ερυθραίας και Εκάλης. Το στοιχείο αυτό, δηλαδή της ύπαρξης διαφορετικών παλαιότερων Δήμων και μετέπειτα Δημοτικών Κοινοτήτων, έπαιξε κεντρικό ρόλο στην εφαρμογή του προγράμματος ΣΠ, καθώς αποτέλεσε ένα εργαλείο για την έκφραση των τοπικών κοινοτήτων αλλά και των συνοικιών εντός των κοινοτήτων, καθώς και για τη μείωση ενδεχόμενων εντάσεων μεταξύ τους.

Ο Δήμος Κηφισιάς ξεκίνησε να εφαρμόζει ΣΠ από το 2015. Η διαδικασία που προκρίθηκε για την εφαρμογή του προγράμματος ΣΠ στο Δήμο Κηφισιάς περιλάμβανε τέσσερα στάδια:

ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

Η Άμεση Δημοκρατία γίνεται πράξη

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ 2016

ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΑΣ
(250.000€ συνολικά για Κηφισιά, Νέα Ερυθραία, Εκάλη)

Έλα στις Συνοικιακές Συνελεύσεις

Πάρε μέρος σε Επιτροπές Ενεργών Πολιτών
Πρότεινε Έργα, Δράσεις και Υπηρεσίες για τη συνοικία σου

ΕΣΥ ΣΥΝΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙΣ
ΕΣΥ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΑΛΛΑΞΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΑΣ

Συμμετέχω Συζητώ Συναποφασίζω

Πρόσκληση συμμετοχής στις διαδικασίες για την κατάρτιση ΣΠ στο Δήμο Κηφισιάς το 2016.

Πηγή:

<https://www.kifissia.gr/el/StratigikesProtereotitesProipologismos>

- | **1ο Στάδιο:** Πραγματοποίηση συνοικιακών συνελεύσεων με τη συμμετοχή πολιτών. Ενημέρωση και συζήτηση. Εκλογή αντιπροσώπων συνοικιών (δώδεκα συνοικιών από την Κηφισιά, τεσσάρων από τη Νέα Ερυθραία και μιας συνοικίας στην Εκάλη).
- | **2ο Στάδιο:** Πραγματοποίηση επαναληπτικών συνοικιακών συνελεύσεων. Ιεράρχηση αναγκών και προτάσεις. Ψηφοφορία επί των προτάσεων των αντιπροσώπων.
- | **3ο Στάδιο:** Μελέτη προτάσεων και ιεράρχηση προτεραιοτήτων. Επικύρωση των προτάσεων των δημοτών από το Δημοτικό Συμβούλιο.
- | **4ο Στάδιο:** Εκκίνηση της διαδικασίας υλοποίησης των προτάσεων που έχουν επικυρωθεί.

Ειδικότερα, οι πόροι που διατίθενται για το πρόγραμμα του ΣΠ υπολογίστηκαν ετησίως στα 450.000 ευρώ, τα οποία κατανεμήθηκαν σε δεκαεφτά συνοικίες. Δεν υπήρξε μια επιλογή απόλυτης διαίρεσης του προϋπολογισμού, ωστόσο σε κάθε συνοικία κατέληξε ένα ποσό γύρω στις 20.000 ευρώ.

Κεντρικό ρόλο στη διαδικασία του ΣΠ κατείχαν τα Συνοικιακά Συμβούλια, τα οποία στελεχώθηκαν μέσω εκλογών. Μέσα από τακτικές συνεδριάσεις, τα Συνοικιακά Συμβούλια κατέληξαν σε προτάσεις για έργα ΣΠ, οι οποίες κατατέθηκαν στην τεχνική υπηρεσία του Δήμου Κηφισιάς για αξιολόγηση και τεχνικές παρατηρήσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις, το ποσό του προϋπολογισμού που κατανεμήθηκε σε κάθε περιοχή ήταν συγκριτικά

ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

**ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΗ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ**

**27/10/2017,
ώρα 18.00,**
Ν.Κηφισιά
(ΕΛΛΑΙΩΝ-ΟΥΛΕΝ),
**ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
Ι.Ν. ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ,
ΠΑΥΣΙΛΥΠΟΥ 1 & ΚΗΦΙΣΟΥ**

Σας περιμένουμε
για να καταγράψουμε τα προβλήματα
και τις απόψεις σας

ΔΗΜΟΣ ΚΗΦΙΣΙΑΣ

**ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΗ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ**

**24/10/2017,
ώρα 18.30,**
**Μορτερό (Ν.Ερυθραίας),
Έντευκτήριο Αγίας
Ματρώνας, Ηλία Βενέζη
& Σπύρου Λούη**

Σας περιμένουμε
για να καταγράψουμε τα προβλήματα
και τις απόψεις σας

Αφίσες του Δήμου Κηφισιάς που καλούν σε συνοικιακές συνελεύσεις το 2017.

Πηγή:
kifissia.gr

ΚΕΦΑΛΑΡΙ

Απόσπασμα από
τον απολογισμό
του Συμμετοχικού
Προϋπολογισμού
του 2017.
Πηγή:
[https://www.kifissia.gr/
el/StratigikesProtereotitesProipologismos](https://www.kifissia.gr/el/StratigikesProtereotitesProipologismos)

ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΑΛΩΝΙΩΝ

- Προμήθεια και τοποθέτηση κολωνακίων.
- Προμήθεια και τοποθέτηση καλαθιών απορριμάτων στις μεταλλικές κολώνες στην Αγία Τρύφωνος.

Τοποθετήθηκαν 7 κάδοι πόλεως όπου ήταν δυνατό λόγω του μικρού πλάτους του πεζοδρομίου.

ΑΛΩΝΙΑ

μικρότερο από τις οικονομικές απαιτήσεις των προτάσεων οι οποίες υποβλήθηκαν από τα Συνοικιακά Συμβούλια.

Κάποια από τα έργα αναφοράς που υλοποίησε ο Δήμος μέσα από τη διαδικασία του ΣΠ ήταν η διαχειριστική μελέτη του πάρκου Κεφαλαρίου, η κατασκευή εγκατάστασης στη συνοικία των Αδαμών, μικρότερης κλίμακας έργα, όπως η ενίσχυση του ηλεκτροφωτισμού σε συνοικίες του Δήμου, ασφαλτοστρώσεις και βελτιώσεις του οδικού δικτύου, καθώς και παρεμβάσεις για τον κυκλοφοριακό φόρτο, προσθήκη οδικών σημάτων κ.ά. Κάποιες από τις προτεινόμενες παρεμβάσεις υλοποιήθηκαν μέσω της ανάθεσης σε εργολαβίες, με την τήρηση των προαπαιτούμενων της διαδικασίας δημοπράτησης.

Την ολοκλήρωση του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού του 2017 ακολούθησε η δημοσιοποίηση του απολογισμού, μάλιστα με έναν τρόπο λεπτομερή για όλα τα έργα ανά συνοικία. Για την υλοποίηση του προγράμματος ΣΠ, ο Δήμος Κηφισιάς βραβεύτηκε με το αργυρό βραβείο από το διαγωνισμό Best City Awards, 2016.¹⁰⁰

100 Βλ. <https://www.bestcityawards.gr/>

Η περίπτωση της Κηφισιάς αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα επιτυχημένης εφαρμογής με μεθοδολογία διαφορετική από τα Γιάννενα και το Χαλάνδρι. Στην προκειμένη περίπτωση, το βασικό εργαλείο ήταν οι συνοικιακές επιτροπές και συνελεύσεις, αλλά για το σύνολο του Δήμου. Η ιδιαίτερα μεγάλη έκταση του Δήμου συγκριτικά με άλλους αστικούς Δήμους της Αττικής, η συνένωση των διαφορετικών Κοινοτήτων και η ύπαρξη πολλών και ενεργών συνοικιών δημιούργησαν τις προϋποθέσεις ώστε το συγκεκριμένο εργαλείο να αποδειχτεί επιτυχημένο και λειτουργικό.

Ο Δήμος επέλεξε τη διάθεση ενός σχετικά μεγάλου ποσού, μοιρασμένου, ωστόσο, σε πολύ μεγάλο αριθμό Κοινοτήτων. Έτσι, κάθε συνοικία είχε ένα σχετικά περιορισμένο ποσό ώστε να επιλέξει παρεμβάσεις επιδιορθώσεων και βελτίωσης του δημόσιου χώρου και συνολικά μικρότερης κλίμακας δράσεις αναβάθμισης της καθημερινής ζωής. Με τον τρόπο αυτό, τα περισσότερα έργα ήταν αρκετά πιο εύκολο να υλοποιηθούν και να παρουσιάσουν το «αποτέλεσμα» του συμμετοχικού σχεδιασμού στους πολίτες. Φυσικά, δεν θα μπορούσαν μέσα από τέτοιες δράσεις να δοθούν λύσεις σε προβλήματα που απασχολούν μεγαλύτερες εκτάσεις του Δήμου.

Ο Δήμος Κηφισιάς διατηρεί το ενδιαφέρον του για τον Συμμετοχικό Προϋπολογισμό και είναι ο μόνος που περιλαμβάνει με σαφήνεια αυτή τη δραστηριότητα μεταξύ των καθηκόντων των αντιδημάρχων.

Σύντομος σχολιασμός

Τα τρία παραδείγματα που παρουσιάστηκαν έχουν αρκετές διαφορές μεταξύ τους ως προς τις μεθοδολογίες Συμμετοχικού Προϋπολογισμού, αλλά και ως προς τα χαρακτηριστικά των ίδιων των Δήμων (κοινωνικά, γεωγραφικά, διοικητικά, πληθυσμιακά κ.ά.).

Παράλληλα, έχουν και αρκετά κοινά. Καταρχάς, πρόκειται για περιπτώσεις στις οποίες μια συνειδητή επιλογή της διοίκησης σχετικά με την προώθηση του ΣΠ, με σαφή μεθοδολογία, στόχο και διάθεση πόρων, μπορεί να οδηγήσει στη μαζική συμμετοχή πολιτών και –έστω και με δυσκολίες– στην επιτυχή ολοκλήρωση των προτάσεων που κατατέθηκαν. Επίσης, σε όλες τις περιπτώσεις υπήρξε ένας συνδυασμός ψηφιακών εργαλείων και διά ζώσης επαφής. Η μείωση της δεύτερης πλευράς τα χρόνια της πανδημίας αποτελεί μια τεράστια πρόκληση για τις συμμετοχικές διαδικασίες της εποχής μας.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι και τα τρία παραδείγματα ΣΠ που αναλύθηκαν, καθώς και άλλες εκδοχές συμμετοχικών διαδικασιών (για παράδειγμα, της Αθήνας και των Τρικάλων), με παρεμφερείς στόχους, εστιάζονται σχεδόν αποκλειστικά σε τεχνικά έργα και παρεμβάσεις στην πόλη. Η μεταφορά του Συμμετοχικού Προϋπολογισμού σε θέματα κατανομής

πόρων για έργα κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης, οικονομικής πολιτικής, ψηφιακού μετασχηματισμού κ.ά. παραμένει προς το παρόν ένα ανοικτό ερώτημα.

**Πες μας την πρότασή σου
για την πόλη μας**

Μέχρι τις 11 Μαΐου πες μας την πρότασή σου
& λάβε μέρος στον συμμετοχικό προϋπολογισμό
του Δήμου Αθηναίων

#hashtag

ΑΘΗΝΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Μια προσπάθεια Συμμετοχικού Προϋπολογισμού σύντομης διάρκειας: Πρόσκληση υποβολής προτάσεων για τον ΣΠ του Δήμου Αθηναίων, 2018.
Πηγή:
<http://budget.ismart.gr/>

Μια άλλη εκδοχή μεθόδων διαβούλευσης που σχετίζονται με τον προϋπολογισμό. Skaterpark που προτάθηκε από ομάδα νέων, εγκρίθηκε και βρίσκεται υπό υλοποίηση μέσα από τη διαδικασία διαβούλευσης για τη Στρατηγική Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης του Δήμου Τρικαίων.
Πηγή:
<https://www.trikalavoice.gr/>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη ευελπιστεί να χρησιμοποιηθεί από πολλούς και διαφορετικούς εμπλεκόμενους στις διαδικασίες ΣΠ.

Αρχικά, μπορεί να αξιοποιηθεί από ερευνητές και ερευνήτριες, που θέλουν να αποκωδικοποιήσουν τον ΣΠ, να καταλάβουν τους στόχους του, τις δυνατότητες που προσφέρει, και να μετρήσουν ποσοτικά και ποιοτικά τον αντίκτυπο που έχει σε τοπικό, κυρίως, επίπεδο. Επιπλέον, μπορούν να γνωρίσουν τα βασικά βήματα και εργαλεία για την υλοποίησή του, καθώς και τους κρίσιμους φορείς, θεσμούς και κοινωνικές ομάδες, που πρέπει να εμπλακούν ενεργά για την επιτυχημένη εφαρμογή του.

Μια δεύτερη ομάδα-στόχος είναι οι εμπλεκόμενοι φορείς διαμόρφωσης πολιτικής (policy makers). Αυτοί επωφελούνται από τη μελέτη, καθώς αποκτούν μια εποπτική εικόνα για τον ΣΠ και μπορούν να αναγνωρίσουν τα θεσμικά εργαλεία που είναι σημαντικά για τη θεσμοθέτηση και την περαιτέρω ανάπτυξή του. Εξάλλου, σε επίπεδο ΕΕ, είναι διαρκές ζητούμενο η μεγαλύτερη και δημοκρατικότερη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικών. Ο ΣΠ, ως μια συμμετοχική και «από τα κάτω» διαδικασία, εμπεριέχει αυτή τη δυνατότητα.

Η τελευταία και σημαντικότερη ομάδα-στόχος είναι οι φορείς της τοπικής και περιφερειακής διακυβέρνησης και αυτοδιοίκησης. Σε αυτούς αναγνωρίζουμε τις εκλεγμένες διοικήσεις, τις δημοτικές και περιφερειακές παρατάξεις, αλλά και τις πρωτοβουλίες πολιτών που έμμεσα ή άμεσα εμπλέκονται στην τοπική διακυβέρνηση. Όλοι αυτοί, πέρα από τα δεδομένα οφέλη από την υλοποίηση σχεδίων ΣΠ, οφείλουν να κατανοήσουν τις δυσκολίες που εμπεριέχονται, καθώς πρόκειται για μια διαδικασία η οποία πρέπει να νοείται ως «πολιτική σε διαρκή κίνηση». Υπ' αυτό το πρίσμα, προτείνουμε να κατανοηθεί ο ΣΠ ως μια διαδικασία πειραματισμού και συνεχούς ανατροφοδότησης τόσο από τη διοίκηση όσο και από τις ομάδες πολιτών.

Σε αυτό το πλαίσιο, παρακάτω παραθέτουμε κάποια βασικά συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής, που μπορούν να αξιοποιηθούν από όλες τις προαναφερθείσες ομάδες. Τα σημεία αυτά δεν πρέπει να θεωρηθούν ως «οδηγίες χρήσεως», αλλά ως ανοιχτά πεδία συζήτησης, αλλαγής, εμπλουτισμού και ανατροφοδότησης. Είναι σημεία που μπορούν και

πρέπει να ελέγχονται συνεχώς από τη διοίκηση και από τους πολίτες, προκείμενου να κρίνεται η συνολική και σε βάθος χρόνου επίδραση του ΣΠ για την ενίσχυση της δημοκρατίας και της συμμετοχής.

1. Τα σχέδια ΣΠ από τη φύση τους είναι σχέδια μετασχηματισμού του τοπικού κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού «γίγνεσθαι». Επομένως, εμπεριέχουν συγκρούσεις, διεκδίκηση διαφορετικών συμφερόντων σε τοπικό επίπεδο, ζωντανό διάλογο και συμμετοχή σε ποιοτικό και χρονικό βάθος. Αντί να αντιμετωπίζονται με επιφυλακτικότητα και σκεπτικισμό, είναι καλύτερο να κατανοηθούν ως διαδικασίες βαθέματος της δημοκρατικής διαδικασίας, ενίσχυσης της αξιοπιστίας και της διαφάνειας ή ακόμα και εκσυγχρονισμού και κοινωνικής καινοτομίας στην εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών.
2. Οι προσπάθειες ΣΠ μπορούν να αξιοποιηθούν ως εργαλεία υποβοήθησης της λειτουργίας της διοίκησης, και όχι σαν «υποχρεωτικές» ή «γραφειοκρατικές» ατελέσφορες διαδικασίες. Μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη νέου κοινωνικού κεφαλαίου, να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα και την ισότητα των δημόσιων πολιτικών και να ενδυναμώσουν και τις πιο μειονεκτούσες κοινωνικές ομάδες.
3. Ο ΣΠ δεν είναι απλώς μια διαδικασία τοπικής διαβούλευσης. Δεν θα πρέπει να συγχέεται με άλλους –αναγκαίους– θεσμούς τοπικής συμμετοχής. Δεν αντικαθιστά την κοινωνική διαβούλευση, για παράδειγμα, για τον πολεοδομικό σχεδιασμό της πόλης, τις κοινωνικές παροχές, τους δημόσιους χώρους κτλ. Έχει την αυτοτέλεια, τα εργαλεία και τις εσωτερικές του διαδικασίες, όπως παρουσιάστηκε καθ' όλη τη μελέτη. Επομένως, αφορά συγκεκριμένο επενδυτικό κεφάλαιο για υποδομές και άλλες υπηρεσίες της πόλης, για το οποίο οι μη εκλεγμένοι πολίτες, μέσα από θεσμοθετημένες και επαναλαμβανόμενες σε βάθος χρόνου διαδικασίες, θα έχουν το λόγο και τον έλεγχο. Οι ίδιοι οι πολίτες μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες θα ελέγχουν τα κονδύλια, θα τα διαχειρίζονται και θα μπορούν να μετράνε ποιοτικά και ποσοτικά τα οφέλη (πλεονεκτήματα) καθώς και τις δυσκολίες και τους αντίστοιχους περιορισμούς.
4. Τα επιτυχημένα και ολοκληρωμένα σχέδια ΣΠ απαιτούν χρόνο και επιμονή. Δεν είναι εύκολες διαδικασίες, καθώς χρειάζεται πλήρης αρχικός σχεδιασμός. Ο σχεδιασμός αυτός, που αναγκαστικά υλοποιείται από τις Αρχές της τοπικής διακυβέρνησης, μπορεί ενδεικτικά να περιλαμβάνει:

- α. τους στόχους του εκάστοτε σχεδίου,
- β. τις κοινωνικές ομάδες που καλούνται να συμμετάσχουν,
- γ. τον προγραμματισμό των συγκεκριμένων δράσεων και διαδικασιών διαλόγου,
- δ. την ανάπτυξη τελικών παρεμβάσεων που προκύπτουν από τη διαβούλευση,
- ε. τον έλεγχο των τελικών υλοποιούμενων πολιτικών,
- στ. την ανατροφοδότηση των αρχικών στοχεύσεων,
- ζ. τον επαναπροσδιορισμό του αρχικού σχεδίου, αν απαιτείται, και
- η. τις δυνατότητες επανάληψης και γενίκευσης των διαδικασιών σε άλλους χώρους και με άλλους συμμετέχοντες.

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω απαιτούνται πόροι σε ανθρώπινο δυναμικό, υλικοτεχνική υποδομή και συγκεκριμένα εργαλεία.

5. Είναι σημαντική η συνεχής ανταλλαγή εμπειριών και ο διάλογος μεταξύ των διαφορετικών παραδειγμάτων σε τοπικό, εθνικό και, αν γίνεται, σε διεθνές επίπεδο. Οι τοπικές διοικήσεις μπορούν να μοιράζονται εμπειρίες, να αναγνωρίζουν κοινές δυσκολίες και πολλές φορές να διαμορφώνουν πολιτικές συνεργασίας με άλλες διοικήσεις. Αυτό γίνεται μέσα από μια συνεχή διαδικασία δικτύωσης και αλληλοτροφοδότησης. Η συμμετοχή σε διεθνή φόρουμ, συνέδρια και άλλες διαβουλεύσεις είναι σημαντικό πλεονέκτημα. Η δε άμεση συμμετοχή σε δίκτυα δήμων και άλλων θεσμών πανευρωπαϊκά ή και διεθνώς, όπου είναι δυνατόν, προσφέρει πολλές δυνατότητες τόσο άμεσα όσο και σε βάθος χρόνου.
6. Η πιο σημαντική έλλειψη που παρατηρείται στην Ελλάδα –και σε ένα βαθμό και σε επίπεδο ΕΕ– είναι οι συγκεκριμένοι θεσμοί και τα εργαλεία, που επιτρέπουν την ανάπτυξη σχεδίων ΣΠ. Για να το πούμε σχηματικά, δεν είναι πρόβλημα χρημάτων, αλλά πολιτικών. Χρειάζεται ευρηματικότητα αλλά και αντιγραφή/τοπικοποίηση καλών πρακτικών από άλλες χώρες για τη διαμόρφωση εκείνων των εργαλείων που θα κάνουν τον εκάστοτε ΣΠ μια ουσιαστική διαδικασία. Γι' αυτό η κεντρική διοίκηση (κράτος) θα πρέπει να δίνει το χώρο στους Δήμους και στις Περιφέρειες να αναπτύξουν τέτοιες πολιτικές. Την ίδια στιγμή, η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να θέσει πόρους για την αύξηση της κοινωνικής συμμετοχής και εκπροσώπησης όλων των κοινωνικών ομάδων, καθώς και για τη στρατηγική εκπαίδευσή τους σε διαδικασίες διαβούλευσης με χρήση ψηφιακών εργαλείων, ανοιχτών φόρουμ κ.ά.

7. Οι πολίτες είναι καλό να έχουν συνεχή πρόσβαση στην πληροφορία και όχι μόνο στα ποσά που εκκωρούνται για τις ανάγκες ενός ΣΠ. Αυτό σημαίνει εργαλεία και απλοποιημένες διαδικασίες για το πώς καταρτίζεται ο κάθε προϋπολογισμός, ποιοι θεσμοί τον ελέγχουν, ποια έργα περιλαμβάνει, σε τι χρονικό ορίζοντα και, τελικά, ποιες ανάγκες εξυπηρετεί. Η διαφάνεια, η πρόσβαση και ο έλεγχος, λοιπόν, είναι κρίσιμα στοιχεία ενός επιτυχημένου μοντέλου ΣΠ. Παράλληλα, ο έλεγχος από τους πολίτες οφείλει να φτάνει μέχρι τον έλεγχο της τελικής υλοποίησης, για να μην απαξιώνεται η διαδικασία.
8. Ένα ολοκληρωμένο μοντέλο ΣΠ χρειάζεται μεγάλη βάση συμμετοχής από τους πολίτες. Αυτό σημαίνει ότι η διοίκηση απαιτείται να επενδύσει και να επιμείνει στην πληροφόρηση των πολιτών. Αυτό μπορεί να γίνει με συνεχή καλέσματα σε διάλογο, με τοπικά φόρουμ σε γειτονιές, με ανοικτές εκδηλώσεις, με παρουσίαση καλών πρακτικών από άλλες χώρες, ακόμα και με εργαστήρια και σεμινάρια για τη συμμετοχή.
9. Την ίδια στιγμή, βέβαια, ο ΣΠ νοείται ως μια διαδικασία μέσα και έξω από τους θεσμούς. Είναι μια διαδικασία πειραματισμού και αυτενέργειας, που πολλές φορές λειτουργεί παράλληλα με την τοπική διακυβέρνηση. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι ενάντια σε αυτήν, αλλά εκ φύσεως την ελέγχει και την ανατροφοδοτεί με νέα δεδομένα. Απαιτείται, επομένως, ένα διάνυσμα διακυβέρνησης και «από τα πάνω προς τα κάτω» και «από τα κάτω προς τα πάνω», για να έχει πιθανότητες επιτυχίας το εκάστοτε σχέδιο.
10. Σε πολλές περιπτώσεις, αν όχι σε όλες, είναι αναγκαία μια μεγάλη χρονική περίοδος για τις διαδικασίες ΣΠ, που μπορεί να ξεπερνάει την περίοδο διακυβέρνησης μιας περιφερειακής ή τοπικής Αρχής. Επομένως, είναι καλό και θεμιτό οι διοικήσεις να έχουν μια συνέχεια των πολιτικών τους σε αυτή τη βάση. Να αναγνωρίζεται, δηλαδή, ο ΣΠ ως μια διαδικασία που θα φέρει οφέλη και μετασχηματισμούς σε βάθος χρόνου και, συνεπώς, να αναπτύσσεται μια στρατηγική για αυτόν. Σε πολλές περιπτώσεις, τα σχέδια και οι διαδικασίες ΣΠ είναι εύθραυστα, καθώς στηρίζονται στην πολιτική βούληση της εκάστοτε τοπικής διοικητικής Αρχής. Η διαδικασία διασφαλίζεται και ενισχύεται όταν έχει πολιτική νομιμοποίηση, συνέχεια και, όπου είναι δυνατόν, ακόμα και θεσμοθέτηση.
11. Τέλος, είναι κρίσιμο να υπάρχουν εργαλεία μέτρησης του πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού αντίκτυπου. Αν δεχόμαστε ότι τα οφέλη από μια διαδικασία ΣΠ είναι δεδομένα, τότε αυτό σημαίνει ότι

μπορούν και πρέπει να μετρηθούν τόσο με ποιοτικούς (κυρίως) όσο και με ποσοτικούς δείκτες. Αυτή η σχέση μεταξύ χάραξης πολιτικής και παραγόμενου αποτελέσματος είναι η μόνη που εγγυάται και την αναγκαία ανατροφοδότηση των σχεδίων.

Τα παραπάνω «μαθήματα» σίγουρα δεν είναι τα μόνα και δεν θεωρούνται ως μια «συνταγή» που μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε περίπτωση και πλαίσιο. Αποτελούν όμως έναν καλό οδηγό, με σημεία προβληματισμού, που, εφόσον αξιοποιηθούν και τοπικοποιηθούν στις εκάστοτε ανάγκες από τις τοπικές Αρχές και τους άλλους εμπλεκόμενους φορείς, μπορούν να συνεισφέρουν. Ο ΣΠ μετράει μόλις τα πρώτα του βήματα στην Ελλάδα. Αυτό σημαίνει ότι στο μέλλον θα δούμε όλο και περισσότερα εγχειρήματα σε τοπικό επίπεδο. Συνεπώς θα προκύψουν νέα και καλύτερα δεδομένα που θα βοηθήσουν τις μελλοντικές μελέτες Εξάλλου, ο ΣΠ νοείται ως μια «δικασία σε συνεχή κίνηση», που αντλεί τη δυναμική της από τη συμμετοχή των πολιτών σε όλα τα στάδιά της. Μια κίνηση για περισσότερη δημοκρατία, συμμετοχή και ανατροφοδότηση των κεντρικών οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών.

